

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

VYTAUTAS MALSKIS

Karjeros edukologijos magistrantūros studijų II kurso studentas

**KOLEGIJOS STUDENTŲ
PROFESIJOS RINKIMOSI MOTYVAI IR JŲ KAITA**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
soc. m. dr. B. Šilėnienė

Darbas originalusVytautas Malskis
(studento parašas)

Šiauliai,

2014

TURINYS

ĮVADAS	7
1. PROFESINĖS KARJEROS SAMPRATA IR PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVŲ TEORINIAI ASPEKTAI -----	12
1.1. Profesinės karjeros samprata mokslinėje literatūroje-----	12
1.2. Profesijos klasifikavimo sistemos -----	15
1.3. Profesijos rinkimosi teorijos -----	16
1.4. Veiksniai, įtakojantys profesijos pasirinkimą -----	21
1.5. Profesijos pasirinkimo motyvai-----	27
1.6. Paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnio charakteristika -----	36
1.7. Profesijos rinkimosi klaidos-----	41
2. KOLEGIJOS STUDENTŲ PROFESIJOS RINKIMOSI MOTYVŲ IR JŲ KAITOS EMPIRINIS TYRIMAS -----	45
2.1. Tyrimo organizavimas, metodika ir imties charakteristika -----	45
2.2. Tyrimo rezultatų analizė-----	50
IŠVADOS	71
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪRA	74
PRIEDAI	79

SANTRAUKA

Malskis V. Kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvai ir jų kaita. Karjeros edukologijos magistro baigiamasis darbas / mokslinė vadovė soc., mokslų dr., Birutė Šilėnienė; Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra. – Šiauliai, 2014. –78 p.

Šiuolaikiniame pasaulyje daug dėmesio yra skiriama profesijos pasirinkimui ir jos paklausai. Kadangi, ne visi sugeba surasti tinkamą informaciją ir yra nuolatos jaučiamas informacijos stygius apie norimą profesiją, dauguma studentų studami į aukštąsias mokyklas nėra galutinai apsisprendę, todėl pasirinkimas dažniausiai būna skubotas ir neapgalvotas. Ko pasekoje, studijų eigoje, tam tikras procentas studentų yra linkę keisti profesiją. Šioje vietoje atsiranda poreikis išsiaiškinti motyvus, kurie skatina tokį studentų elgesį, bei motyvų kaitą.

Tyrimo tikslas – atskleisti teorinius profesijos pasirinkimo motyvus ir empiriškai ištirti kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir galimą jų kaitą.

Tyrimo objektas – 1- 4 kurso kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvai ir jų kaita.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologiją sudaro A. Maslow (1971) humanistinės asmenybės teorija. Jos atstovai teigia, kad asmenybė, siekdama savirealizacijos, nuolat auga ir vystosi. Kiekvieno individo asmenybėje glūdi karjeros siekimo poreikis. Besimokant mokykloje atsiranda noras tobulinti save, noras pažinti, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save ne tik asmeniniame, bet ir profesiniame gyvenime.

Psichologas A. Maslow (1971) – sukūręs hierarchinę motyvacijos teoriją, apibrėžia jos esmę, kad žmogus yra orientuotas į savęs aktualizavimą ir saviraišką. Savęs aktualizavimas vyksta per poreikių patenkinimą.

Tyrimo imtis ir vieta. Siekiant atskleisti kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą buvo atlikta anketinė apklausa Marijampolės kolegijoje, Edukologijos ir socialinio darbo bei Verslo ir technologijų fakultetuose. Apklausti 309 studentai. Tyrimo rezultatų analizei panaudota 300 anketų.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 2 skyriai (teorinis ir empirinis), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (79 šaltiniai) ir 1 priedas. Tyrimo duomenis iliustruoja 18 lentelių ir 8 paveikslai. Bendra darbo apimtis –78 puslapiai.

Darbe išanalizuoti teoriniai aspektai, profesijos klasifikavimo sistemos, veiksniai, darantys įtaką renkantis profesiją, atskleidžiami profesijos rinkimosi motyvai, pateikiama paauglių amžiaus charakteristika ir pagrindinės profesijos rinkimosi klaidos. Taip pat, atliekamas tyrimas, kuriame

išaiškinti studentų profesijos pasirinkimo motyvai bei veiksniai, išsiaiškinta, kaip kinta studentų požiūris į profesiją studijų metais.

SUMMARY

Malskis V. The motives and their changes for college students while choosing profession. The master thesis of Carrier Education/ supervisor Birutė Šilėnienė, Doctor of Social Science; Šiauliai university, Faculty of Educology . – Šiauliai, 2014. –78 p.

In contemporary world there is paid much attention to choose profession and demand for it. Whereas not all the people are able to find relevant information and there is constant lack of information about desired profession, the majority of students have no final decision while applying to enter colleges and often their choice is hasty and unreasoned. Due to this reason while in process of studies, a certain percent of students are tend to change their profession. Here emerges demand to find out motives which are inducing such behaviour and the change of motives.

The aim of the research is to reveal the theoretic motives of choosing profession and to make empirical research on motives of choosing profession and probable changes of motives among college students.

The object of the research is to find out motives to choose profession and their changes among 1st-4th year college students.

The methodology of the research is based on A. Maslow's (1971) theory of human motivation. This theory states that personality is constantly growing and developing while seeking self-realization. The need to seek carrier lies in every individual personality. While learning at school there emerges wish to develop and perceive themselves, to reveal conceivable potencies, to realize themselves not only in personal, but also in professional life.

Psychologist A. Maslow (1971), who developed a theory of hierarchy of human motivation, defines the main idea that human is oriented in actualization and self-realization. Self-actualization is implemented during satisfaction of needs.

The sample and location of the research. While seeking to reveal the motives and their changes of choosing profession among college students there was executed survey in Marijampole college, Education studies and social work faculty and Business and technology faculty. There were surveyed 309 students. For research analysis were used 300 questionnaires.

The structure of the paper. The master thesis consist of: summary in Lithuanian and English, introduction, 2 sections (theoretical and empirical), conclusions, recommendations, references (79 sources) and 1 annex. Research data is illustrated by 18 tables and 8 pictures. Total scope of the work is 78 pages.

In this paper are analysed theoretical aspects, systems of profession classification, factors that makes impact on choosing profession, revealed motives of choosing profession, presented teenagers' age characteristics and the main mistakes while choosing profession. Moreover there was executed research with aim to find out the students' perception of profession, the motives and factors of choosing profession and how the perception is changing in time.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Kiekvienas žmogus anksčiau ar vėliau ieško savo vietos po „saule“. Nenuostabu, kad kiekvienam kyla klausimas, kas aš esu ar kuo ir koks norėčiau būti, ar netgi ką aš sugebu ir ką galiu tobulinti. Į šiuos klausimus galima atsakyti ne žodžiais, o tvirtais veiksmais ir poelgiais. Svarbiausia rasti atsakymą, kam ir dėl ko paskirsime savo energiją bei gražiausius gyvenimo metus.

Bene svarbiausia, jauno žmogaus užduotis – tinkamai pasirinkti profesiją. Nuo profesijos pasirinkimo priklauso, ar diplomuota asmenybė gebės rasti darbą, kuris atitiktų jo lūkesčius, poreikius ir galimybes, gabumus ir interesus, ar tai žmogui suteiks motyvaciją ar postūmį kiekvieną savo gyvenimo dieną atsikėlus eiti į darbą ar „kovoti“ su savimi. Žmogus, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidžiantis darbe, turi eiti į darbą su malonumu, o ne vedinas pareigos ar materialinių paskatų. Tai labai svarbu jo integracijai į visuomenę, fizinei ir psichinei pusiausvyrai, savirealizacijos galimybei.

Tarptautinių žodžių žodyne (2001), *profesija* nusakoma kaip darbinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis.

Dauguma žmonių, L. Jovaišos (1999) teigimu, profesinės karjeros planavimo procesą pradeda jau nuo vaikystės ir jį tęsia visą savo gyvenimą. Jauno žmogaus gyvenime labai svarbus veiksnys yra karjeros planavimas. Kaip ir anksčiau buvo minėta, kad karjeros planavimas prasideda jau nuo vaikystės, tad tai galima pamatyti jau tam tikruose gyvenimo etapuose. Gyvenant nepriklausomoje visuomenėje, susiduriama su daug sunkumų, nes kiekviename žingsnyje rekomenduojama arba privaloma rinktis, tačiau ne visuomet pasirinkimas būna tinkamas, nes tai sąlygoja daug sociokultūrinių veiksnių. Tai gali sąlygoti tokie veiksniai kaip: šeima ar materialinė padėtis, ar net lytis ar amžius. Profesijos pasirinkimas priklauso nuo kiekvienos individualios asmenybės, kiekvienas būsimas studentas, turėtų labai gerai žinoti, kokio tikslo siekia, kaip to siekti ir ką privalo padaryti tolimesniuose žingsniuose, žinoma nereikia pamiršti, kad reikia pažinti ir domėtis, koks profesijų pasaulis jį supa ir kokie reikalavimai yra šioje aplinkoje.

Pasaulyje kasdien atsiranda naujos profesijos, o kitos (senosios) tiesiog lieka pamirštos ir nebereikalingos, todėl vis sunkiau ir sunkiau pasirinkti naują, perspektyvią profesiją. Jaunas žmogus turi būti labai lankstus ir žingeidus šiuolaikiniame pasaulyje ir spėti viską pažinti. Taip pat jaunas žmogus turi spėti ir su savo asmenybės pokyčiais.

Spartus technikos ir pramonės vystymasis, taip pat esminiai visuomeniniai ir politiniai pokyčiai pakeitė žmonių požiūrį į profesinę veiklą. Profesija tapo ne tik pragyvenimo šaltiniu, bet ir asmeniniu pasitenkinimu, savęs išreiškimu, tobulėjimu ir pan. Todėl ne toks reikšmingas tapo pradinis profesijos

išmokimas, kurio anksčiau užtekdamo visam gyvenimui. Profesinių reikalavimų didėjimas, jų kitimas nulėmė greitą profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo vystymąsi, kuris sąlygojo skirtingų profesinio mokymo institucijų atsiradimą. Išryškinant tradicinius profesinės veiklos požymius, profesiją galima apibūdinti taip: „**Profesija** – tai sąmoningai, remiantis polinkiais ir sugebėjimais, laisvai pasirinktas, ilgalaikiam gyvenimui išmoktas darbas, kuris laiduoja pragyvenimą ir teikia žmonių vystymosi pagrindą“ (Laužackas, 1996).

Profesijos rinkimosi problema vienokiu arba kitokiu aspektu buvo tyrinėjama nuo seniausių laikų. Jau Platonas savo veikale „Valstybė“ diskutavo apie žmonių prigimtinius skirtumus, lemiančius jų profesinės veiklos pobūdį. **Profesijos pasirinkimas** yra vienkartinis apsiprendimo faktas, užfiksuojamas tam tikrame laiko procese. Šis veiksnys vykstantis tam tikru žmogaus vystymosi momentu, paprastai šis procesas vyksta paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnyje (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001).

Besiformuojant karjerai ir siekiant įgauti profesinės kompetencijos, kaip vidinės jėgos variklis veikia asmenybės motyvacija (Laumeckaitė, Petkevičiūtė, 2004).

Jaunas žmogus, besirinkdamas profesiją, remiasi ne vienkartiniais ar pavieniais motyvais, o motyvuotais ir aiškiai kompleksiškai sumodeliuotais veiksniais, lemiančiais individualų ir unikalų profesinio pasirinkimo motyvacijos pasirinkimo planą ir strategiją (Urbonienė, Leliūgienė, 2004). L. Jovaiša (1999) teigia, kad profesijos rinkimosi motyvacija – tai hierarchinė motyvų kaita, kuri struktūrizuotai sumodeliuoja procesijos pasirinkimo motyvus pagal svarbą. Tai lemia svarbiausią individualios asmenybės apsiprendimą, taip pat jo elgesio strategiją siekiant pasiekti galutinį ir svarbiausią tikslą.

Pasak S. Kregždės (1988) profesinio apsisprendimo motyvacija išreiškia tiek asmenišką, šališką įsisąmoninimą, tiek išorinių (socialinių) sąlygų bei vidinių (subjektyvių) prielaidų įvertinimą renkantis profesiją.

Temos iširtumas. Teoriniu aspektu profesijos pasirinkimo motyvus tyrinėjo tokie Lietuvos ir užsienio mokslininkai, kaip L. Jovaiša (1993, 1999), R. Laužackas (1996), K. Pukelis (2003), R. Kučinskienė (2003), S. Diego (2010), D. Super (1990), A. Maslow (1971, 2006), M. Yuena (2010).

Pedagogikoje dažniausiai naudojami empiriniai tyrimai, šiai temai ištirti taip pat buvo naudojami tokio tipo tyrimai. Vytauto Didžiojo universitete buvo atliktas tyrimas tema „Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai“, šį tyrimą atliko mokslininkai J. Reingardienė ir A. Zdanevičius (2003). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiau nei pusės (59%) respondentų neapsisprendė dėl profesinio pasirinkimo, tai lemia toks faktorius, kad gimnazijose ir vidurinėse mokyklose karjeros rengimas nėra pakankamai efektyvus.

Lietuvos žemės ūkio universitete A. Čibirienė (2006) atliko tyrimą „Moksleivių pasirengimo karjerai sąlygojančių veiksnių tyrimas“. Remiantis tyrimo rezultatais, buvo gauti rezultatai, kad gimnazijoje ir vidurinėje mokykloje moksleiviai susiduria su labai skirtingais sunkumais renkantis profesiją. Gimnazijoje dominuoja savęs pažinimo problemos, o vidurinėje mokykloje informacijos trūkumo problemos, nes čia tik 39 % mokinių atlikę testus, padedančius apsispręsti dėl būsimo profesijos pasirinkimo (vidurinėje mokykloje 67 %).

Dar vienas tyrimas buvo atliktas Mykolo Romerio universitete “ Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje”, tyrimą atliko L. Ustinavičiūtė (2011). Autorė pateikė tokias išvadas, kad šeimos, mokyklos ir kitų socialinių grupių parama paaugliams renkantis profesiją padeda geriau suformuoti ir išvystyti savo profesinį tapatumą, todėl intervencijos, susijusios su karjeros planavimu, turi įtraukti tėvų ir mokytojų bendradarbiavimą ir aktyvią paramą paaugliams.

Socialinių mokslų daktarė B. Pociūtė (2011) Vilniaus universitete atliko tyrimą „Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės“. Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad rinkdamiesi profesiją labiau abejojantys karjera jaunuoliai daugiau dėmesio kreipia į išorinius veiksnius, susijusius su studijavimo finansinėmis sąnaudomis arba būsimos profesijos finansinėmis perspektyvomis. Mažiau abejojantys profesine karjera jaunuoliai labiau atsižvelgia į vidinį veiksnių – savo pomėgius.

Kauno kolegijoje buvo atliktas tyrimas “Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo studijų programų studentų profesijos pasirinkimą lemiantys veiksniai“ šį tyrimą atliko R. Rimkienė, D. Grūnovienė ir A. Vaičiulevičienė (2010). Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau nei keturi dešimtadaliai respondentų neturi profesinio kryptingumo (41,8 %), studijų programą rinkosi ne pirmuoju prioritetu. Analizuojant kurie studijų pasirinkimo veiksniai labiau lėmė studijų pasirinkimą nustatyta, kad kryptingai ir nekryptingai pasirinkusiems studijų programas svarbesni vidiniai studijų pasirinkimo veiksniai.

Kaip matome, profesinį informavimą, profesijos rinkimąsi bei jį įtakojančius veiksnius tyrė nemažai įvairiausių autorių, tačiau neabejotinai galima teigti, jog ši tema yra ir bus aktuali. Veiksniai, įtakojantys profesijos apsisprendimą, yra pastoviai kintantys, mokinių profesinio informavimo srityje gerinamos sąlygos, tačiau tyrimų metu gauti rezultatai rodo, jog mokinių profesinį apsisprendimą tai nepalengvina.

Tyrimo problema. Šiandieninė politinė, ekonominė ir sociokultūrinė situacija diktuoja savo sąlygas jaunimo profesinės veiklos pasirinkimui. Kyla klausimai, kokios profesijos bus reikalingos ir paklausios ne tik šiandien, bet ir po 10 ar 20 metų, kaip auklėjimas šeimoje ir mokykloje padeda jaunimui pasirinkti profesijas, kokie motyvai lemia vienos ar kitos profesijos pasirinkimą, ar tas

pasirinkimas jau nusistovėjęs, ar kinta, priklausomai nuo naujai atsirandančių politinio, ekonomio ir kultūrinio gyvenimo pokyčių.

Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad kolegijos studentai profesijos pasirinkimą grindžia tvirtais motyvais, sieja jį su noru rasti gyvenimo tikslą ir atskleisti savo gebėjimus ir neplanuoja keisti savo pasirinktos profesijos .

Tyrimo objektas – 1- 4 kurso kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvai ir jų kaita.

Tyrimo tikslas – atskleisti teorinius profesijos pasirinkimo motyvus ir empiriškai ištirti kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir galimą jų kaitą.

Tyrimo uždaviniai:

- Remiantis mokslinės literatūros analize pateikti profesinės karjeros sampratą ir profesijos pasirinkimo motyvų teorinius aspektus;
- Aptarti kolegijos studentų profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.
- Išsiaiškinti kolegijos studentų profesijos pasirinkimo motyvus bei jų kaitą.

Tyrimo metodai:

1. **Teoriniai** – pedagoginės, psichologinės, socialinės literatūros pasirinkta tema nagrinėjimas.
2. **Empiriniai** – kolegijos studentų anketinė apklausa.
3. **Gautų duomenų analizė** – aprašomoji statistika naudojant MS Excel programa apdoroti duomenys.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologiją sudaro A. Maslow (1971) humanistinės asmenybės teorija. Jos atstovai teigia, kad asmenybė, siekdama savirealizacijos, nuolat auga ir vystosi. Kiekvieno individo asmenybėje glūdi karjeros siekimo poreikis. Besimokant mokykloje atsiranda noras tobulinti save, noras pažinti, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save ne tik asmeniniame, bet ir profesiniame gyvenime.

Psichologas A. Maslow (1971) – sukūręs hierarchinę motyvacijos teoriją, apibrezia jos esmę, kad žmogus yra orientuotas į savęs aktualizavimą ir saviraišką. Savęs aktualizavimas vyksta per poreikių patenkinimą.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Siekiant atskleisti kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą 2013 m. lapkričio mėnesį buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Tyrime dalyvavo Marijampolės kolegijos, ESDF (Edukologijos ir socialinio darbo fakultetas) ir VTF (Verslo ir technologijų fakultetas) fakultetuose besimokantys 1-4 kurso studentai. Iš viso anketa apklausta 309 respondentai iš dviejų fakultetų, tačiau keletas anketų buvo nepilnai ir nekokybiškai užpildytos, todėl analizei ir rezultatų skaičiavimui atrinkta 300 respondentų.

Darbo naujumas/reikšmingumas.

Dauguma žmonių savo padėtį ir reikšmę visuomenėje apibrėžia pagal savo profesiją, todėl nuo jos priklauso savimonė, taip pat savivoka ir savigarba. Anot J. Holland (1992), profesija atspindi ne tik atskiras darbo funkcijas ar įgūdžius, bet ir gyvenimo būdą ir aplinką.

Profesijos rinkimasis yra įtakojamas daugelio kintamųjų tarpusavio sąveikos. Dalis apima paties individo ypatybes, kai kurie - aplinkos bruožus.

Pastaruoju metu profesijos pasirinkimas ir karjeros siekimas aktuali tema. Gilesnis karjeros suvokimas padeda suprasti svarbiausius santykius tarp žmogaus ir darbo, žmogaus gebėjimus ne tik pažinti, bet ir pateikti save šiuolaikinei aplinkai, suprasti karjeros projektavimo galimybes, planuoti asmeninę profesinę ateitį.

Darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 2 skyriai (teorinis ir empirinis), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (79 šaltiniai) ir 1 priedas. Tyrimo duomenis iliustruoja 18 lentelių ir 8 paveikslai. Bendra darbo apimtis –78 puslapiai.

1. PROFESINĖS KARJEROS SAMPRATA IR PROFESIJOS PASIRINKIMO MOTYVŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Profesinės karjeros samprata mokslinėje literatūroje

Tarptautinių žodžių žodyne (2001), *profesija* nusakoma kaip darbinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis. *Profesija* – tai gebėjimas atlikti kompleksą sistemingai besikartojančių ir visuomenei bei žmogui naudingų funkcijų (Šernas, 1998). Iš šių apibrėžimų matome, jog profesija atspindi žmonių gyvenimo materialinį pagrindą. L. Jovaiša (1993) priešingai nei kiti autoriai profesiją apibūdina, pabrėždamas, kad *profesija* – tai specializuoto ir kvalifikuoto visuomeninio darbo rūšis, kuris siejasi su pašaukimu ir specialybe. Galima daryti prielaidą, kad *profesija* – tai atitinkamomis žiniomis, gebėjimais (mokėjimais ir įgūdžiais) pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, suteikiančios jiems ne tik materialinį apsirūpinimą, bet ir galimybę atrasti juos patenkinančius, atitinkančius jų interesus, tikslus, motyvus bei aktyviai įsijungti į visuomeninį gyvenimą.

Spartus technikos ir pramonės vystymasis, taip pat esminiai visuomeniniai ir politiniai pokyčiai pakeitė žmonių požiūrį į profesinę veiklą. Profesija tapo ne tik pragyvenimo šaltiniu, bet ir asmeniniu pasitenkinimu, savęs išreiškimu, tobulėjimu ir pan. Todėl ne toks reikšmingas tapo pradinis profesijos išmokimas, kurio anksčiau užtekdamo visam gyvenimui. Profesinių reikalavimų didėjimas, jų kitimas nulėmė greitą profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo vystymąsi, kuris sąlygojo skirtingų profesinio mokymo institucijų atsiradimą. Išryškinant tradicinius profesinės veiklos požymius, profesiją galima apibūdinti taip: „*Profesija* – tai sąmoningai, remiantis polinkiais ir sugebėjimais, laisvai pasirinktas, ilgalaikiam gyvenimui išmoktas darbas, kuris laiduoja pragyvenimą ir teikia žmonių vystymosi pagrindą“ (Laužackas, 1996).

Natūralu, kad žmogus ieško kur geriau, kad kiekvienas stengiasi rytoj gyventi geriau negu šiandien. Viena iš galimybių tai pasiekti - karjera. Taigi amerikietis D. Supper (1990) vienas iš pirmųjų į mokslinę vartoseną įtraukė *karjeros* terminą. Jo teigimu, šis terminas apima platesnę reikšmę už profesiją ir įtraukia į tai žmogaus profesinį vaidmenį jo darbovietėje ir užimamų pareigų seką (nuo paprasto darbininko iki skyriaus ar padalinio direktoriaus). Karjera prasideda daug anksčiau už profesinę veiklą ir baigiasi žmogui išėjus į pensiją ar mirus. Šis autorius įvedė dar vieną naują terminą - profesinė branda, kuris reiškia mokėjimą sąvarankiškai spręsti profesijos pasirinkimo ar kitas su karjera susijusias problemas.

D. Augienė (2009) *karjerą* apibūdina kaip įvairių socialinių, ekonominių, politinių, kultūrinių ir kt. veiksmų seką, besitęsiančią visą žmogaus gyvenimą ir jį sąlygojančią. Kita autorė *karjerą* apibūdina kaip iškilimą tam tikroje veiklos sferoje; išgarsėjimą, garbę, naudos pasiekimą; darbo pobūdžio žymėjimą (Palujanskienė, 2008). Autorės nuomone, *profesinė karjera* – tai visa individualios asmenybės istorija apimanti profesinę ir darbo veiklas, tai jos biografija, užfiksuota darbo sutartyse. Ji išskiria dar ir *asmeninę karjerą* – tai tokia profesinės patirties forma, kuri naudojama kiekvienos asmenybės patirties ir kitokio pasirinkimo, susijusių su profesinę veikla, įprasminimui (Palujanskienė, 2008).

Karjera bendrąja prasme – tai tiesiog individualus žmogaus gyvenimas, kur tam tikrame amžiaus tarpsnyje yra svarstomi (arba ne) tam amžiui būdingi gyvenimo tikslai ir uždaviniai (Palujanskienė, 2008).

Karjeros planavimas – tai sistemingas ir chronologiškas asmens profesinės ir pažintinės veiklos sprendimų pateikimas laike, norint pasiekti profesinio tobulėjimo tikslų, bei įvertinant reikalingus išteklius ir aplinkybes (Laužackas, 2005).

Vykstant ekonominei, kultūrinei, politinei socialinei ar informacinei globalizacijai, nuolatos besikeičiant, bei tobulėjant technologijoms žmogus privalo, ir netgi yra savotiškai įpareigotas nuolatos planuoti savo profesinę karjerą, dėl tolimesnės savo ateities.

Karjeros planavimas – tai procesas, besitęsiantis visą gyvenimą. Sparčiai vystantis ekonomikai, taip pat didėjant konkurencijai darbo rinkoje, vis dažniau pasitaiko, kad žmonėms reikia keisti veiklos pobūdį. Savarbus tikslas ne tik išlikti konkurencingoje darbo aplinkoje, bet ir išsaugoti savo darbo vietą, bei būti ir sėkmingu kovotoju konkurencinėje aplinkoje.

Kaip anksčiau buvo minėta, profesinė karjera pradedama dar mokyklos suole, tad labai svarbus profesinis informavimas, bei profesinis konsultavimas. Šios veiklos tampa vis būtinesnės šiuolaikinių mokinių ugdymo proceso dalimi. Svarbiausia reikia išanalizuoti ir pažinti individualius asmenybės gebėjimus ir polinkius, reikia suvokti profesinius tikslus, ir beatodairiškai siekti užsibrėžto tikslo (Pukelis, 2003).

Karjeros planavimo tikslas – skatinti žmones būti atsakingiems už savo ateitį profesinėje veikloje, jos tobulinimą, taip pat asmeninės profesinės saviraiškos puoselėjimą.

Karjeros planavimo tikslas pasiekiamas įgyvendinus šiuos uždavinius:

- Įvertinus asmenybės gabumų įvairialypiškumą ir jų galimybę tobulinimui.
- Pabrėžiant asmeninį tobulinimąsi ir gilinimąsi į darbo rinkos pokyčius, taip pat jų įvertinimo naudą.

- Nagrinėjant profesinės veiklos plano sudarymą ir jo keitimo variantus.
- Analizuojant profesinės veiklos nustatytus reikalavimus ir jos plėtojimo pirmines kryptis (Kučinskienė, 2003).

Tačiau *karjera*, R. Kučinskienės (2003) manymu, tai nėra tik darbų kompleksas, tai kiekvienos asmenybės mokymosi ir tobulinimosi kelias, mokėjimas tai daryti individualiai, taip pat keliamų tikslų pasiekimas bei jų patenkinimas. *Karjerą* galima pateikti dar ir kaip kokybiškai atliekamą, socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų kaitą žmogaus gyvenime.

V. Stanišauskienės (2004) teigimu, kajerą nereikėtų tapatinti su profesija, nes profesija yra tik kontekstas, padedantis atsiskleisti individo karjerai. Nuolatos besikeičiant darbo rinkai žmogus turėtų neapsiriboti tik viena profesija, o turėtų įgyti kelias, tai padėtų asmeniui būti lanksčiam darbo rinkoje ir tai gali padėti žymiai lengviau įgyvendinti siekiamus interesus.

Šie sąvokų aiškinimai įrodo, kad yra keli skirtingi karjeros aiškinimai: vieni pateikiami kaip susiję su konkrečia veikla, o kiti – su žmogaus veiklos per visą gyvenimą planavimu ir jo įgyvendinimu. Išsamiausiai karjeros samprata yra nagrinėjama žmogiškųjų išteklių vadybos srityje. V. Stanišauskienė ir N. Večkienė (1999), remdamosi užsienio autoriais, pažymi, kad žmogiškųjų išteklių vadybos sferoje taikoma platesnė karjeros samprata:

- Karjera yra per visą gyvenimą besitęsianti darbų seka, susijusi su asmenybės pažiūromis ir motyvais, kai „jis“ ar „ji“ veikia tuose darbuose;
- Karjera yra nuostatų ir elgsenų seka, susijusi su darbine patirtimi per visą žmogaus gyvenimą;
- Karjera yra asmens patiriamų, su darbu susijusių vaidmenų ir veiklų seka;
- Karjera kaip viso gyvenimo įvairių vaidmenų patirties seka.

Profesinis orientavimas ir karjeros planavimas darosi vis svarbesnis ir aktualesnis, nes šiuolaikinėje visuomenėje vis sparčiau matomi darbo rinkos pokyčiai. Juos lemia spartejantis naujų technologijų sukūrimas ir mokslo pažanga. Žmogaus tikslas jau ne tik surasti gerą darbą, bet jame išlikti ir būti novatorišku bei lyderiaujančiu darbo rinkoje. Dėl šios priežasties karjeros planavimas turi būti kaip visas žmogaus gyvenimas, kuris nuolatos tęsiasi. Tačiau žmogaus profesinis pašaukimas, kitaip tariant jo gabumai konkrečiai veiklai, išlieka stabilūs ir nekintantys. Tai parodo, kad dar jaunystėje svarbu tinkamai pasirinkti mokymosi įstaigą, kurioje jaunuolis galėtų patenkinti ir tobulinti savo prigimtinių profesinių pašaukimą. Taip turėtų atrodyti patys pirmi jauno žmogaus karjeros planavimo žingsniai.

1.2. Profesijos klasifikavimo sistemos

Profesijų klasifikavimo sistemos naudingos tyrinėjant karjerą, planuojant karjerą ir ieškant darbo (Greenhaus, Callanan, 2006). Užuoat nagrinėję šimtus variantų, galima nagrinėti nedidelį skaičių profesijų grupių. O pasirinkus labiausiai dominančias profesijų grupes, galima greitai sužinoti, kokios profesijos į jas įeina. Lyginant informaciją apie individą su susisteminta informacija apie profesijas, sprendimai bus pagrįsti informacija dėl naujos profesijos ar karjeros krypties.

Pirmoji profesijų klasifikacija pagal interesus pasirodė 1927 metais. Jos autorius – amerikietis **E. Strongas**. K. Pukelis (2003), apžvelgdamas mokslinę literatūrą šia tema ir remdamasis minėtu autoriumi, išskiria keturias interesų pagrindu sugrupuotas profesijų grupes ir dvylika pogrupių:

I grupė – menininkas, architektas, psichologas, gydytojas.

II grupė – fizikas, inžinierius, chemikas.

III grupė – lakūnas, žemdirbys, dailidė.

IV grupė – biuro tarnautojas, knygų žinovas.

Autorius taip pat pateikia amerikiečio **G. Kiunderio** klasifikaciją, kuris sudarė interesų diagnostinę metodiką pagal šias profesijas:

- Mokslo;
- Literatūros;
- Mechaniko;
- Biuro tarnautojo;
- Sąskaitybos;
- Įtikinimo (pedagogo, psichoterapeuto);
- Aktoriaus;
- Muziko;
- Socialinės tarnybos;
- Darbo gryname ore (Pukelis, 2003).

K. Pukelis (2003) teigia, jog **J. Holland** labiausiai orientavosi į asmenines savybes. Jis 1959 metais paskelbė asmenybės susiformavimo teoriją ir sukūrė atitinkamą jos pažinimo metodiką. Autoriaus teigimu, priklausomai nuo sąveikos su konkrečia aplinka formuojasi asmenybės tipas, profesinis jos kryptingumas. Jis skiria šešis aplinkos tipus ir juos atitinkančius asmenybės tipus, kurie pateikiami 1 lentelėje.

Asmenybės tipai (pagal J. Hollandą, K. Pukelį, 2003)

TIPAS	ASMENS SAVYBĖS	PROFESINĖ/MOKYMO SI APLINKA
Realistinis	Praktiškas, pastovus, prisitaikantis, atviras, atkaklus, nuoširdus	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> Tikslumas, tvarkingumas, sistemiškumas. <u>Aplinka:</u> Autoservisas, ferma. <u>Profesija:</u> Lėktuvų mechanikas, civilinis inžinierius.
Tyrinėjantis	Intelektualus, analitiškas, smalsus, pedantiškas, savarankiškas, kritiškas	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> stebėjimas, tyrimas. <u>Aplinka:</u> Tyrimų laboratorija, biblioteka. <u>Profesija:</u> Biologas, antropologas.
Meninis	Lakios vaizduotės, intuityvus, impulsyvus, emocionalus, savarankiškas	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> laisvumas, neapibrėžtumas, nesistemiškumas. <u>Aplinka:</u> Teatras, šokių studija. <u>Profesija:</u> Rašytojas, menininkas, aktorius, dramos mokytojas, muzikantas.
Socialinis (Bendravimo)	Atsakingas, paslaugus, draugiškas, idealistas, mokantis įtikinti, bendradarbiaujantis	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> informatyvus, mokantis kitus, įkvepiantis pasitikėjimą savimi ar tikėjimą kitais. <u>Aplinka:</u> Mokykla, ligoninė, bažnyčia. <u>Profesija:</u> Socialinis darbuotojas, mokytojas, konsultantas, slaugytojas, gydytojas-terapeutas.
Verslus (Iniciatyvus)	Energingas, lyderis, socialus, linkęs rizikuoti, ambicingas, impulsyvus, ekstravagantiškas	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> turintis organizacinių ar suinteresuotumo tikslų. <u>Aplinka:</u> Nekilnojamojo turto agentas, mažmeninis pardavimas, finansinis valdymas. <u>Profesija:</u> Automobilių prekybos agentas, bankininkas, prekybos akcijomis agentas, žmoniškųjų resursų valdymas.
Konvencionalus (Normatyvinis)	Prisitaikantis, nuolankus, atkaklus, praktiškas, sąžiningas, uždaras, nelankstus.	<u>Pagrindiniai reikalavimai:</u> Aiškumas, tvarkingumas, sistemiškumas. <u>Aplinka:</u> Buhalterinė apskaita, paštas, verslas, teisė. <u>Profesija:</u> Buhalteris, kompiuterio operatorius, pašto tarnautojas, administratorius.

K. Pukelio (2003) teigimu, J. Holland savo teorijoje nurodo, kad žmonės profesiją renka pagal savo charakterio bruožus, bei asmenines savybes, o pasitenkinimas darbu, sėkmės suvokimas, stabilumas priklauso nuo to, kiek asmenybė dera su darbo aplinka. Asmuo turi turėti teisingą informaciją apie save ir savo profesinius sugebėjimus, kad galėtų teisingai pasirinkti.

1.3. Profesijos rinkimosi teorijos

R. Petrauskaitė (1996) teigia, kad nuo tinkamo profesijos pasirinkimo priklauso žmonių asmeninės ir visuomenės gerovės pažanga. R. Laužackas (1999) teigia, kad pradėjus formuoti profesijos rinkimosi teorijas pastebima, jog visa tai atsirado iš psichologijos, filosofijos, sociologijos, ekonomikos arba pedagogikos mokslinių tyrimų erdvės. Anot R. Kučinskienės (2003), profesijos rinkimosi teorijos labiau atskleidžia ir pabrėžia individo profesijos savybių supratimą ir pažinimą, taip pat labiau nagrinėjant profesijos rinkimosi teorijas galima didinti bendrą supratimą ir tai gali padėti

sprendžiant darbo ir profesijos rinkimosi klausimus. Teorijose svarbiausias ir aktualiausias veiksnys yra profesijų santykis su darbo aplinka ir individo asmenine reikiamybe ir interesais (Kučinskienė, 2003).

Daug metų yra remiamasi viena iš profesijos rinkimosi teorijų – asmenybės ir profesijos atitikimo teorija, kitaip dar vadinama savybių (bruožų) ir veiksmų teorija. Nors ši teorija gana sena, tačiau jos svarba ir įtaka nekinta, ji tampa vis novatoriškesnė karjeros vystymo teorijų dalimi (Kučinskienė, 2003). Autorė remiasi vienu pirmųjų šios teorijos atstovų amerikiečiu F. Parson, kuris 1908 m. išleido knygą „Profesijos pasirinkimas“ įkūrė pirmąjį JAV profesinio konsultavimo biurą. F. Parson savo knygoje išskyrė tris pagrindinius veiksmus, kurie daro įtaką profesijos rinkimuisi (žr. 2 lentelę):

2 lentelė

Veiksniai, darantys įtaką profesijos rinkimuisi (sudaryta autoriaus pagal R. Kučinskienę, 2003)

Nr.	VEIKSNIAI
1.	Savęs pažinimas (bruožai: poreikiai, polinkiai, interesai, gebėjimai ir kt.);
2.	Profesijų ypatumų arba profesijų reikalavimų darbuotojui (veiksniai) pažinimas;
3.	Atitikimo tarp asmenybės bruožų ir profesijos veiksmų supratimas

Norint geriau suprasti savęs ir profesijos atitikimą, F. Parsonas siūlo naudoti įvairius testus, profesijų aprašymus, stebėti tų profesijų atstovų darbus ir kt.

Remiantis „Profesinės karjeros vadovu“ (1998) pateikiama kita teorija - asmenybės ir profesinės aplinkos atitikimo teorija. Amerikiečių tyrėjas J. Hollandas pateikia profesijos rinkimosi teoriją, kuri yra viena iš žymiausių tarp profesinio orientavimo specialistų, taip pat bruožų ir veiksmų teoretikų. Jo nuomone, žmogus, pasirinkdamas tam tikrą profesiją, gali išreikšti save kaip asmenybę. Profesijos pasirinkimą lemia daug veiksmų, dauguma mano, kad tai tik asmens interesai, tačiau daug lemia asmenybės bruožai, panašių pomėgių ir mąstymo žmonės renkasi panašias profesijas. Pasitenkinimas darbu kyla iš to, kiek žmogus dera su jo pasirinkta profesija. Jaunas žmogus gerai jausis tokioje darbo aplinkoje, kuroje jis gali patenkinti savo interesus, gebėjimus ir polinkius. Kai darbo aplinkoje yra geras mikroklimatas tikėtina, kad darbas bus našesnis, stabilesnis, galima tikėtis geresnių mokymosi rezultatų, taip pat pasitenkinimo darbu.

„Profesinės karjeros vadove“ (1998) pateikti šeši svarbiausi J.Hollando suformuluoti asmenybės tipai (žr. 3 lentelėje).

Asmenybės tipai (sudaryta autoriaus pagal "Profesinės karjeros vadovą", 1998)

Tipas	Tipui būdingi bruožai
<i>REALISTINIS</i>	<i>Realistinio</i> tipo asmenys mieliau dirba su daiktais, įrankiais, gyvuliais, negu su informacija ar žmonėmis. Pažymėtina tai, kad toks tipas vengia lyderio, vadovo vaidmens, socialinių situacijų, kuriose būtų dėmesio centre.
<i>INTELEKTUALUS</i>	<i>Intelektualus</i> tipas žmonės sąveikauja su aplinka per intelektą, manipuliuoja idėjomis, žodžiais ar simboliais. Jie linkę į mokslą, originalūs, nepriklausomi, pasitikintys savimi, bet nelabai praktiški, emociškai stabilūs.
<i>SOCIALINIS</i>	Žmonės, kurie įvairius sąveikos su aplinka uždavinius sprendžia naudodamiesi bendravimo įgūdžius priskiriami <i>socialiniam</i> tipui. Šio tipo atstovai save laiko lyderiais, iškalbingais pašnekovais, populiariais ir šiek tiek agresyviais asmenimis, kuriems rūpi žmonių gerovė ir priklausomų asmenų pagarba.
<i>KONVENCIONALUS</i>	Tiems, kurie sąveikauja su aplinka per socialiai priimtinius tikslus ir veiklą – <i>konvencionalaus</i> tipo atstovai. Jie labai vertina ekonominius dalykus, pirmumą teikia tarnautojo, buhalterio profesijoms.
<i>INICIATYVUS</i>	<i>Iniciatyvus</i> tipas - asmenys, kurie pirmumą teikia veiklai, tenkinančiai jo dominavimo, pripažinimo ir valdžios poreikius. Tokie žmonės nemėgsta veiklos, susijusios su rankų darbu, daiktais. Save laiko dominuojančiu, socialiniu, nuoširdžiu, avantiūristišku, impulsyviu ir emociškai stabiliu.
<i>ARTISTINIS</i>	Asmenys, kurie sprendžia savo problemas remdamasis savo įspūdžiais ir fantazijomis priklauso <i>artistiniam</i> tipui. Šio tipo žmonės yra linkę į kūrybinio pobūdžio veiklą, vengia problemų, turinčių aiškią struktūrą, ir darbo, reikalaujančio didelės fizinės jėgos.

A. Reo profesijos rinkimosi teorija yra šiek tiek kitokia, nei kitų autorių. Šioje teorijoje didžiausias dėmesys skiriamas ankstyvosios vaikystės patirties reikšmės, individualios asmenybės poreikių formavimuisi, taip pat karjeros vystymuisi. Ši teorija motyvuota Gardner Murphy supratimu į santykį tarp ankstyvosios vaikystės įgaunamos patirties ir vėliau pasirenkamos profesijos, A. Maslow žmogaus motyvacijos koncepcija ir jų santykiais su profesijos pasirinkimu (Pociūtė, 1998).

Mokslininkai analizuodami Reo teoriją išvelgė, kad žmogaus profesijos pasirinkimą ir apsiprengimą lemia vaikystėje įgaunama patirtis, o asmenybės psichinės energijos kryptį lemia jos poreikių tenkinimo būdai ir lygis, kuris priklauso nuo šeimos tarpusavio santykių, harmonijos namuose ir disciplinos (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas, Maknienė, Palujanskienė, 2003).

B. Pociūtė (1998) pateikia tris santykių tarp vaikų ir tėvų tipus:

- emocinis sutelkimas į vaiką;
- vaiko vengimas;
- vaiko priėmimas.

Autorė, nagrinėdama Reo teoriją, pastebėjo, kad tėvai turintys emocinį sutelkimą į vaikus, arba daro gerą įtaką ir juos globoja, arba kelia per didelius reikalavimus. Autorės nuomone tėvai, kurie kelia vaikams aukštus reikalavimus, verčia juos laikytis disciplinos, kad jų atžalos turėtų kuo didesnį užimtumą, taip pat jiems parenka draugus (dažniausiai iš panašių šeimų), elgiasi netinkamai (Pociūtė, 1998).

B. Pociūtė (2011) analizuoja ir kito autoriaus Hoppock teoriją, kuri profesijos pasirinkimą pristato kaip asmens individualių poreikių tenkinimą. Žmogaus motyvacija patenkinti poreikius lemia profesijos pasirinkimą. Pasak Hoppocko žmonės profesiją renkasi tokią, kuri labiausiai tenkina jų poreikius. Autoriaus teigimu, profesijos pasirinkimą lemia daug įvairių poreikių, tačiau visą pasirinkimą nulemia vienas iš svarbiausių.

B. Pociūtė (2011), tyrinėdama Hoppock teoriją teigia, kad profesijos pasirinkimas glaudžiai siejamas su asmens išsilinimu į tai, kaip ta profesija tenkins jo poreikius. Tačiau reta asmenybė geba tai numatyti, tai galima tik tuomet, kai žmogus gerai pažįsta save, gali aiškiai, tiksliai mąstyti ir pažinti profesijas. Hoppock mano, kad tikslingiausias žingsnis iki tinkamos profesijos pasirinkimo yra savęs pažinimas ir teisingos informacijos apie profesijas turėjimas (Pociūtė, 2011).

Iš kartos į kartą standartiškai susiformuoja stereotipai ir tai tampa kaip taisyklės, kuriomis remdamiesi būsimi studentai vertina savo ir kitų asmenų veiksmus. Šis veiksnys nulėmė dar vienos teorijos, t.y. vertybių teorijos, atsiradimą. Analizuodama vertybių teoriją autorė R. Kučinskienė (2003) pastebėjo, jog vertybės formuojasi glaudžiai sąveikaujant paveldimumui ir patirčiai. Asmens vertybės formuojasi paveldimumo pagrindu ir jų santykio su aplinka procese. Šioje sąveikoje visa gaunama informacija ir paveldėta informacija kruopščiai ištyrinėjama.

Įtaką tarp vieno individo sąveikos su kitais individualiais daro įvairūs veiksniai: kultūrinis pagrindas, lytis ir šeimyninė padėtis, sveikata, pajamos ir socioekonominis statusas. Visi šie veiksniai taip pat daro įtaką renkantis karjerą ir atliekant kitus gyvenimo vaidmenis.

Prieš tai minėtose ir aptartose teorijose buvo akcentuojamas tik profesijos pasirinkimo momentas, o vystymosi teorijoje akcentuojama pats požiūris į karjerą kaip procesas, kuris apima žmogaus amžiaus tarpsnius arba gyvenimo kelio etapus (Kučinskienė, 2003). Autorė pateikia pagrindinių šios teorijos atstovų E. Ginzberg ir D. Supper atliktų tyrimų rezultatus. E. Ginzberg atlikto

tyrimo duomenys patvirtino, jog profesijos rinkimasis yra procesas, kuris prasideda dažniausiai apie 11 metus ir pasibaigia maždaug 18 ir sudaro 6-10 metų laikotarpį.

Šio proceso metu kiekvienas asmuo prieš pasirinkdamas profesiją pereina tris etapus:

1. Vaikystė - fantazijų;
2. Ankstyvoji jaunystė - bandomasis: interesų, polinkių, vertybių ir perėjimų;
3. Vidurinioji jaunystė - realistinis: tyrinėjimų, apsisprendimų.

R. Kučinskienė (2003) teigia, kad kito autoriaus D. Supper darbuose, kalbama apie savivaizdį – kaip savęs supratimo ir vertinimo rezultatų procesą. Savivaizdis suprantamas kaip žmogaus savęs išskyrimo iš aplinkos procesas. Žmogus geba vertinti savo fizines ir psichines būsenas, savo veiksmus, kūrybiškumą ir tapatumą. „Aš“ formuojasi bendraujant. Kai žmogus keičia savo aplinką ir tenka bendrauti su kitais asmenimis, jis atskiria savo „Aš“ nuo ne „Aš“, asmuo tuo momentu išgyvena savo neidentiškumą kitų objektų atžvilgiu. Taip yra sukuriama savojo „Aš“ koncepcija, kituose šaltiniuose dar vadinama auto koncepcija (Psichologijos žodynas, 1993).

B. Pociūtė (1998) pateikia keturias asmenybės savivaizdžio rūšis:

- Realusis Aš (nuomonė apie save koku aš šiandien save matau);
- Idealusis Aš (koku žmogumi aš norėčiau tapti);
- Parodomasis Aš (tai kaip kaukių rinkinys, kurias žmogus užsideda vienoje ar kitoje situacijoje ir stengiasi parodyti save kitokį);
- Veidrodinis/ ateities Aš - (tai, koku aš matau save tampančiu ateityje)

Apžvelgus profesijos pasirinkimo teorijas galima daryti prielaidą, jog profesijos pasirinkimas yra ilgas ir sudėtingas procesas, kuris priklauso nuo sąryšio su savęs pažinimu, vertybių, gebėjimų ir interesų. Kiekvienos teorijos autorius pateikia tik tuos mokinių amžiaus tarpsnius, kuriems būdingi profesijos pažinimo etapai.

Mokslininkų įsitikinimu, vaikas su profesija susipažįsta kiekviename profesijos pasirinkimo etape. Augdamas vaikas gali pats suprasti ir pasirinkti tokias profesijos ir veiklos rūšis, kuriomis jis galėtų dirbti ir yra tinkamas, arba kurios domina savo neįprastumu ar įdomumu. Taip analizuodamas profesijų spektrą ir atmetinėdamas netinkamus variantus jaunuolis pasirenka tik jam tinkamą profesiją.

Dauguma teorijų atstovų pateikia, kad toks profesinio pasirinkimo procesas didžiąja dalimi priklauso ir nuo vaiko asmenybės, kaip greitai jis auga ir bręsta, taip pat kokioje aplinkoje vaikas auga.

Apibendrinus visose profesinio rinkimosi teorijose aiškinami dažniausiai tokie patys žmogaus profesinės veiklos raidos aspektai, tačiau kiekviena teorija skirtingai traktuojama tų santykių svarba ir reikšmingumas.

1.4. Veiksniai, įtakoję profesijos pasirinkimą

Profesijos rinkimosi problema vienokiu arba kitokiu aspektu buvo tyrinėjama nuo seniausių laikų. Jau Platonas savo veikale „Valstybė“ diskutavo apie žmonių prigimtinius skirtumus, lemiančius jų profesinės veiklos pobūdį. **Profesijos pasirinkimas** yra vienkartinis sprendimo aktas, fiksuotas laike įvykis ar trumpalaikis procesas, vykstantis tam tikru asmenybės vystymosi momentu, paprastai paauglystės ir jaunystės tarpsnių sandūroje (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001).

Pasak L. Jovaišos (1999), profesijos pasirinkimas – svarbiausia paauglystės pabaigos ir jaunystės raidos užduotis ir atsakingas sprendimas, nulemiantis visą tolimesnį žmogaus gyvenimą. Autoriaus nuomone, profesijos rinkimasis – daugkartinis aktas, ilgalaikis procesas.

Pagal tradicinius profesinius veiklos požymius, **profesija** (lot. **professio** – pasisakau; paskelbiu savo pavardę, turtą, verslą) Tarptautinių žodžių žodyne (1985) apibrėžiama kaip darbinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis.

Mokslininkai profesijos rinkimąsi sieja ne tik su materialinių poreikių patenkinimu, bet ir su galimybe asmenybės saviraiškai reikštis. Tokį požiūrį į profesiją išsako S. Daukilas (2001), kuris teigia, jog **profesija** – tai atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti savisaugos ir saviraiškos poreikius, t. y. poreikių visumą. **Profesiją**, kaip „atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinaciją, teikiančią jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūros prielaidas“ apibrėžia R. Laužackas (2005). Apibendrinant galima teigti, jog autoriai profesijos sampratoje akcentuoja asmenybės saviraiškos prielaidas.

L. Jovaišos (1981) manymu, jaunuolio **pašaukimas** yra lemiamas profesijos pasirinkimo motyvas. Pašaukimas – tai asmenybės veiklos motyvinių, potencinių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo prasmę. Žymus Lietuvos psichologas A. Gučas dar 1937 m. paskelbtame veikale „Pašaukimas ir darbas“ apibūdino pašaukimą kaip įgimtus gabumus ir polinkius, kurie suteikia žmogui galimybę pasiekti maksimalų darbo našumą. Žmogaus atliekama veikla turi atitikti jo pašaukimą, nes tik tada jis jaus pasitenkinimą darbu ir savimi.

A. Maslow (1971) teigė, jog **profesinis pašaukimas** – gyvenime sunkiai pastebimas fenomenas, tai būdingas tik brandiems arba save realizuojantiems žmonėms. Autoriaus nuomone, žmogus, dirbdamas iš pašaukimo, visą savo sielą atiduoda profesijai, kuri tampa dalele jo gyvenimo. Žmogaus ir profesijos santykis gali vienas kitą papildyti, lyg tai būtų skirtingi vienas kitam. Galima teigti, kad toks žmogus „geriausiai iš visų atlieka šį darbą, o šis darbas – pats geriausias šiam žmogui“, jis

atitinka jo gebėjimus, interesus bei talentus. Turint tokį ryšį ir atsidavimą tarp žmogaus ir jo darbo, galima pasakyti, kad jie tinka vienas kitam „kaip raktas spynai, o spyna raktui“.

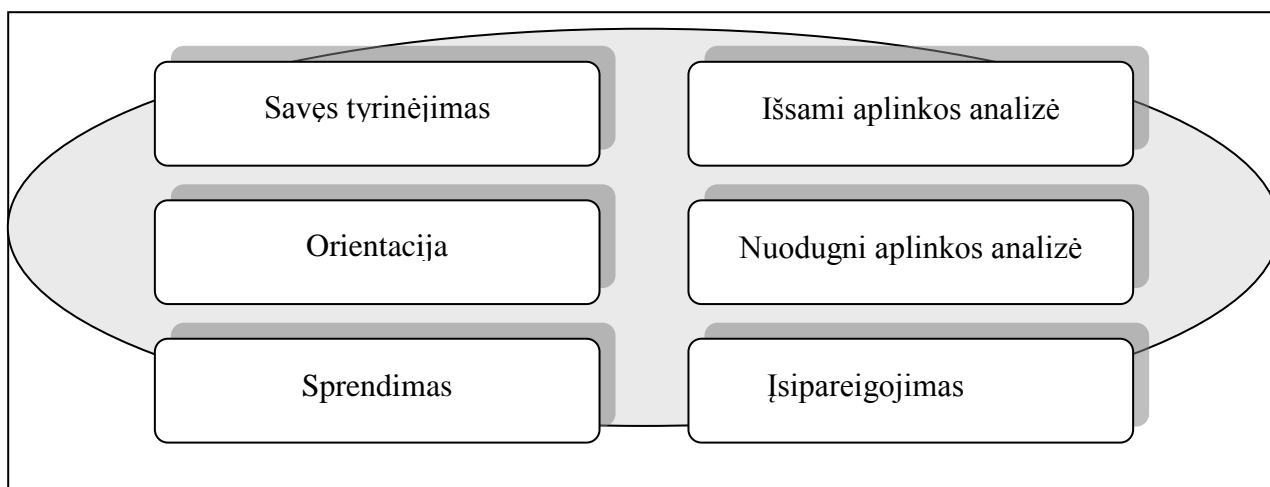
Nuo tinkamo pasiruošimo savarankiškam gyvenimui, nuo pasirinktos specialybės, nuo profesijos, nuo socialinės aplinkos suvokimo, nuo savęs pažinimo, priklauso tolimesnis jauno žmogaus gyvenimas bei socializacija. Tad labai svarbu aptarti, kokie veiksniai daro įtaką renkantis profesiją.

Profesijos pasirinkimas ir su tuo susijusių sprendimų priėmimas yra vienas iš būsimo studento autonomiją skatinančių veiksnių. Tai gebėjimas iširti daugelį galimų profesinių trajektorijų, sudaryti mokymosi planus bei priimti sprendimus, kurie remiasi asmens žiniomis, pomėgiais, talentais taip pat gebėjimais (Yuena, 2010). Tai informacijos apie save ir darbo aplinką rinkimas, kaupimas bei panaudojimas.

Karjeros planavimo programos paaugliams ypač turi atkreipti dėmesį į būsimo studento talentus, jų stiprybes ir silpnybes, sąmoningą mokymąsi, sprendimų priėmimą, ekonomikos ir profesijų pažinimą, nuostatas į darbą (Drummond, 1995).

D. Supper (1990) teigia, kad būsimi studentai turi savikritiškai pažvelgti į save, žinoti savo talentus, profesijų teikiamas galimybes, domėtis įvairiomis profesijomis, bei suvokti darbų prieinamumą atsižvelgiant į savo profesinius interesus (Gottfredson, 1981).

Remiantis V. Germeijsu ir K. Verschuerenu (2006), skiriamos šešios profesijos pasirinkimo sprendimo užduotys (žr. 1 pav.):

1 pav. Profesinio pasirinkimo sprendimo užduotys (sudaryta autoriaus pagal V. Germeijsą ir K. Verschuereną, 2006)

Profesinio pasirinkimo sprendimo užduotys yra sėkmingos profesijos pasirinkimo pagrindas. Šios užduotys yra *orientacija* (poreikio priimti sprendimą suvokimas ir motyvacija priimti tokį sprendimą), *savęs tyrinėjimas* (informacijos apie save rinkimas), *išsami aplinkos analizė* (bendros informacijos apie aplinką ir karjeros alternatyvas rinkimas), *nuodugni aplinkos analizė* (detalios

informacijos apie keletą pasirinktų karjeros alternatyvų rinkimas), *sprendimas* (alternatyvos pasirinkimo pažanga), *įsipareigojimas* (pasitikėjimo ir įsipareigojimo stiprumas pasirinktai konkrečiai karjeros alternatyvai).

Taip pat profesiniam pasirinkimui įtakos turi daugelis veiksnių: gyvenimo aplinkybės, asmenybės nuostatos, pasiekimai moksle ir kita. L. Jovaiša (1981) teigia, kad profesiniam apsisprendimui įtakos turi tokie pagrindiniai veiksniai (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Veiksniai, įtakoiantys profesijos pasirinkimą (sudaryta autoriaus, pagal L. Jovaišą, (1981), Z. Bartnikienę, L. Paurienę (1989))

IŠORINIAI	VIDINIAI
<i>Socialiniai</i>	<i>Fiziniai</i>
<ul style="list-style-type: none"> • tėvų socialinė padėtis • mokslo įstaigų artumas • tėvų išsilavinimas • šeimos vertybinės nuostatos • prestižas • gyvenamoji vieta 	<ul style="list-style-type: none"> • asmens fizinė sveikata
<i>Ekonominiai</i>	<i>Psichiniai</i>
<ul style="list-style-type: none"> • šalies ekonominė situacija • darbo rinkos tendencijos • darbo užmokestis 	<ul style="list-style-type: none"> • patirtis • savivoka • interesai • poreikiai • polinkiai • intelektas • gebėjimai • charakteris • temperamentas • savęs vertinimas • Vertybės
<i>Visuomeniniai</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • požiūris į išsilavinimą • požiūris į darbą • visuomeninių vertybių sistema 	
<i>Edukaciniai</i>	<i>Dvasiniai</i>
<ul style="list-style-type: none"> • ugdymas ir jo rezultatai • Mokykla 	<ul style="list-style-type: none"> • asmens vertybinės nuostatos • asmens moralinės nuostatos

Tarp **išorinių** profesijos pasirinkimą lemiančių **veiksnių** labai svarbi *socialinių veiksnių* grupė, kurioje svarbiausia, anot R. Petrauskaitės (1996), – *šeimos ir artimų žmonių* pagalba. Autorės nuomone, žmonės, kurie yra nuolatos šalia, šeimos nariai, artimiau bendrauja ir geriau pažįsta jauną žmogų, jais jis gali labiau pasikliauti ir iš jų priimti naudingus patarimus. Šeimos nariai labiau už bet ką rūpinasi savo vaiko ar kito šeimos nario ateitimi. Dažniausiai norintys patarti šeimos nariai ar giminaičiai būna vyresnio amžiaus nei jaunuolis, todėl jie gali patarti pagal savo profesijos rinkimosi

patirtį, jaunam žmogui, kuris renkasi profesiją, tokios rekomendacijos ir patarimai yra naudingi (Petrauskaitė, 1996).

San Diego (2010), atliktame Filipinų paauglių tyrime buvo nustatyta, jog pasirinkdami profesiją vaikai išskirtinai dėmesį skiria savo šeimos puoselėjamosioms vertybėms ir tradicijoms. Paaugliai atsakingiau žiūrį į pasirinktą profesiją ir jaučia mažesnę stresą, kadangi tėvai juos remia, skatina, palaiko jų pasirinktą profesinį kelią.

Kaip teigia L. Jovaiša (1981) ir Z. Bartnikienė, L. Paurienė (1989), dažnai pasitaiko, kad tėvai per vaikus nori patenkinti savo neišsipildžiusias savajones ir interesus. Tai dažna tėvų klaida, kai jie primygtinai įkalbinėja savo atžalą rinktis pelningą profesiją, net nepagalvodami, ar jų vaikas yra tinkamas tam tikrai profesijai. Dažnai toks „gero linkėjimas“ virsta jaunuolių nusivylimo darbu priežastimi, tad vyresnieji šeimos nariai turėtų labai gerai apmąstyti, ką reikia patarti jaunam žmogui.

Didelę dalį savo gyvenimo paaugliai praleidžia mokykloje, galima teigti, kad „mokykla antri namai“, taigi mokykla taip pat padeda išanalizuoti profesijų teikiamas galimybes. Paaugliai, kurie jaučia šeimos ir mokyklos paramą, rinkdamiesi profesijas dažniausiai suvokia turintys ir didesnę profesijų pasirinkimą (Ferry, 2006). Paaugliams sunku apsispręsti dėl profesijos, kai jie nepakankamai informuoti, mažiau nukreipiami tėvų ar mokytojų bei yra mažiau motyvuoti išanalizuoti įvairias savo galimybes. Todėl tėvams rekomenduojama savo vaikus mažiau kritikuoti, nekelti jiems per didelių reikalavimų ir lūkesčių. Vaikai turi turėti galimybę pakankamai laiko išgryninti ir apsvarstyti savo pasirinktas profesijas ir studijų programas (Diego, 2010).

Taip pat autorius L. Jovaiša (1981) teigia, kad profesijos pasirinkimas labai priklauso ir nuo *vietovės*, kurioje vaikas augo. Kaime gyvenantys vaikai labiau linkę į darbininkiškas profesijas, o miesto – atvirkščiai. Kiti autoriai (Bartnikienė, Paurienė, 1989) mano, jog mieste gyvenantys jaunuoliai gali rinktis aukštąjį mokslą todėl, kad ten yra aukštosios mokyklos. Jiems yra daugiau rinkimosi galimybių, tačiau sunkiau apsispręsti. Tuo tarpu kaime, gyvenvietėse gyvenančių jaunuolių profesinis kelias dažniausiai veda į artimiausią profesinio lavinimo mokyklą. Visgi, inteligentiškų, išprususių šeimų vaikai dažnai renkasi intelektualinio darbo profesijas pagal savo tėvus, o kaimo aplinkoje augę vaikas dažniau pasirenka technines, darbininkiškas profesijas.

Profesijos prestižas, bėgant laikui įgyja labai didelę svarbą. Profesinį prestižą S. Gudelis (1983) apibūdina kaip profesijos vertę visuomenės akyse, visuomenės nuomonę apie profesiją. Pasak šio autoriaus, žemas profesijos prestižas dažnai atgraso nuo pasirinkimo, nors ta darbo sritis ir traukia. Autoriaus nuomone, profesinį prestižą formuoja žiniasklaida, radijas, televizija, ji taip pat įtakoja vienos ar kitos profesijos populiarumas. Profesijos populiarumui įtakos turi daug veiksnių, tokių kaip

profesijos įdomumas, turima informacija, galimybė sulaukti pripažinimo, įsitvirtinimo tiek darbo rinkoje, tiek visuomenėje.

Pasak L. Jovaišos (1981) populiarius *ekonominis* profesijos rinkimosi veiksnys yra *darbo užmokestis*. Šis veiksnys dabartiniame gyvenime darosi vis labiau lemiamas pasirenkant vieną ar kitą profesiją. Renkantis profesiją, svarstant apie specialybės populiarumą visada spėliojama apie būsimą atlygį. „Visus vilioja geros advokatų, notarų, didelių firmų vadybininkų algos. Kad būsimas atlyginimo dydis turi įtakos renkantis specialybę, pritaria psichologė K. Brundzaitė (2013). Tačiau, pasak jos, moksleiviai anaipol ne visuomet žino realias sumas. „Jauniems žmonėms svarbūs aspektai – būsimas užmokestis (įsivaizduojamos, bet nebūtinai realistiškos pajamos), galimybės įsidarbinti, specialybės prestižas visuomenėje, taip pat neretai ir galimybės realizuoti savo gabumus, polinkius, vertybes, užsiimti mėgstama veikla“, – vardija psichologė E. Kazakevičiūtė (2013).

Tenka pabrėžti, jog kartais daroma klaidinga prielaida, susijusi su *visuomeniniais veiksniais* – kokią specialybę įgysiu, tuo ir dirbsiu visą gyvenimą. O ir neįžvelgiama tikslųjų mokslų specialybių suteikiamų galimybių – mąstoma labai šabloniškai. Pavyzdžiui, jei tapsiu matematikas, tai ir turėsiu būti mokytoju ar mokslininku. Jei tapsiu fizikas, tai dirbsiu kokiam nors institute. Tikrai ne! Įgyta specialybė žmogų tik nukreipia į susijusią sritį, o tolesnė jo karjera priklauso nuo asmeninių savybių. Bet kokią specialybę baigęs žmogus gali dirbti tiek paprasčiausiu sargu, tiek didžiausios įmonės direktoriumi. Tad ir jo darbo užmokestis gali būti tiek labai mažas, tiek labai didelis technologiniai procesai, kokių profesijų ir specialybių darbuotojų reikia, kaip juos suvaldyti ir motyvuoti (Kazakevičiūtė, 2013).

Vidiniai veiksniai yra tokie veiksniai, kurie susiję su besirenkančio asmenybinėmis savybėmis. Kalbant apie vidinius profesijos rinkimąsi lemiančius veiksnius reikia paminėti *asmens fizinę sveikatą*, kurią L. Jovaiša (1981) priskiria *fizinių veiksnių* grupei. Šio autoriaus teigimu, profesijos pasirinkimui daro įtaką įvairios lėtinės ligos, psichiniai sutrikimai, protinis atsilikimas, sunkių somatinių ligų padariniai, invalidumas, taipogi psichinės ir fizinės reabilitacijos.

Z. Bartnikienė ir L. Paurienė (1989) taip pat teigia, kad profesijos pasirinkimas priklauso ir nuo to kaip gerai profesiją besirenkantis jaunuolis yra informuotas apie pasirenkamos profesijos keliamus medicininius reikalavimus, taip pat kaip jo fizinė sveikata atitinka tiems reikalavimams. Autorių nuomone dauguma jaunuolių gerai neįvertina savo sveikatos būklės. Tai dažniausiai įvyksta todėl, kad yra pervertinamos jėgos paauglystėje. Kad asmuo atitiktų keliamus specifinius reikalavimus, kuriuos kelia gamybos procesai, reikia atitikti žmogaus kūno ir psichikos savybes (Bartnikienė, Paurienė, 1989).

Didžiausią vidinių veiksnių grupę sudaro *psichiniai veiksniai*, tarp kurių gana svarbus veiksnys yra *intelektas*. Žodis intelektas išvertus iš lotynų kalbos „*intellectus*“ reiškia pastebėti, suvokti, suprasti, nusimanyti, spręsti, įsivaizduoti (Lotynų – Lietuvių kalbos žodynas, 1996). N. Gage ir D.C. Berliner (1994) teigimu, intelektas yra individo gebėjimas mokytis ir išmokti, sumanumas, protingumas, mokėjimas spręsti ir susivokti naujose situacijose, optimalus problemų sprendimas, greita orientacija. Pasak L. Jovaišos (1981) intelektas tai įgimtos savybės, kurios pasižymi gabumu, protu, sugebėjimu spręsti įvairias užduotis, tai gebėjimas prisitaikyti prie kintančio gyvenimo.

Z. Bartnikienė ir L. Paurienė (1989) intelektą išskiria, ganėtinai svarbiu veiksniumi renkantis profesiją. Anot autorių, intelektas padeda išskirti tas veiklas, kuriose jaunuolis gali puikiai ir geriausiai prisitaikyti, atsiskleisti savo talentą. Su intelektu siejami ir specialieji gabumai tokie kaip: meniniai, psichomotoriniai, techniniai, nuo šių gabumų priklauso sprendimo lankstumas, atidus ir orientuotas sprendimų rinkimasis.

Galima daryti prielaidą, jog intelektas yra psichologinis profesijos rinkimosi veiksnys, kurį tinkamai išugdžius galima tikėtis gerų rezultatų, kad jaunuolis priims tinkamą sprendimą renkantis profesiją (Bartnikienė, Paurienė, 1989).

B. Pociūtė (1998) pristato dar vieną veiksnių t.y. *gebėjimą*. Šį veiksnių autorė aiškina, kaip asmenines žmogaus savybes, kurios lemia tam tikros veiklos kaip: žinių, įgūdžių ar vertybinių nuostatų įgijimo sėkmę. Anot autorės gebėjimai skirstomi į dvi grupes tai bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji yra reikalingi, bet kuriai veiklai (dėmesiui, pojūčiui, suvokimui, atminčiai, mąstymui), o specialieji sudaro galimybę pasiekti gerų rezultatų konkrečioje veiklos srityje, pvz: literatūriniai, kalbiniai, matematiniai, meniniai, sportiniai, muzikiniai ir kt. gebėjimai.

L. Jovaiša (1981) išskiria dar vieną – *poreikių* – veiksnių. Anot autoriaus poreikis yra pirminis profesijos pasirinkimo taikynys. Pasiekus tikslą ir patenkinus poreikį, dingsta ir noras, tad pasikliauti vien tik poreikiu, autoriaus nuomone, būtų tiesiog neapdairu.

Ne svarbiausi, bet gana ryškūs profesijos rinkimosi procese, anot L. Jovaišos (1981), yra *charakteris ir temperamentas*. Autorius teigia, jog yra tam tikrų profesijų, kurias gali pasirinkti tik tam tikrą charakterį ar temperamentą turintys asmenys.

Z. Bartnikienė ir L. Paurienė (1989) teigia, jog žmonės su panašiomis psichofiziologinėmis savybėmis gali rinktis kelias profesijas. Žmonės turintys bet kurį temperamentą geba prisitaikyti prie įvairių profesijų reikalavimų. Tačiau tai nereiškia, kad nuo asmens temperamento ir charakterio visai nepriklauso darbo sėkmė, tai labiau liečia atskiras darbo funkcijas, darbų atlikimo greitį ir kt.

Dar vienas labai svarbus profesijos rinkimosi veiksnys - *savęs pažinimas ir įvertinimas* (Jovaiša, 1981). Savęs kaip individualios asmenybės vertinimas yra labai sudėtingas procesas, kurio

metu yra išskiriama nuomonė apie save ir savęs vertinimo lygius. Psichologai pateikia tris savęs vertinimo lygius:

- Per menkas savęs vertinimas (skatina nesaugumo jausmą);
- Adekvatus savęs vertinimas (teisingas ir sąžiningas savęs vertinimas);
- Perdėtas savęs vertinimas (perdėtai pasitikima savo jėgomis, idealizavimas); (Psichologija studentui, 2002).

Apibendrinant poskyryje išsakytas mintis galima pastebėti, kad renkantis profesiją, labai svarbu pažinti save, savo gebėjimus, įvertinti savo gabumus ir galimybes, taip pat pažinti tave supančią aplinką. Tik apmąsčius ir įvertinus visus veiksnius bus galima išvengti kliūčių pasirenkant tinkamiausią profesiją, nuo apsisprendimo priklauso žmogaus esamo ir būsimo gyvenimo kokybė.

1.5. Profesijos pasirinkimo motyvai

Daugeliu atvejų žmogaus sąmoninga veikla yra motyvuota. Motyvacija paaiškina, kodėl žmonės elgiasi būtent taip, o ne kitaip. Ji „perkelia mus iš nuobodulio į susidomėjimą, teikia mums energijos, ir daro mūsų veiklą kryptingą“ (Gage, Berliner, 1994).

Profesinio pasirinkimo motyvai nėra pavieniai individo pasirinkimą nulemiantys elementai, bet kompleksiniai dariniai, lemiantys unikalią asmenybės profesinio pasirinkimo motyvacijos raišką ir veiksmų strategiją (Urbonienė, Leliūgienė, 2004).

Pasak L. Jovaišos (1999), profesijos rinkimosi motyvacija - tai daugiapakopės struktūros motyvų kaita, nulemianti svarbiausią asmens nutarimą ir veiksmų planą siekiant galutinio tikslo. Šiame apibrėžime motyvacija suvokiama kaip konkretus asmens pasirinkimas. Galima matyti, kad motyvai tapatinami su poreikiais.

Anot S. Kregždės (1988), profesijos pasirinkimo motyvacija nėra tik individualus asmens poreikių tenkinimas pasirinktame profesiniame kelyje, bet ir socialinių veiksnių ir vidinės savikontrolės vertinimas.

L. Jovaiša (1998) motyvaciją apibūdina šiais keturiais teiginiais:

- Motyvacija atsiskleidžia veiksmų kryptyje, nes be veiklos nėra motyvacijos;
- Motyvacija reguliuoja ir atskleidžia veiksmus elgesio kryptimi, nes būtent motyvacija nukreipia veiklą;
- Motyvacijos stiprumas priklauso nuo veiksmų ir veiklos intensyvumo;
- Veiklos stiprumas motyvuojamas stabilia motyvacija.

Motyvacija – tai motyvų kaitos procesas, reguliuojantis asmenybės veiklos ir santykių kryptį, intensyvumą bei patvarumą esant sąveikai tarp motyvuoto asmens ir aktualios situacijos, (Butkienė, Kepalaitė, 1996). G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996) išskiria dvi pagrindines motyvacijos rūšys tai – vidinę ir išorinę (žr. 5 lentelė).

5 lentelė

Motyvacijos rūšys (sudaryta autoriaus pagal G. Butkienę, A. Kepalaitę, 1996)

Vidinė	Išorinė
<ul style="list-style-type: none"> • Augimo poreikių motyvas. Noras pažinti, suvokti, suprasti ar kt. Kyla jau ankstyvaisiais vaikystės metais ir vėliau vis auga. • Išmokimo džiaugtis. Kitaip, dar vadinamas vidiniu pastiprinimu. Tai yra savipildos, poreikio, kaip vidinės valios ir išminties energijos skleidimo įgyvendinimas. • Savipildos motyvas – gyvenimo prasmės jausmas ir žmogiškiausių savybių įsisąmoninimas ir su tuo susijęs atsakingumo jausmas. • Savigarbos motyvas – stiprina pasitikėjimą savimi, įsitikinimą, kas esi kitiems reikalingas ir naudingas. • Laimėjimų ir lūkesčių motyvas, t.y. viltis arba lūkestis, kad tiksliai bus pasiektas bet ne sėkmės. <p>Kompetencijos – pakankamumo motyvas – kuo dažniau būsimas studentas matys savo įgūdžių ar kitų mokymosi rezultatų gerą kokybę, tuo labiau stiprės jo noras ir toliau tai gerai daryti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Reikėjimo motyvas. Ši pseudomotyvacija žaloja vaiko asmenybę, kilusią dėl netinkamo tėvų ir visuomenės elgesio. • Baimės motyvas – mokomasi tik todėl, kad išvengti bausmės.

D. Šavareikienės (2008) teigimu, motyvacija dažnai aiškinama kaip konkretus elementas, tačiau galima sakyti, jog individualios asmenybės veiklas gali skatinti įvairūs veiksniai, kaip įgaunama skirtinga patirtis ir gaunami skirtingi rezultatai. Galima daryti prielaidą, kad motyvacija yra spektras vidinių ir išorinių veiksnių, kurie reguliuoja veiksmus, veiklas, bei elgesio kryptis, intensyvumą ar patvarumą.

A. Urbonienė (2004) išskiria tris profesinio pasirinkimo motyvacijos dimensijas (žr. 6 lentelę).

Profesinio pasirinkimo motyvacijos struktūra (A. Urbonienė, 2004)

<i>DIMENSIJOS</i>	<i>MOTYVAI</i>
<i>Orientacija į žmogų</i>	Poreikis veikti, kitus poreikis rūpintis kitais, poreikis turėti paruoštus atsakymus, meilė vaikams, noras padėti žmonėms, noras būti naudingam.
<i>Savirealizacija</i>	Poreikis perimti profesinį vaidmenį, pagalbos sau poreikis, asmeninės priežastys, patinka profesija, noras įgyti žinių, savirealizacijos, polinkiai ir interesai, noras bendrauti.
<i>Išoriniai laimėjimai</i>	Atlyginimas, saugumas, karjeros galimybės, savarankiškumas, noras turėti aukštojo mokslo diplomą, prestižo ir statuso poreikis.

K. Jurevičiūtė (2004) pateikė idealųjį profesinio pašaukimo modelį, kurio svarbiausios struktūrinės dalys – profesinis kryptingumas ir profesinis tinkamumas bei juos atitinkamai išreiškiančios profesinio pašaukimo sritys: reikšminė motyvacija, kognityvinė motyvacija, emocinė potencinė motyvacija ir charakterio sritys.

Idealus profesinio pašaukimo modelis (sudaryta autoriaus pagal L. Jovaišą, 1998)

<i>MOTYVACIJA</i>		<i>VEIKSNIAI</i>
PROFESINIS KRYPTINGUMAS	Reikšminė motyvacija	Profesiniai interesai Polinkis į atitinkamą veiklą Profesiniai idealai Profesinių vertybių artimumas Svajonės apie profesinę veiklą Poreikis dirbti bendram labui Asmeninių ir socialinių interesų dermė
	Kognityvinė motyvacija	Tinkamumo profesijai suvokimas Teigiamas požiūris į pasirinktą profesiją Būsimos veiklos vizijos turėjimas Profesiniai planai Pasirinktos veiklos prasingumo suvokimas
	Emocinė motyvacija	Tikėjimas savo profesiniu tinkamumu Emocinis nusiteikimas būsimai veiklai Teigiami jausmai, patiriami pasirinktos veiklos metu Meilė veiklai Kančia, išgyvenama negalint vykdyti pasirinktos veiklos Moralinės darbo prasmės išgyvenimas Nusiteikimas nekeisti pasirinktos profesijos

PROFESINIS TINKAMUMAS	Potencinė sritis	Profesinių žinių išsamumas Profesinių mokėjimų ir įgūdžių tobulinimas Bendrieji profesijai reikšmingi gebėjimai Specialieji profesiniai gebėjimai Pastangos įgyti reikiamą Teorinį pasirengimą Pastangos įgyti reikiamą praktinę patirtį
	Charakterio sritis	Bendros teigiamos charakterio savybės, pasireiškiančios tinkamoje profesinėje veikloje Charakterio savybių artimumas atitinkamai profesijai

Kiekvienas žmogus turi įgimtų savybių, gabumų, kurie, jam sąveikaujant su aplinka, kinta ir vystosi. Kiekvienas žmogus yra nepakartojamas ir tik su didelėmis išlygomis galima žmones jungti į grupes, turinčias bendrus siekius ir interesus. Priklausomai nuo charakterio kiekvienas darbuotojas toje pačioje situacijoje dažnai elgiasi visiškai skirtingai. Todėl vadovas, norėdamas žmones motyvuoti siekti kokio nors tikslo, turi žinoti jų poreikius, (Adamonienė R., Sakalas A., Šilingienė V. 2004).

L. Jovaiša (1999) išskiria keturias profesinį tinkamumą lemiančias žmogaus savybes:

- Gabumai ir motyvacija;
- Fizinis išsivystymas ir sveikata;
- Specialusis paruošimas;
- Dorovinės vertybės;

Kaip ir žmogaus asmenybės išskirtinės savybės, taip ir profesijos rinkimosi motyvai yra skirtingi. 2009 m. Vilniaus universitete A. Poviliūno (2009) atliktas tyrimas parodė, jog 82 proc. respondentų yra jau tvirtai apsisprendę dėl specialybės. Kyla klausimas pagal, kokius motyvus jaunas žmogus pasirinko studijuojamą dalyką. Minėtas tyrimas išryškino motyvų, renkantis specialybę arba studijų programą, Lietuvoje, vertinimą (nuo reikšmingiausio iki mažiausiai reikšmingo):

- Geras darbo užmokestis ateityje;
- Profesinės karjeros galimybės;
- Specialybės atitikimas mano asmeninius pomėgius;
- Specialybės poreikis darbo rinkoje;
- Specialybė yra susijusi su mėgstamais mokomaisiais dalykais;
- Specialybės įgijimo kaina;
- Specialybė yra universitete, kuriame noriu studijuoti;
- Saviraiškos (intelektualinės, meninės) galimybės;
- Specialybės poreikis mokslo srityje;

- Specialybės prestižas visuomenėje;
- Galimybė tęsti studijas užsienyje;
- Tėvų, globėjų arba giminių patarimai;
- Mokytojų patarimai;
- Draugų patarimai (Poviliūnas, 2009).

Galima daryti prielaidą, kad jaunam žmogui nėra svarbu, ką studijuoti, svarbiausias kriterijus – darbo užmokestis ateityje. Taip pat svarbu karjeros perspektyvos ir asmeniniai pomėgiai. Mažiausiai reikšminga jaunam žmogui mokytojų ir draugų patarimai, dėl pasirinktos specialybės.

Savaitraštis „Veidas“ (2012) atliko moksleivių apklausą, kurioje dalyvavo 815 moksleivių. Apklausos rezultatai parodė, jog jaunuoliai nenorėtų dirbti prasčiausiai apmokamą darbą (valytojais, gatvių šlavėjais ar parduotuvės kasininkais), tačiau svajoja apie prestižinę gydytojo ar sėkmingo verslininko karjerą, kur mažai dirbama, tačiau solidžiai uždirbama. Tarp nepatraukliausių profesijų dabartinei jaunajai kartai pasirodė ir mokytojo profesija, žinoma ne todėl, kad tai mažai apmokamas darbas, nes pedagogų atlydinimas nėra toks mažas, tačiau dėl šios profesijos populiarumo nuosmūgio.

Tai kaip matome, kad dabartinei jaunajai kartai ganėtinai opus yra klausimas apie pinigus, kuriuos uždirbs ateityje, tačiau vis dažniau pasitaiko, kad jie renkasi optimaliausią variantą, kad ir patiktų mokytis ir kad darbas būtų gerai apmokamas.

Remiantis žurnalo „Veidas“ 2012 m. sudarytu šešiasdešimties Lietuvoje populiarių profesijų vidutinių atlyginimų sąrašu, pateikiami duomenys, mažiausiai apmokamo ir daugiausiai apmokamo darbo užmokesčiai.

Išskiriami darbai, kuriuos atliekant gaunami mažiausi ir didžiausi atlyginimai: prekybos centrų kasininkai, kurių vidutinis atlyginimas iki mokesčių siekia 1200 Lt, taip pat viešbučių ir biurų pagalbinių darbininkai ir valytojai, uždirbantys minimalų ar kiek didesnę atlyginimą, kambarinės, gaunančios vidutiniškai 1300 Lt iki mokesčių, taip pat krovikai, šiandien uždirbantys vidutiniškai 1200 Lt, vairuotojai taip pat vadybininkai, kurių algos yra jau didesnės ir gali siekti iki 2 tūkst. Lt per mėnesį. Įdomu ir tai, kad prognozuojama, jog po kelerių metų tarp profesijų, kurių reikės daugiau, yra gydytojai ir mokytojai. Šių sričių atstovų atlyginimas remiantis 2012 m. duomenimis yra 4068 ir 2695 Lt per mėnesį iki mokesčių.

Mažiausių atlyginimą gaunantys specialistai::

- įvairūs konsultantai;
- kirpėjai;
- siuvėjai;

- kurjeriai;
- sandėlininkai;
- biurų administratoriai;
- ligoninių slaugytojai;

Vidutinišką atlyginimą gaunantys specialistai:

- farmacininkai;
- biotechnologai;
- IT specialistai;
- finansų analitikai;
- notarai;
- advokatai;
- tarptautinių reisų vairuotojai.

Tarptautinių reisų vairuotojai yra vieni iš nedaugelio profesijų, kurių atstovai gauna solidžius atlyginimus, nors ir neturi universitetinio išsilavinimo. Tai galima paaiškinti labai logiškai: krovinių gabenimas reikalauja didelės atsakomybės ir, žinoma, rizikos. Tokie darbo užmokesčio vidurkiai padeda orientuotis, kokie yra vienu ar kitu profesijų atstovų atlyginimai. Tačiau kaip daugumai žmonių yra žinoma, kad mūsų šalyje yra dideli darbo užmokesčio skirtumai, net ir tarp labai panašių įmonių viename mieste, nekalbant apie algų skirtumą didmiesčiuose ar provincijoje, nors darbo funkcijos ir našumas toks pats. 2012 metais „Hay Group“ tarptautinių konsultacijų bendrovė atliko tyrimą, kurio duomenys atskleidė, kad tokios pačios specialybės atstovas, dirbantis panašų darbą, gali gauti darbo užmokestį, kuris gali skirtis net iki dviejų kartų. Kaip teigia tarptautinės konsultacijos bendrovės, produktų ir paslaugų vadovas Baltijos šalims E. Kajieta, žmogus gali dirbti netgi toje pačioje darbo įstaigoje ir gauti skirtingą atlyginimą, nes tai priklauso nuo kiekvieno asmens gebėjimo derėtis su savo darbdaviu.

Remiantis statistikos departamento duomenimis pateikiami dešimties profesijų atstovų atlyginimai Lietuvoje. Pateikiamas profesijos pavadinimas ir vidutinis atlyginimas iki mokesčių (Lt per mėnesį) (žr. 8 lentelę).

Profesijų atstovų atlyginimai Lietuvoje

<i>Nr.</i>	<i>Profesijų atstovai</i>	<i>Vidutinis atlyginimas iki mokesčių (Lt per mėnesį)</i>
1.	Buhalteriai	1900
2.	Mokslininkai	2800
3.	Manikiūrininkai	800-1000
4.	Pardavimų vadybininkai	2000-4000
5.	Policijos tyrėjai-įstaigų vadovai	3207
6.	Teisėjai (apylinkių teismuose)	5964
7.	Ūkininkai	2064
8.	Vidinių neteisinių įmonių teisininkai	3000
9.	Vidiniai prekybos/paslaugų įmonių dizaineriai	2500
10.	Viešbučių administratoriai	2000

Profesinės karjeros galimybės pabaigus studijas, specialybės poreikis darbo rinkoje – svarbiausi veiksniai renkantis specialybę, rodo 2013 m. vasario 7 – 9 dienomis Vilniaus universiteto atliktos moksleivių apklausos duomenys (2013). 32 proc. apklausoje dalyvavusių merginų ir 30 proc. vaikinių teigia, kad renkantis studijų programą svarbios profesinės karjeros galimybės ateityje. 24 proc. abiejų lyčių respondentai nurodo, kad specialybės poreikis darbo rinkoje yra antroje vietoje pagal svarbą renkantis specialybę. Svarbu paminėti, kad Lietuvos moksleiviai tampa vis labiau savarankiški sprenddami, ką studijuoti. Tik vienam nuošimčiui merginų ir trims nuošimčiams vaikinių svarbiausia tėvų, artimųjų ar draugų nuomonė renkantis specialybę, tuo tarpu prieš keturis metus vykdytas Universiteto (VU) Filosofijos fakulteto sociologinis tyrimas parodė, kad tėvų nuomonė svarbi 30 proc. abiturientų (Bortkevič, 2009).

Atliktos apklausos metu taip pat išryškėjo tendencija, jog darbo užmokestis po studijų baigimo yra svarbesnis vyriškosios lyties atstovams: studijų pasirinkimą lemiančiu veiksniu darbo užmokestį nurodė 24 proc. vaikinių ir tik 7 proc. merginų. Kasmetinėje studijų parodoje vykusios moksleivių apklausos duomenys taip pat rodo, kad didžioji dalis apklaustųjų (90 proc.) ketina studijuoti iš karto, vos tik baigę mokyklą. Daugiau nei pusė apklaustųjų (58 proc.) teigia, jog mokėtų už studijas savo lėšomis, jei nepatektų į valstybės finansuojamas vietas. 17 proc. už mokslą nemokėtų, o 25 proc. – neapsisprendę dėl savo pasirinkimo. Šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų įvardijo, kad renkantis studijas sunku priimti sprendimą dėl ateities (29 proc. apklaustųjų), 27 proc. apklausos

dalyvių jaudinasi dėl galimybių susirasti darbą po studijų. Be to, ketvirtadalį atsakiusių neramina ir didelė konkurencija tarp stojančiųjų.

2013 metais vasario mėnesį Lietuvos darbo birža (LDB) atliko darbo rinkos prognozę, vadovaudamasi 4,2 tūkst. darbdavių apklausos duomenimis, duomenys parodė, kad:

Didesnes įsidarbinimo galimybes šiais metais turi programuotojai, siuvėjai, virėjai, barmenai, vadybininkai, vairuotojai, finansininkai, buhalteriai, staklininkai, suvirintojai, gydytojai ir bendrosios praktikos slaugytojai.

Ribotas įsidarbinimo galimybes turi statybos architektai, mechanikos inžinieriai, statistikos, finansų ir draudimo tarnautojai, draudimo ir reklamos agentai, administratoriai, mokytojai ir auklėtojai.

Mažiausias įsidarbinimo galimybes turi teisininkai, ekonomistai, aplinkos apsaugos inžinieriai, kūno kultūros mokytojai, socialiniai pedagogai, pradinio ir ikimokyklinio ugdymo mokytojai, turizmo administratoriai, teisininkai, ekonomistai, psichologai (Fuks, 2013).

Viena iš nedarbo priežasčių – mažos algos. LDB atstovė teigia, kad nedarbo lygį kelia tokie veiksniai: nepakankamas ekonomikos augimas, darbuotojus atstojančios naujos technologijos, taip pat mažėjantis darbo vietų skaičius. „Dar vienas aspektas – menkas žemos kvalifikacijos darbuotojų

paslaugų apmokėjimas. Mažos pajamos, pasak darbo ieškančių žmonių, neskatina jų dirbti, todėl tokie žmonės labai dažnai tampa socialinių pašalpų gavėjais“ – vardija LDB (Fuks, 2013).

Dauguma abiturientų savo ateitį sieja su užsieniu manydami, kad kitoje šalyje geresnės perspektyvos. Naudojantis A. Poviliūno (2009) atlikto tyrimo duomenimis motyvai, kodėl abiturientai renkasi studijas užsienyje, (nuo reikšmingiausio iki mažiausiai reikšmingo) vertinimas:

Užsienyje įgytas išsilavinimas labiau vertinamas, nei Lietuvoje:

- Suteikiamas kokybiškesnis išsilavinimas;
- Geresnės studijų sąlygos;
- Galimybė studijuoti nemokamai;
- Didesnės įsidarbinimo galimybės studijuojant;
- Dėl neaiškios aukštojo mokslo politikos Lietuvoje;
- Noriu išvykti gyventi iš Lietuvos;
- Mažesnė studijų kaina;
- Didesnė studijų programų įvairovė;
- Didesnės saviraiškos galimybės;
- Aukštos kokybės studijų infrastruktūra;
- Siūloma studijų programa, kurios Lietuvoje nėra;

- Dėl gyvenančių artimųjų arba giminaičių (Poviliūnas, 2009).

Vis daugėja studentų, kurie mieliau renkasi studijas užsienyje nei Lietuvoje, kadangi užsienyje įgytas išsilavinimas labiau vertinamas, nei Lietuvoje. Studentai mano, kad užsienyje suteikiamas kokybiškesnis išsilavinimas taip pat geresnės studijų sąlygos. Studijos užsienyje ir Lietuvoje turi savo stipriųjų ir silpnųjų pusių (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Lietuvos ir užsienio studijų privalumai ir trūkumai (sudaryta autoriaus pagal A. Poviliūną, 2009)

	LIETUVOJE	UŽSIENYJE
<i>PRIVALUMAI</i>	Pažįstama aplinka, kultūra, žmonės. Nėra kalbos barjero. Pigesnis pragyvenimas. Galimybė į nemokamą aukštąjį mokslą geriausiems moksleiviams.	Neįtikėtina patirtis gyvenant užsienyje, kitokioje kultūroje. Kokybiškas mokslas, patyrę dėstytojai bei puikios sąlygos studijoms. Galimas nemokamas ar pigesnis mokslas negu Lietuvoje. Pasaulyje pripažįstami diplomai. Galimybė išmokti bent kelias užsienio kalbas. Savarankiškas gyvenimas. Didelis studijų programų pasirinkimas. Neišdylantys kelionių išpūdžiai. Prasiplėtęs galimybių ratas.
<i>TRŪKUMAI</i>	Studijų kokybė dažniausiai tik patenkinama. Studijų kaina neatitinka aukštojo mokslo kokybės. Sąlygos mokslui nusileidžia universitetams užsienyje. Ne daug pakitusi aplinka, gali pristabdyti asmeninį tobulėjimą. Nesibaigiančios reformos formuoja neaiškią studentų ateitį.	Atitrūksta nuo Lietuvos gyvenimo. Tikėtinas brangesnis pragyvenimas negu Lietuvoje. Galimos aklimatizacijos problemos. Rečiau matomi draugai, šeima.

Taigi užsienyje jaunas žmogus mato daugiau perspektyvų, kokybiškesnę mokslą ir patikimesnes studijų programas nei Lietuvoje. Skelbiama, jog nuo 1998-ųjų užsienyje studijuojančių Lietuvos moksleivių skaičius išaugo nuo 5,5 tūkst. iki 20 tūkst. „Tikrai naudinga bent vieną diplomą įgyti kitoje šalyje, nes studijuodami užsienyje moksleiviai įgyja ne tik žinių, bet ir randa skirtingų tautybių draugų bei tampa savarankiški, o tai labai vertins būsimi darbdaviai. Tai viena iš priežasčių, kodėl Lietuvos jaunimas renkasi studijas užsienyje“, – teigia "Dream Foundation" atstovė Lietuvoje R. Šakinytė-Petrovė, I. Sésertė (2010).

1.6. Paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnio charakteristika

Kadangi savo darbe mes kalbame apie studentus, reikia aptarti paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnio pedagoginę-psichologinę charakteristiką, nes būtent šiame amžiuje ir vyksta svarbūs pokyčiai žmogaus gyvenime, iš kurių vienas – profesinis apsisprendimas ir profesijos pasirinkimas.

Individas kiekviename vystymosi etape turi atitikti to meto vystymosi uždavinius ir tai jam garantuoja sveiką ir sėkmingą gyvenimą visuomenėje. Vienas iš individo vystymosi etapų yra paauglystė. Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus. Dauguma autorių šį gyvenimo tarpsnį įvardija kaip ko ne audringiausią, agresyviausią ir povojingiausią. Paauglystėje ir jaunystėje vis labiau pasireiškia agresija, veržimasis į pasaulį, priešprieša su neteisybe, kova su tikrais ir įsivaizduojamais priešais (Černius, 2006).

Paauglystės tarpsnis sukelia problemų ne tik tėvams, bet ir įvairių sričių specialistams (mokytojams, socialiniams darbuotojams, medikams ir kt.). Visuomenėje šis gyvenimo tarpsnis dar įvardijamas „sunkiųjų“, „pereinamųjų“, „brendimo“, „maištavimo“, „problematiškųjų“ ir kt. Kai kurias problemas dalinai sąlygoja hormonų kaita, anatominiai ir fiziologiniai pakitimai (Grininė, Vaitkevičius, 1990).

Psichologai aukštesniųjų klasių mokinius priskiria ankstyvosios jaunystės amžiaus tarpsniui. Dažnai psichologinėje literatūroje šis amžiaus tarpsnis įvardijamas kaip vėlyvoji paauglystė, kuri apima maždaug 15–18 gyvenimo metus, tačiau tikslios metų ribos nėra nubrėžtos.

Šio tarpsnio jaunimas išsiskiria tam tikromis savybėmis, daugiau orientuojasi į laisvalaikio užimtumą, yra energingi, iniciatyvūs, aktyvūs, ambicingi, inoringi, veržlūs taip pat turintys didelių norų ir tikslų. Vienas iš pagrindinių paauglių išskirtinumų – jų pažeidžiamumas ir tikslas įsitvirtinti darbo rinkoje ir visuomenėje (Želvys, 1995).

Paauglystės tarpsnis trunka nuo fizinio ir lytinio brendimo pradžios iki to laikotarpio, kai yra pasiekama savarankiško ir nepriklausomo suaugusio žmogaus socialinė padėtis. Šį tarpsnį apibrėžti

konkrečia amžiaus riba yra sudėtinga. Dažniausiai jis nurodomas nuo 12 iki 18 metų, tačiau kiti autoriai jį nurodo kitoki. Keleto autorių pateikti paauglystės ir jaunystės apibūdinimai atsispindi 10 lentelėje, sudarytoje remiantis Lietuvos mokslininkų darbais.

10 lentelė

Paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnio charakteristika

Autoriai	Paauglių amžius pagal autorius
B. Bitinas ir kt. (1981, p. 35 - 37)	Išskiria jaunesnįjį ir vyresnįjį paauglį, be to, jie teigia, jog paauglystė skirtingai prasideda ir baigiasi priklausomai nuo lyties (berniukų – 13 - 16, mergaičių - 12 - 15 metų).
R. Žukauskienė (1996, p. 295)	Paauglystės amžiaus ribas nurodo tarp 12 ir 18 metų (ankstyvoji – tarp 12 ir 14 metų, 15-ieji metai – lyg pereinamasis tarpsnis, o 16 - 18 metai – vėlyvoji paauglystė). Paauglystės pabaigos tiksliai nurodyti neįmanoma.
V. Jakavičius (1996, p. 44)	Paauglystei skiria 12 - 15 metus, pirmajai jaunystei - 15-17 metus;
V. J. Černius (2006, p. 171)	Paauglystei skiria 13 - 17 gyvenimo metus;
Autoriai	Jaunystės amžius pagal autorius
L. Jovaiša (2001, p. 45-52)	Šiam periodui priskiria 16-18 metų jaunuolius.
R. Žukauskiene (1990 p. 308)	17 - 19 metų tarpsnis vadinamas vėlyvąja paauglyste ir jaunystės pradžia.

Taigi ir iš lentelėje pateiktų įvairių autorių teiginių matyti, kad paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnio ribas apibrėžti yra ganėtinai keblu. R. Žukauskienės (1996) teigimu, skirtingose šalyse paauglystės pabaiga traktuojama skirtingai, vienoje šalyse paauglystė baigiasi tada, kada vaikas tiesiog subręsta lytiškai, kitose – kai pasiekia psichinį ir socialinį brendimą, kai geba prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Pagerėjus žmonių gyvenimo sąlygoms, lytinio brendimo pradžia paankstėjo. Taigi, tarpsnis tarp biologinės brandos ir socialinės nepriklausomybės ir yra paauglystė.

Paauglystei būdingas nervingumas, jautrumas, nuotaikų kaita, neramumas. Jaunuoliai pradeda domėtis įvairiais būreliais ar atsiranda susidomėjimas kitu koku nors dalyku, tačiau jis gana greitai praeina. Šiame amžiaus tarpsnyje paaugliai aktyviau naudoja loginį mąstymą, kelia klausimą „kas būtų, jeigu būtų“ ar pradeda ryškėti altruistinės pažiūros, jaunas žmogus pasineria į svarstymus apie gerą ir blogį. Tai priklauso nuo jų noro ir ar sprendžiamas klausimas yra jiems aktualus (Gučas, 1990).

Paauglystėje prasideda diferenciacija pagal asmeninius siekius, sugebėjimus, socialinę tėvų padėtį. Pradeda aiškėti, kas linksta į universitetines studijas, amatininkystę, žemdirbystę, prekybą, t.y. formuojasi tolesnio gyvenimo kryptis (Černius, 2006). Kitaip tariant formuojasi kryptingas profesijos pasirinkimas.

Kaip ir kiekvienas individo raidos tarpsnis, paauglystė turi bendrus brandos požymius. Apibendrinant brandos požymius dažniausiai yra išskiriamos penkios vystymosi raidos formos: fizinė, emocinė, socialinė, kognityvinė ir moralinė.

Fizinė raida:

- staigus augimo šuolis,
- susiformuoja seksualiniai požymiai ir atsiranda seksualinis potraukis,
- nauji asmeninės higienos poreikiai (pvz., skustuvai, menstruacijų paketai).

Emocinė raida:

- susitapatina su svarbiais asmenimis už šeimos ribų,
- susiformuoja seksualinė tapatybė,
- dalinai vaikas, dalinai suaugęs (pvz., „eikš arčiau, pasitrauk“),
- formuojasi nepriklausomybė (pvz., „Tu man nenurodysi, kaip elgtis!“),
- linkęs į kraštutinius nuotaikų svyravimus,
- mažiau priklausomas nuo šeimos, kai reikia meilės ir emocinio palaikymo,
- siekia tapti savarankišku individu,
- dažnai jaučiasi nesuprastas.

12 -18 metų amžiaus tarpsnis – tai svarbiausias *fizinio ir emocinio* brendimo periodas. Tuo metu subręsta lytinės liaukos ir padidėja lytiniai skirtumai. Brendimo periodu berniukai tampa vyrais, mergaitės – moterimis. Intensyviausiai mokomasi emocinėje ir socialinėje srityse, mažiau – intelektualinėje. Šiuo laikotarpiu tarp jaunuolių ir tėvų vyksta emocinis atsiribojimas, taip pat tarp berniukų ir mergaičių atsiranda potraukis vienas kitam. Fizinio ir emocinio brendimo periodu jaunimas išmoksta bendradarbiauti ir dirbti dėl bendro tikslo. V. Černiaus (2006) teigimu, susidomėjimas mokymo įstaiga ir mokymosi procesu sumažėja, todėl reikia atkreipti dėmesį į tai, kas paaugliui rūpi. Šiame brendimo periode vis labiau pradeda reikštis profesinis susidomėjimas.

Socialinė raida:

- dauguma dirba,
- mėgsta daugumą socialinių veiklų (pvz., mokykloje),
- svarbus bendraamžių pritarimas ir įvertinimas (pvz., bando prisitaikyti prie bendraamžių grupės normų),
- užmezga artimas ir intymias draugystes,
- išgyvena konfliktą su tėvais (pvz., dėl lūkesčių),
- eksperimentuoja su lyties vaidmenimis, lūkesčiais ir standartais.

Socialinės raidos metu jaunuoliai stengiasi išaugti meilę tėvams ir tuo pat metu tapti nepriklausomais nuo jų, puoselėjant pagarbą vyresniesiems. Ši uždavinį diktuoja biologinės priešastys. Kadangi paaugliai lytinio pasitenkinimo negali rasti šeimoje, jie turi orientuotis į savo bendraamžius ir su jais kurti jausminius ryšius. Tai neįvyksta, kol nepasisikeičia jaunuolio jausminiai santykiai su tėvais. Paauglys turi emociškai atsiriboti nuo tėvų, kad galėtų užmegsti emocinius ryšius su bendraamžiais ir vėliau sukurti šeimą (Černius, 2006).

Sprendami šią problemą vaikai ir tėvai atsiduria priešingose barikadų pusėse. Jaunuoliai nori kuo greičiau tapti suaugusiais, tačiau suaugusiųjų gyvenimas nėra toks lengvas, jis pilnas klausimų, netikėtumo, o jaunuolius traukia saugus gyvenimas tėvų namuose. Tėvai puoselėja savo viltis, kad jų atžalos taptų suaugusiais, bet jie būkštuoja dėl to, kas jų nepatyrusiems vaikams gali nutikti suaugusiųjų gyvenime. Paaugliai maištauja, kai tėvai pabrėžia savo autoritetą. Paaugliai, kurie šio uždavinio nepajėgė išspręsti ir suaugę lieka susiję su tėvais, neįstengia svarankiškai priimti sprendimų, laisvai jaustis suaugusiųjų pasaulyje, nes emociškai vis dar tebėra vaikai (Černius, 2006).

Jaunuolis, perkopęs 18 - tus metus, pereina į suaugusiųjų pasaulį, tačiau suaugusiuoju dar netampa, nors jau turi atsakyti už savo veiksmus ir poelgius, o tą dažniausiai jiems primena tėvai, mokytojai ar kiti vyresnieji paaugliai. Dažniausiai vyresniųjų klasių mokiniai yra išlaikomi tėvų, nors nemažai paauglių, būdami vyresnėse klasėse, pradeda dirbti, tuo pačiu jau pradeda galvoti ir apie savo profesijos pasirinkimą. Nors tėvai jaunuoliui nuolat primena, jog jis suaugęs, tačiau iš jo reikalaujama paklusnumo ir atsakingumo.

Daugelis paauglių, A. Gučo (1990) teigimu, mėgsta laiką praleisti dalyvaudami savo neformalios grupelės susitikimuose, kur pagrindinis tikslas tiesiog pasisėdėti kartu. Suaugusieji tokį laiko leidimą vadina beprasmiu, tačiau paaugliams tai padeda susipažinti su priešingos lyties asmenimis, kol jie dar vengia skirstytis į poras. Šiandieninė technologinė situacija atveria ir naujas galimybes draugų paieškai – tai bendravimas interneto pagalba.

Paauglių grupės gali jauną asmenį įraukti ir į neigiamą veiklą, tačiau paaugliai, pakeitę draugus, gali iš tokios grupės pasitraukti. Tai priklauso nuo jo asmeninių savybių (Žukauskienė, 1996).

Kognityvinė (intelektinė-protinė, pažintinė) raida:

- išpūdingi pokyčiai kognityvinėje raidoje (pvz., gali logiškai mąstyti),
- sugeba logiškai mąstyti, apibendrinti ir palyginti su įrodymais,
- sugeba panaudoti įžvalgą ir įvertinti skirtumą tarp esamų ir galimų dalykų,
- pradeda galvoti ir kartais pasirenka būsimą karjerą,
- sugeba panaudoti abstraktų mąstymą ir vaizduotę sprendžiant problemas.

Kognityvinė raida (intelektinė-protinė, pažintinė) – viena iš galimybių paaugliams ir jaunimui perkainoti vaikystės įsitikinimus ir vertybes, persikirstyti vaidmenis ir ankstesnę patirtį perkelti į kitą kontekstą, formuoti savąjį „aš“. Paauglystėje ieškoma ar susikuriamas tokio asmens idealas, kurio jis galėtų gyvenime siekti. Paaugliai pradeda panašiai rengtis ir kalbėti ta pačia kalba, vartoja tuos pačius posakius kaip jų idealas, tačiau siekiant idealo susikuriami per griežti reikalavimai, dėl to paaugliai savo trūkumus per daug sureikšmina, pastebimas menkesnis savęs vertinimas.

Moralinė raida:

- meta iššūkį namų vertybėms,
- susiformuoja asmeninis moralinis kodeksas,
- tampa svarbiau ne tai, ar elgesys iš esmės yra blogas ar geras, bet ar jis nesiskiria nuo aplinkinių elgesio, tiki, kad gerą elgesį gali palaikyti tik valdžios struktūros (Paramos vaikams centras, 2011).

Anot R. Žukauskienės (2001), jaunuolio moralinis samprotavimas labai kinta. Autorė, nagrinėdama psichologo Kohlbergo teoriją, pateikia tris moralinio samprotavimo lygmenis: prekonvencinis, konvencinis ir pokonvencinis. Visi lygmenys turi dar po dvi stadijas.

Nors yra aiškus ryšys tarp moralinio samprotavimo ir elgesio, tačiau jis yra tik vidutinio stiprumo. Ilgamečiai longitudinaliniai paauglių moralinės sampratos tyrimai rodo, jog kartais pasireiškia tam tikra agresija (judėjimas atgal) į ankstesnius moralinio samprotavimo lygius. Kaip nurodo Kohlbergas, maždaug 20 % taip tirtų paauglių būdingas toks grįžimas atgal. Paauglys ieško savo asmeninio tapatumo, nors šis procesas ir nėra vertinamas vienareikšmiškai. Norint visiškai suprasti paauglio tapatumo raidą, reikia atsižvelgti į daugelio raidos procesų tarpusavio sąveiką: fizinį brendimą, socialinį patyrimą, kognityvinę raidą. Be to, nėra vienos nuomonės, nuo kada pradeda formotis tapatumas. Kai sugebama abstrakčiai mąstyti apie hipotetines situacijas, galima svarstyti apie naujas problemas ir įsitikinimų sistemas. Paaugliui įveikti tapatumo krizę padeda naujas mąstymo būdas, kuriame realybė tampa antraeile. Paauglys, pasiekęs formalaus operacinio mąstymo stadiją, gali įsivaizduoti savo ateitį, apsvarstyti realiai egzistuojančias socialines problemas (Žukauskienė, 1996).

Galima teigti, jog paauglytė nėra lengvas jaunuolio gyvenimo laikotarpis. Tuo metu jis bręsta ne tik fiziškai, bet ir psichiškai. Veikiant šiems pokyčiams paaugliai tampa irzlūs, nepatenkinti savimi, drovūs ar uždari. Jaunuoliai vis įsivelia į konfliktus namuose ar mokykloje. Maištauja prieš tėvų įvedamas taisykles, taip pat siekiama įgyti kuo daugiau teisių, stengiamasi visur, kur tik įmanoma, pabrėžti savo asmenybę. Pasak psichologų (Gučas, 1990; Gailienė ir kt., 1996; Žukauskienė, 2002) pagrindinė šio sunkaus laikotarpio problema – tai nuolatinis savęs ieškojimas, savo asmenybės vaizdo

susidarymas, „vietos po saule“ gyvenime ieškojimas. Šios problemos baigiasi tada, kai paauglys randa savo autoritetą ir tapatina save su koku nors herojumi, kuris priimtinas ir tėvams, ir visuomenei.

1.7. Profesijos rinkimosi klaidos

Remiantis Lietuvos darbo rinkos mokymo tarybos direktoriaus įsakymu Nr. V (4) – 26. „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (2008) dažniausiai pasitaikančios profesijos rinkimosi klaidos:

- Nusiteikimas, kad profesija pasirenkama visam gyvenimui. Visose veiklos sferose vyksta pokyčiai. Besikeičiant asmens kvalifikacijai, keičiasi ir jo užsiėmimai, bei pareigos. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad kiekvienais metais atsiranda naujų profesijų. Nors žmogus atranda naują profesiją ar veiklą, kuri yra labiau įdomi, tačiau senoji visada pravers netikėtose situacijose.

- Stereotipai apie profesijos prestižą. Išankstinės nuostatos pasireiškia tada, kai svarbios ir naudingos visuomenei profesijos laikomos nevertingomis. Svarstant apie siekiamos profesijos prestižą, neapdairu būtų pamiršti savo gabumus ir interesus. Antraip asmuo įgis madingą ir populiarią, tačiau neteikiančią malonumo profesiją arba tokią, kuriai jis neturi gebėjimų.

- Draugų įtaka renkatis profesiją. Apdairu būtų renkantis profesiją pasižiūrėti ir į kitus, palyginti save su savo draugais, tačiau akiai mėgdžioti neverta. Panašumų ir skirtumų palyginimas padės suprasti, kodėl, pvz., Tomas, kuris mėgsta greitį ir ekstremalumą, nusprendė tapti lenktynininku, Ignui, kuris atsargus ir bijo greičio, toks pasirinkimas visai nepriimtinas.

- Profesijos vertinimas pagal tai, kaip vertinamas tos profesijos atstovas. Neapdairiu pagrindiniu vertinimo kriterijumi laikyti simpatiją ar antipatiją tos profesijos atstovui. Pvz. Eglė žavisi informatikos mokytoja (kalbos maniera, išvaizda, tam tikromis savybėmis), tai dar nereiškia, kad ji žavisi informatika. Dažna klaida profesijos pasirinkime, kai jaunuolis seka savo idealu, tai gali būti sportininkai, dainininkai, politikai ar kt.

- Susižavėjimas tik paviršutiniška profesijos puse. Pvz., žiūrint televizijos filmus ar spektaklius galima susižavėti lengva aktoriaus profesija, tačiau, jei įsigilintume į veiklą užkulisiuose ir ilgas repeticijas, suprastume, koks tai sunkus ir atsakingas darbas.

- Mokomo dalyko sutapatinimas su profesija ar tiesiog nemokėjimas atskirti šių dviejų sąvokų. Mokyklose mokomųjų dalykų yra kur kas mažiau nei yra profesijų. Pvz., dalykas – užsienio kalba, tačiau ji teikia naudą ne tik būsimam vertėjui, bet ir turizmo administratoriui, gidui, viešbučio darbuotojui, taksi vairuotojui ar operatoriui, tarptautinio krovinių vežimo transporto

priemonės vairuotojams, verslo paslaugų vadybininkams ir kt. Tad pasirenkant profesiją, derėtų kruopščiai pasidomėti, kas slypi už skambaus profesijos pavadinimo.

- Senamadiškos pažiūros kalbant apie darbą gamybos sferoje. Keičiantis pasauliui, keičiasi ir profesijos, o pirmiausiai – darbininko profesija. Įmonėse diegiamos naujos technologijos ir technikos, kurios yra pajėgesnės, palengvina, pagreitina darbą ir kelia darbo kultūrą. Darbo vietose atsiranda kompiuteriai, kurie palengvina darbą, padaro jį operatyvesnį, intelektualesnį.

- Savo gabumų pervertinimas ir nenorėjimas suvokti tikrųjų savo gabumų, polinkių, tikslų ar charakterio savybių. Save pažinti gali padėti draugai, artimieji, pedagogai ar profesijos konsultantai. Internetu arba spaudoje galima rasti įvairių užduočių, kurios gali padėti pažinti save. Nepaisant gautų testo rezultatų, reiktų į tai žiūrėti skeptiškai ir vertinti kritiškai, netikėti kiekvienu parašytu žodžiu. Šių testų tikslas yra ne pateikti atsakymą „kuo tapti“, o paskatinti savęs pažinimą ir savianalizės veiklą.

Anot L. Jovaišos (1999) klaidingą profesijos pasirinkimą lemia:

- Negausi ir netikslinga informacija apie būsimą profesiją;
- Nemotyvuoti profesijos rinkimosi tikslai;
- Praktinės patirties trūkumas renkatis profesiją;
- Neįvertinamos įsidarbinimo galimybės;

K. Pukelis (2003) teigia, kad jaunuoliai nesugeba pagrįstai vertinti savo galimybių profesijoje ir motyvų renkantis tinkamą profesiją. Paaugliai, rinkdamiesi profesiją, dažniausiai neįvertina savo fizinių ir psichinių galių, priešingai jas pervertina ar tiesiog nekreipia dėmesio. Didele klaida laikoma tada, kai nėra suderinami visuomeniniai ir asmeniniai poreikiai. Taigi profesijos pasirinkimas taps perspektyvus tuomet, kai konkrečiai ir tiksliai siekiamos profesijos vertė bus suderinta su objektyviomis asmeninėmis galiomis.

Viena iš pagrindinių klaidų renkatis profesiją, tai kad jaunuoliai nori kuo *greičiau pradėti darbą*. Ši klaida dažniausiai pasireiškia tada, kai jaunuoliai mokymosi veiklą nori pakeisti darbine. Tokia aplinkos keitimo skubėjimo priežastis dažniausiai yra prasti mokymosi rezultatai (dažniausiai vienos srities mokomųjų dalykų, pavyzdžiui, tikslųjų mokslų: matematikos, fizikos, chemijos ar pan.) tų dalykų, kuriuos mokytojai, klasės draugai ir tėvai laiko svarbiais. Dėl menkų mokymosi rezultatų jaunuolių statusas tarp bendraamžių, klasės draugų ar pedagogų yra mažesnis, nei jis norėtų turėti. Priežastį, kodėl mokiniai mokyklos suola nori kuo greičiau pakeisti darbu yra tik jų įsitikinimas, kad darbe jiems seksis gerokai geriau, jie bus pripažinti, pasikeis jų statusas, taip pat iš jų nebebus reikalaujama mokytis įvairių dalykų, kurie jiems nesisekė ir atrodė nereikalingi mokykloje.

Ši klaida daroma vien dėl to, jog mokiniai turi per menką gyvenimišką patirtį. Labai dažnai tėvai paaštrina visą šitą situaciją vien dėl to, kad neatsižvelgia į jaunuolio prigimtinius gabumus ir polinkius, bei neįvertina jo galimybių sėkmingai mokytis vieną ar kitą dalyką. Norint išvengti šios profesijos rinkimosi klaidos, reikia atsižvelgti į tokius jaunuolio mokymosi dalykus, kurių rezultatai yra aukščiausi ir už tai suteikti atitinkamą paskatinimą ar pagyrimą.

Neskubėjimas apsispręsti. Tokia profesijos rinkimosi klaida dažniausiai susijusi su ugdymo klaidomis artimoje aplinkoje, jaunuoliams neįskiepijamos tinkamos vertybės, pozityvus požiūris į darbą, kai kurie jaunuoliai neturi supratimo, jog profesija yra viena svarbiausių saviraiškos priemonių, kad tai materealinio apsirūpinimo pagrindas. Ši profesijos rinkimosi klaida dažniausiai pasireiškia jaunuolio atmetiniu požiūriu renkatis profesiją. Ją sąlygoja neskubėjimas apsispręsti, tačiau jos nereikėtų painioti su tiesiog negalėjimu apsispręsti tuo atveju, kai jaunuolį domina ne viena profesija.

Uždarumas, susijęs su požiūriu į savo pasirinkimą. Šią profesijos rinkimosi klaidą sąlygoja draugų, šeimos narių, mokytojų netolerantiškumas, pašaipa ar net menkinamas jaunuolio pasirinkimas. Toks pažeminimas, sukelia paauglio uždarumą, taip pat jis nebepasitiki kitais žmonėmis, tad profesijos rinkimosi klausimus derėtų aptarti su šios srities specialistais, patyrusiais žmonėmis, kurių konsultacijos padėtų mokiniui išvengti netinkamo profesijos pasirinkimo.

Profesijos populiarumo arba prestižo iškelimas svarbiausiu profesijos rinkimosi kriterijumi. Ši klaida būdinga tiems jaunuoliams, kurie mano, jog svarbi aplinkinių nuomonė renkantis profesiją. Spėjama, kad garsios ar aukštos klasės profesijos pasirinkimas – asmenybės vertės įrodymas. Paauglys galvoja, jog pasirinkęs garsią ar aukštos klasės profesiją, jis taps labiau gerbiamas, vertinamas ar net populiariesnis. Šios profesijos rinkimosi klaidos pasekmė – tai būsimos profesijos neįvertinimas ar tiesiog nepakankamas gabumų ar sugebėjimų norimai profesijai turėjimas. Jaunuolis nepakankamai įvertina mintį apie tai, ar jis gebės sėkmingai dirbti, vien dėl to, kad profesija yra garsi ar prestižinė.

Profesijos rinkimasis pasiduodant draugų įtakai. Šią klaidą dažniausiai daro merginos ir vaikinai, tarp kurių užsimezga stipresnis draugystės ryšys. Siekdami likti kartu ir toliau stiprinti draugystę, jie pasirenka tokią pačią profesiją. Profesijos pasirinkimas dažniausiai būna gerai neapgalvotas, renkamas pagal abejotinus draugų argumentus, neatsižvelgiant į gabumus ir polinkius. Šiuo atveju profesiją tenka pasirinkti visai tam nepasirengus.

Atsitiktinės aplinkybės. Ši profesijos rinkimosi klaida labiau būdinga įtaigaus tipo jaunuoliams. Atsitiktinės aplinkybės – tai pamatyta televizijos laida, lankymasis karjeros centruose ar atvirų durų dienose, išgirsta paskaita apie kokią nors profesiją. Sutapus atsitiktinėms aplinkybėms su tuo laikotarpiu, kai paauglys turi rinktis profesiją, tai gali pakeisti jo sprendimą. Toks profesijos rinkimasis, kuris grindžiamas atsitiktinėmis aplinkybėmis, dažniausiai negali būti efektyviu.

Taigi profesijos pasirinkimas laikomas tinkamu, tik tada kai jis grindžiamas asmens žiniomis apie pasirenkamą profesiją. Žinoma nereikia pamiršti ir asmeninių polinkių, interesų, gebėjimo įvertinti savo psichinių ir fizinių galių, taip pat reikia objektyviai įvertinti ekonomines galimybes ir darbo rinką (Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos direktoriaus įsakymas Nr. V (4) – 26 (2008) „*Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas*“).

2. KOLEGIJOS STUDENTŲ PROFESIJOS RINKIMOSI MOTYVŲ IR JŲ KAITOS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo organizavimas, metodika ir imties charakteristika

Tyrimo organizavimas.

Siekiant atskleisti Marijampolės kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą 2013 metų lapkričio mėnesį buvo atliktas kiekybinis tyrimas. **Tyrimo tikslas** – ištirti kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą.

Tyrimo etapai:

Pirmasis etapas: studijuota psichologinė, pedagoginė literatūra susipažinta su švietimą reglamentuojančiais dokumentais, interneto duomenų bazių medžiaga.

Antrasis etapas: suformuluota darbo hipotezė, apibrėžtas tyrimo tikslas, uždaviniai taip pat apgalvota tyrimo metodika ir sudarytas tyrimo klausimynas.

Trečiasis etapas: atliekama 1-4 kursų studentų anketinė apklausa.

Ketvirtasis etapas: remiantis mokslinės literatūros analize, analizuojami tyrimo metu gauti rezultatai, formuluojamos išvados ir teikiamos rekomendacijos.

Tyrimo metodika. Remiantis teorinės literatūros analize, buvo parengta anketa kolegijos studentams. (žr.1 priedą). Anketoje studentams iš viso pateikta 19 klausimų: 7 demografinio pobūdžio klausimai ir 12 anketos klausimų, kuriais išsiaiškinta respondentų profesijos pasirinkimo motyvai ir jų kaita. Atsakant į tyrimo probleminius klausimus, buvo svarbu sužinoti, kada studentai pradėjo ruoštis savo profesijai, kaip ją pasirinko, kokie motyvai įtakojo profesijos pasirinkimą, kaip keitėsi požiūris į profesiją lyginant pirmuosius studijų metus ir dabartį.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo dviejų Marijampolės kolegijos fakultetų 1 - 4 kurso studentai. Iš viso buvo išdalinta 318 anketos kopijų, grįžo 309, tačiau ir iš grįžusių anketų keletas buvo užpildytos nepilnai, todėl analizei atrinkta 300 anketų. Išsamesnė respondentų imties charakteristika pateikta 11 lentelėje.

Iš 11 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų yra moterys – net 83 procentai (249 studentai), o apklausoje dalyvavusių vyrų yra 17 procentų (51 studentas). Iš to galima daryti prielaidą, jog profesinio išsilavinimo daugiau siekia moterys nei vyrai. Gal būt tai susiję su šiuolaikiniu požiūriu, jog moterys, norinčios įsitvirtinti visuomenėje, bei gauti kvalifikuotą darbą, privalo turėti aukštąjį išsilavinimą. Šiuolaikiniame pasaulyje vyrams yra žymiai lengviau susirasti kvalifikuotą darbą net ir neturint aukštojo išsilavinimo. Kitas tokių rezultatų

paiškinimas yra tai, kad tyrime dalyvavę studentai atstovavo specialybes, kurios nuo seno priklauso susiformavusiam stereotipui į profesijos priklausomybę nuo lyties (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Respondentų demografiniai duomenys (N=300)

Studijuojama specialybė	Amžius	18-19	20-22	Kita	Iš viso
	Lytis				
Buhalterinė apskaita	Vyrai	1	2	1	4
	Moterys	12	10	4	26
Finansai	Vyrai	2	1	1	4
	Moterys	12	10	5	27
Turizmo administravimas	Vyrai	1	3	1	5
	Moterys	11	12	6	29
Žemės ūkio technologija	Vyrai	7	2	5	14
	Moterys	4	10	4	18
Ikimokyklinis ugdymas	Vyrai	1	1	-	2
	Moterys	7	15	3	25
Įvaizdžio stilistas	Vyrai	1	1	1	3
	Moterys	17	14	3	34
Kultūros ir sporto vadyba	Vyrai	2	2	2	6
	Moterys	2	3	3	8
Muzikos pedagogika	Vyrai	1	-	1	2
	Moterys	8	5	3	16
Socialinis darbas	Vyrai	-	1	1	2
	Moterys	11	8	8	27
Taikomosios užsienio kalbos	Vyrai	2	1	1	4
	Moterys	4	6	7	17
Teisė	Vyrai	1	2	2	5
	Moterys	5	14	3	22
Iš viso:		112	123	65	300

Analizuojant demografinius duomenis **amžiaus aspektu** matome, kad daugiausiai apklausoje dalyvavo 20-22 metų amžiaus grupės studentai, jie sudaro 41 % apklaustųjų, 37,3 % respondentų sudaro 18-19 metų amžiaus grupės studentai, o mažiausiai – 21,7 % apklausoje dalyvavusių studentų

priklauso kitai amžiaus grupei. Šiai grupei priklauso studentai, kurių amžius svyruoja nuo 23 iki 48 metų. Šią grupę dažniausiai sudaro vyresnio amžiaus studentai, tai žmonės, kuriems reikia keisti savo kvalifikaciją dėl darbo, kuriame jie dirba, kitu atveju, šie darbuotojai rizikuoja prarasti savo darbo vietą dėl žinių ir kvalifikacijos stygiaus.

Analizuojant demografinius duomenis **specialybės aspektu**, galime išskirstyti respondentus pagal studijuojamas specialybes bei lytį: daugiausiai apklausoje dalyvavo *įvaizdžio stilistika* studijuojantys studentai, jų buvo apklausta net 37, iš kurių buvo 3 vyrai ir 34 moterys. Galima daryti prielaidą, kad vis dėl to, tokią specialybę, kaip *įvaizdžio stilistika*, renkasi moterys ir tik keletas vyrų. Mažiausiai apklausoje dalyvavo *kultūros ir sporto vadybos* studentų. Jų iš viso dalyvavo tik 14, iš kurių buvo 6 vyrai ir 8 moterys. Tokių studentų profesijos pasirinkimą tikriausiai įtakojo specialybės paklausumas ir darbo rinka, kadangi ši specialybė nėra itin paklausia, tai ir besimokančiųjų nėra daug. Antroje vietoje, pagal imties dydį yra *turizmo administravimą* studijuojantys studentai. Tokių studentų apklausoje dalyvavo 34, iš kurių buvo 5 vyrai ir 29 moterys. Galima daryti prielaidą, kad moterys yra aktyvesnės, nori daugiau naujų potyrių, darbo su polėkiu, kokį gal būt mato šioje profesijoje. Apklausoje dalyvavo 32 studentai, kurie studijuoja *žemės ūkio technologijas*. Iš viso buvo apklausta 14 vyrų ir 18 moterų. Lyginant studentus pagal lytį, *žemės ūkio technologijas* studijuoja panašus skaičius vyrų ir moterų. Tikriausiai tai įtakoja specialybės suteikiamos galimybės, nes tokią specialybę studijuoti gali tiek vaikinai tiek merginos. 31 apklausoje dalyvavęs studentas studijuoja *finansus*. Iš jų – 4 vyrai ir 27 moterys, o *buhalterinės apskaitos* studentų buvo apklausta 30, iš kurių buvo 4 vyrai ir 26 moterys. Lyginant studentus pagal šias dvi specialybes, matome, jog moterų ir vyrų skaičius yra vienodas. Lyginant procentaliai tik 13,3 % vyrų studijuoja *finansus* ir *buhalterinę apskaitą*, o moterys sudaro 86,7 %. 29 respondentai studijuoja *socialinį darbą*. Lyginant pagal lytį, tik 2 vyrai ir net 27 moterys, studijuojančios *socialinį darbą*, dalyvavo apklausoje. Toks skirtumas tarp moterų ir vyrų vėl gi aiškinamas stereotipine nuostata, kad socialinį darbą labiau tinka dirbti moterims nei vyrams, tiek dėl psichologinio pasiruošimo, tiek dėl dvasinės būsenos. Žiūrint iš šios prizmės, moterys daug stipresnės dvasiniu požiūriu ir psichologiškai labiau pasiruošę dirbti socialinį darbą. Apklausoje dalyvavo 27 studentai, kurie studijuoja *ikimokyklinį ugdymą*, tiek pat studentų dalyvavo apklausoje, kurie studijuoja *teisę*. Pagal gautus apklausos duomenis matome, kad *ikimokyklinio ugdymo* studentų pasiskirstymas pagal lytį, yra beveik toks pat, kaip ir prieš tai išanalizuotų specialybių. Tik 2 vyrai ir net 25 moterys. Toks skirtumas yra dėl to, kad *ikimokyklinio ugdymo* specialybė vėl gi stereotipiškai yra pasirenkama dažniau moterų negu vyrų. O žiūrint į *teisę* studijuojančių apklaustųjų duomenis, sunku nuspėti, kodėl dominuoja moterys. Gal būt tai yra tik atsitiktinumas, nes *teisę* studijuoti turėtų beveik vienodas skaičius vyrų ir moterų. Kadangi apklausa buvo vykdoma atsitiktinai pasirenkant respondentus,

rezultatai yra nenuspėjami. 21 apklausoje dalyvavęs studentas studijuoja *taikomąją užsienio kalbą* ir 18 studentų studijuoja *muzikos pedagogiką*.

Suvedant duomenis pagal amžių, lytį ir studijuojamą specialybę, paaiškėjo, kad daugiausiai apklausoje dalyvavo 18-19 metų amžiaus grupės moterys, studijuojančios įvairios stiliškos. O mažiausiai apklausoje dalyvavo kitos amžiaus grupės moterys, studijuojančios ikimokyklinį ugdymą.

Apibendrinant, 11 lentelėje pateiktus duomenis, labiausiai matomas skirtumas atsižvelgiant į respondentų lytį. Pagal šiuos duomenis galima daryti prielaidą, jog beveik visos specialybės yra labiau tinkamos moterims nei vyrams. Tęsiant šią mintį, galima grįžti prie anksčiau išreikštos nuomonės, jog moterims gauti gerai apmokamą ir socialiai stabilų darbą yra daug sudėtingiau nei vyrams, todėl ir specialybės yra labiau pritaikytos moters poreikiams, suteikiant galimybę įgyti aukštąjį išsilavinimą.

12 lentelėje pateikiami demografiniai duomenys apie respondentų pasiskirstymą pagal fakultetus, taip pat pagal kursą ir studentų pažangumą.

12 lentelė

Fakultetas	Pažangumas Kursas	1-4		5-6		7-8		9-10		Iš viso:			
		V	M	V	M	V	M	V	M	V	M		
Verslo ir technologijų fakultetas	I	-	-	1	3	3	18	4	25	54	8	46	147
	II	-	-	-	-	3	11	3	18	35	6	29	
	III	-	-	-	-	4	13	4	22	43	8	35	
	IV	-	-	-	-	2	13	-	-	15	2	13	
		0	0	1	3	12	55	11	65		24	123	
Edukologijos ir socialinio darbo fakultetas	I	-	-	1	2	4	11	2	13	33	7	26	153
	II	-	-	-	-	5	15	2	21	43	7	36	
	III	-	-	-	-	3	15	1	19	38	4	34	
	IV	-	-	2	3	5	10	2	17	39	9	30	
		0	0	3	5	17	51	7	70		27	126	
Iš viso:		0	0	4	8	29	106	18	135			300	

Respondentų pažangumo lentelė (N=300)

Suvedus demografinio bloko duomenis matome respondentų pasiskirstymą pagal fakultetus: 147 apklausoje dalyvavusių respondentų studijuoja *Verslo ir technologijų* fakultete, o kiek didesnė dalis apklaustųjų studijuoja *Edukologijos ir socialinio darbo* fakultete. Pagal šiuos duomenis galima daryti išvadą, kad vis dėl to dauguma šiuolaikinio jaunimo renkasi specialybes, susijusias su socialiniais mokslais. Tai reiškia, kad tokie studentai tikisi vėlesniu laiku, po studijų, perduoti savo žinias kitiems, taip pat, kad jiems yra svarbus visuomeninis gyvenimas, noras bendrauti, mokyti aplinkinius ir rūpintis jais.

Pagal studijų kursą, apklausoje daugiausiai dalyvavo pirmo kurso studentai. Tokių studentų buvo apklausta 87. Antroje vietoje yra trečio kurso studentai. Jų apklausoje dalyvavo 81. Apklausoje dalyvavę 78 respondentai, pažymėjo, kad šiuo metu studijuoja antrame kurse, o mažiausiai apklausoje dalyvavusių studentų yra ketvirtame kurse, jų apklausoje dalyvavo 54. Tikėtina, kad toks nedidelis ketvirto kurso studentų skaičius yra dėl to, jog po įstojimo, praėjus pusmečiui ar metams, nemaža dalis studentų nusprendžia nebesimokinti arba pakeisti profesiją, arba tiesiog būna pašalinti iš mokymo įstaigos.

Daugiausiai apklausoje dalyvavusių respondentų (153 studentai) tvirtina, kad jų praeito pusmečio vidurkis siekia 9-10 balų. Kiek mažiau, (135 studentai) teigia, kad jų vidurkis yra 7-8 balai. Na, o mažiausiai apklausoje dalyvavusių studentų pusmečio vidurkis siekia 5-6 balus (12 studentų). Studentų su 1-4 balų pusmečio vidurkiu nebuvo.

Iš 12 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad daugiausiai (29 studentai) apklausoje dalyvavo Verslo ir Technologijų fakulteto pirmo kurso studentai, kurių pažangumas yra 9-10 balų, o mažiausiai (3 studentai) apklausoje dalyvavo Edukologijos ir socialinio darbo fakulteto pirmo kurso studentai, kurių pažangumas yra 5-6 balai. Pagal šiuos duomenis, galima teigti jog geriau mokytis stengiasi pirmojo kurso studentai, kadangi jiems tai yra nauja patirtis, noras save realizuoti.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą ir pagal lytį pateikiamas 13 – oje lentelėje.

13 lentelė

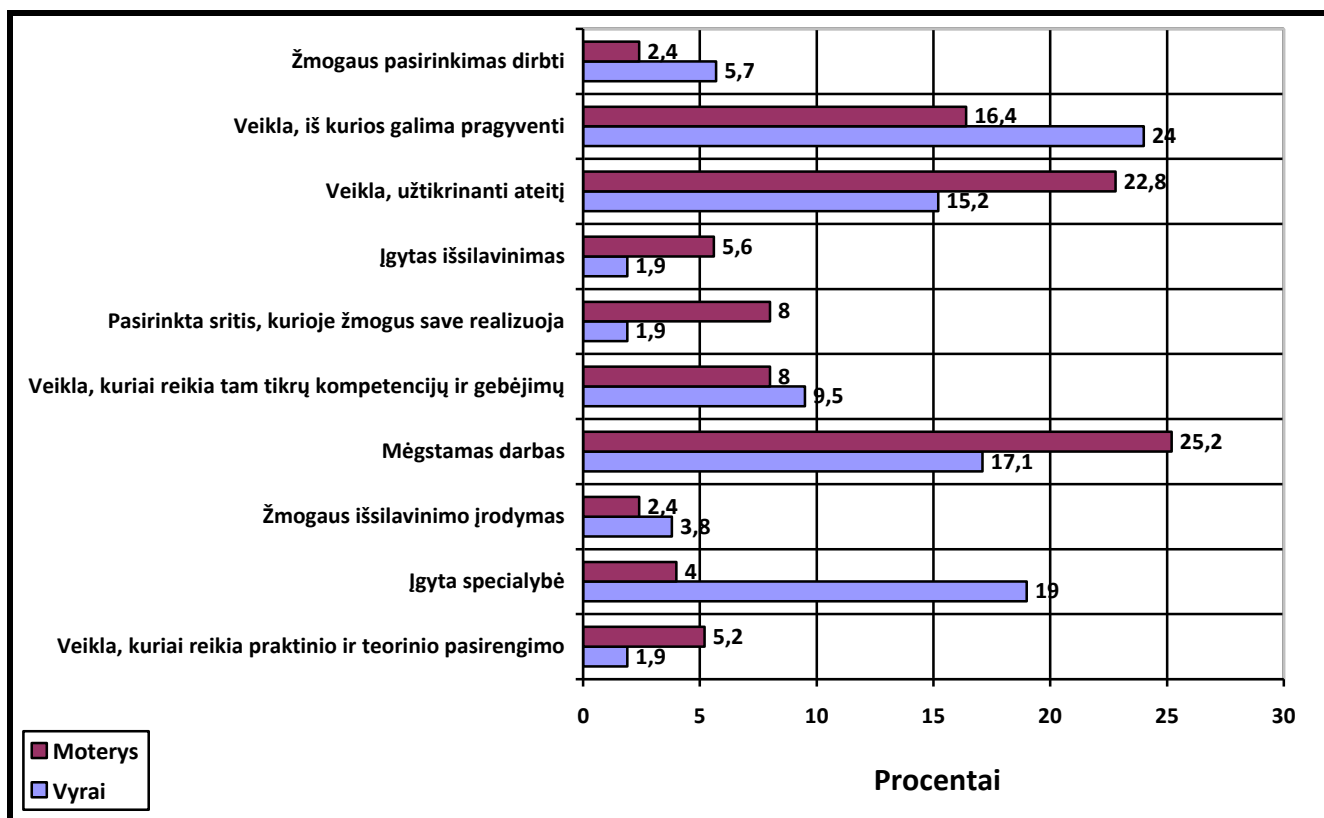
Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą (N=300)

Respondentų gyvenamoji vieta	Respondentai (%)		
	Vyrai	Moterys	Iš viso (%)
Miestas	11	53	64
Kaimas	6	30	36
Iš viso:	17	83	100

Pagal gyvenamą vietą didžioji dalis apklaustųjų (net 64 procentai) gyvena mieste, o likusieji (36 procentai) – gyvena kaime. Iš to galima daryti išvadą, kad daugiau išsilavinimo siekiančių žmonių gyvena miesto vietovėje, o kaimo vietovėje gyvenantys žmonės galbūt neturi galimybių ar net motyvacijos siekti profesinio išsilavinimo. Be to šiandieninis kaimas ištuštėjo, jame jaunimo liko labai mažai. Pagal lytį, daugiausiai apklausoje dalyvavusių respondentų, sudaro moterys, net 83 %, o vyrai sudaro 17 %. Skirstant pagal gyvenamą vietą ir pagal lytį, matome, kad miesto vietovėje gyvena 11 % apklaustųjų vyrų ir 53 % apklausoje dalyvavusių moterų. Kaimo vietovėje gyvenančių vyrų respondentų yra 6 % , o moterų – 30 %.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

Kadangi apklausoje dalyvavo jaunuoliai, jau studijuojantys pasirinktą profesiją, pirmiausia ir paklausėme jų, kaip jie suvokia, kas tai yra profesija. Jų atsakymai pateikti 2 paveiksle.

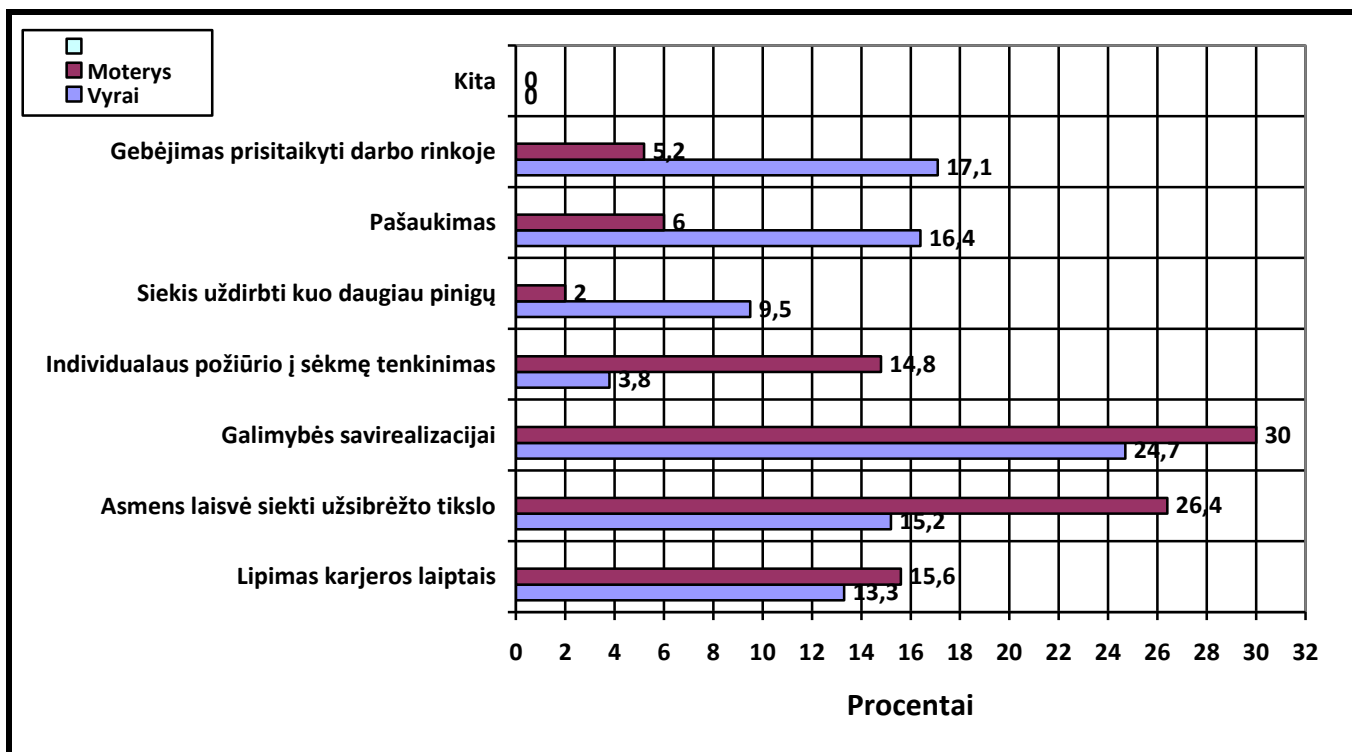
2 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kas yra profesija (N=300)

Daugiausiai apklaustųjų mano, kad profesija yra veikla, iš kurios galima pragyventi. Šią mintį akcentuoja ir L. Jovaiša (1981), kuris profesiją įvardina kaip visuomenės veiklą, kuri atliekama pagal specialybę ir kuriama materialinės bei dvasinės gėrybės. Taip manančiųjų yra 47,5 % respondentai (16,4 % moterys; 24 % - vyrai). 38 procentai respondentų profesijos sąvoką sieja su veikla, kuri užtikrina ateitį (22,8 % - moterys; 15,2 % - vyrai). Galima teigti, kad tokia sąvokos reikšmė yra natūrali, juk profesija neatsiejama nuo to, kas kelia pasitikėjimą, nesuteikia diskomforto ir teikia malonumą. Profesiją, kaip mėgstamą darbą, pasirinko 42,3 procentai apklausoje dalyvavusiųjų (25,2 % - moterys; 17,1 % - vyrai). Dirbti mėgstamą darbą yra bene svarbiausias momentas jauno žmogaus gyvenime, juk žmogus renkasi profesiją sėdamas ją su savo pomėgiais ir tikisi, kad ateityje dirbs mėgstamą darbą. Profesija – veikla, kuriai reikia tam tikrų kompetencijų ir žinių – taip manančiųjų yra 17,5 procentai (8 % - moterys; 9,5 % - vyrai). 23 procentai apklaustųjų mano, jog profesija yra įgyta

specialybė (4 % - moterys; 19 % - vyrai). Kiek mažiau, 6,2 %, galvoja, kad tai yra žmogaus išsilavinimo įrodymas (2,4 % - moterys; 3,8 % - vyrai). 7,5 procentai respondentų profesiją sieja su įgytu išsilavinimu (5,6 % - moterys; 1,9 % - vyrai), taip pat 9,9 procentai mano, kad profesija yra pasirinkta sritis, kurioje galima realizuoti save (8 % - moterys; 1,9 % - vyrai). Maža dalis apklaustųjų (8,1 %) mano, kad tai yra žmogaus pasirinkimas dirbti (2,4 % - moterys; 5,9 % - vyrai). O mažiausiai apklaustųjų (tik 7,1 %) profesijos sampratą suvokia kaip veiklą, kuriai reikia teorinio ir praktinio pasirengimo (5,2 % moterų; 1,9 % - vyrų).

Pažvelgus į bendrus atsakymo į šį klausimą rezultatus, matome, jog mažiausiai procentų surinkusi savoka yra išsilavinimo įrodymas. Žvelgiant į antrame paveiksle pateiktus duomenis, galime išskirti respondentų suvokimo apie profesiją pasirinkimus pagal jų lytį: daugiausiai moterų (25,2 %) mano, kad profesija yra mėgstamas darbas. O mažiausiai moterų (2,4 %) mano, jog profesija yra žmogaus pasirinkimas dirbti ir žmogaus išsilavinimo įrodymas. Dauguma šiuolaikinio jaunimo mąsto jog baigti mokslus reiškia įrodyti kitiems, jog turi išsilavinimą. Vyrų nuomonė yra kitokia: 23,5 procentai mano, kad profesija yra veikla, iš kurios galima pragyventi, o mažiausiai – 1,9 procento, mano, kad profesija yra veikla, kuriai reikia praktinio ir teorinio išsilavinimo bei įgytas išsilavinimas. Pagal šiuos rezultatus matome esminį skirtumą tarp vyro ir moters profesijos suvokimo. Kadangi vyras yra šeimos maitintojas, jis profesiją ir sieja su finansine išraiška, o moteriai svarbiausia yra savirealizacija, pomėgiai, mėgstama veikla.

Kitu anketos klausimu atskleista respondentų nuomonė bei suvokimas apie tai, kas yra karjeros samprata. Žiūrint iš kitos prizmės, galima išvelgti ir respondentų lūkesčius, susijusius su karjera. Kiekvienas skirtingai suvoka karjeros sampratą, vieniems tai galimybė, kitiems – siekiamybė, dar kitiems – gyvenimo prasmė. Išanalizavus atsakymus į šį klausimą paaiškėjo, kaip studentai suvokia karjeros sampratą (žr. 3 pav.).

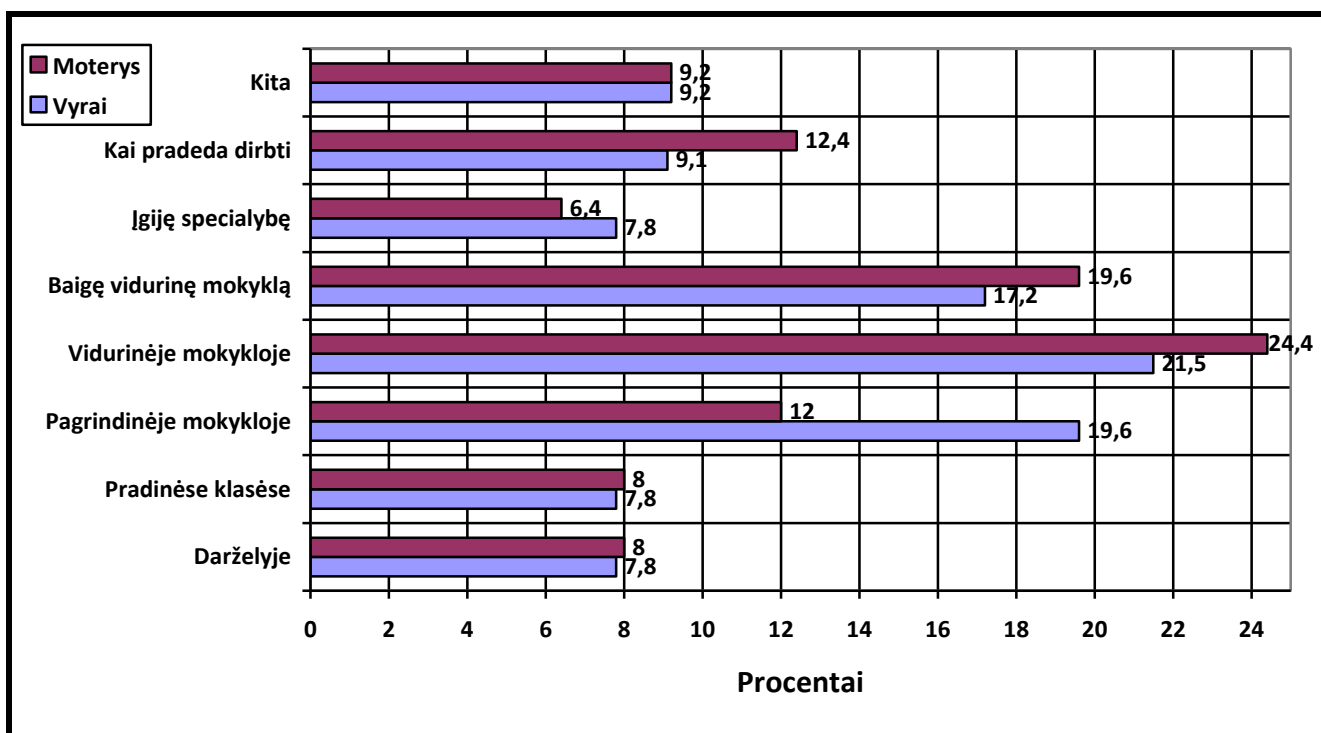
3 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie apibūdinimus, labiausiai tinkančius karjeros sampratai (N=300)

54,7 procentai respondentų mano, jog tai galimybės savirealizacijai (30 % - moterys; 24,7 % - vyrai). Tai reiškia, kad respondentams svarbiausias momentas karjeros siekime bei pačioje karjeroje yra realizuoti save ir savo idėjas, savo pastangas ir darbą. Asmens laisvė siekti užsibrėžto tikslo – 41,6 procentai respondentų pasirinko tokią karjeros sampratos sąvoką (26,4 % - moterys; 15,62% - vyrai). Tai reiškia, jog dauguma respondentų sieja karjerą su tam tikrais ateities tikslais, kuriuos siekia įgyvendinti pasirinkdami tam tikrą profesinę sritį. 28,9 procentai apklausoje dalyvavusių respondentų galvoja, kad karjeros samprata yra lipimas karjeros laiptais (15,6 % - moterys; 13,3 % - vyrai). Karjeros sampratą kaip pašaukimą įvardina 22,4 procentai apklaustųjų (6 % - moterys; 16,4 % - vyrai). Karjeros sampratą kaip pašaukimą įvardina 22,4 procentai apklaustųjų (6 % - moterys; 16,4 % - vyrai). Individualaus požiūrio į sėkmę tenkinimas (14,8 % - moterys; 3,8 % - vyrai), tokį atsakymą pateikė 18,6 % respondentų. 22,3 % mano, kad tai yra gebėjimas prisitaikyti darbo rinkoje (5,2 % - moterys; 17,1 % - vyrai). Labai keista, tačiau karjeros samprata kaip siekis uždirbti kuo daugiau pinigų (11,5%) (2 % - moterys; 9,5 % - vyrai) respondentų pasirinktas kaip mažiausiai reikšmingas, kadangi, lyginant su profesijos samprata, profesija pasirinkta kaip būdas uždirbti pinigus. Na, o karjera ir profesija turi labai daug sąsajų ir panašumų.

Šiame klausime buvo palikta galimybė įrašyti savo asmeninę nuomonę apie tai, kas yra karjeros samprata. Tačiau nei vienas iš apklaustųjų savo nuomonės neišreiškė.

Apibendrinant galima išskirti pasirinkimus pagal lytį: galimybės savirealizacijai – tokį karjeros sampratos apibūdinimui tinkamiausią variantą pasirinko daugiausiai moterų (30 %), o mažiausiai (2 %) - kaip siekį uždirbti kuo daugiau pinigų. Vyrų nuomonė beveik sutapo su moterų, daugiausiai vyrų (24,7 %) taip pat pasirinko tokį patį karjeros sampratos apibūdinimui tinkamą variantą, o mažiausiai (3,8 %) - individualaus požiūrio į sėkmę tenkinimas.

4 - amė paveiksle pateikta respondentų nuomonė apie tai, kada žmogus pradeda ruoštis savo profesijai. Iš apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymų matyti, kad jų nuomone žmogus savo profesijai pradeda ruoštis dar vidurinėje mokykloje arba po jos baigimo, tačiau nemaža dalis mano, kad profesijai galima ruoštis dar esant darželyje.

4 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kada žmogus pradeda ruoštis savo profesijai (N=300)

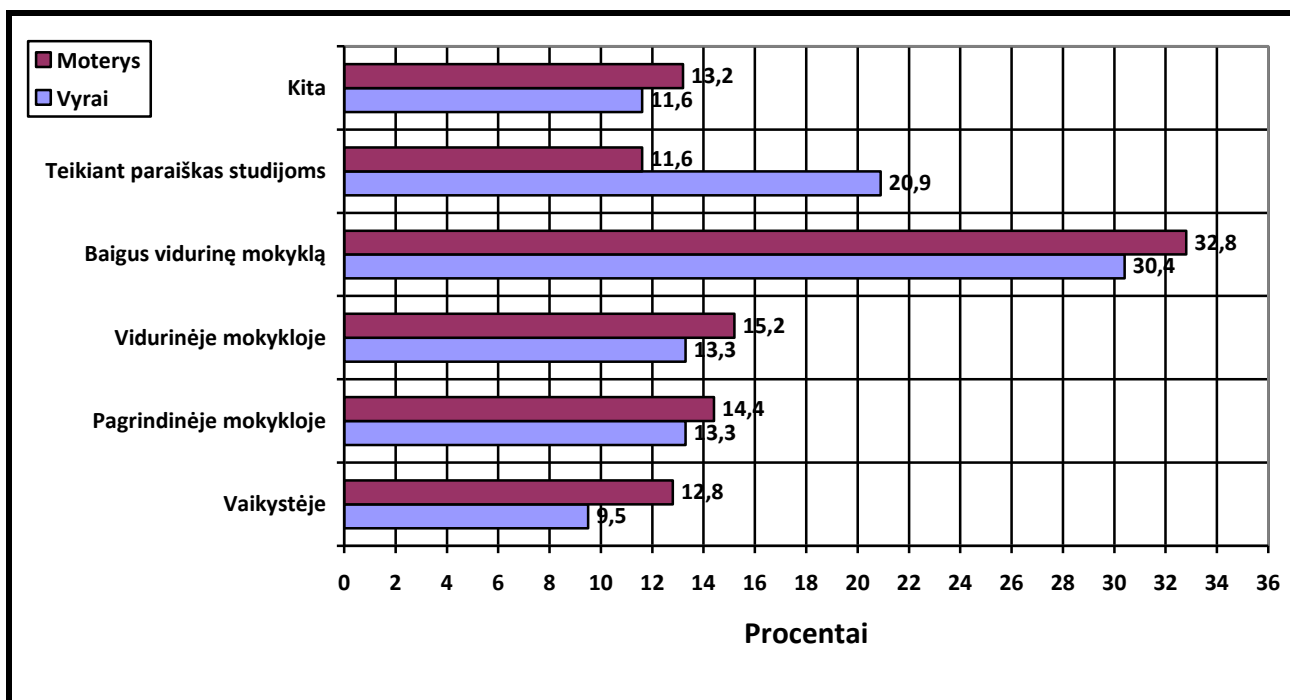
Kaip matosi iš gautų rezultatų, žmogus rimčiausiai ruoštis profesijai pradeda vidurinėje mokykloje arba po mokyklos baigimo. Taip manančių buvo 45,9 (24,4 % - moterys; 21,5 % - vyrai) ir 36,8 procentai (19,6 % - moterys; 17,2 % - vyrai). Taip yra todėl, kad vidurinė mokykla yra tarsi tarpinė stotelė į tolesnį pasirinktą jaunuolio gyvenimą. Didžiausia profesijos pasirinkimo įtaka bei įtaiga gaunama būtent vidurinėje mokykloje arba po jos baigimo, kai būsimi studentai turi nuspręsti savo tolimesnius veiksmus pasirenkant profesiją. Kitos nuomonės pasiskirstė taip: 31,6 % (12 % - moterys; 19,6 % - vyrai) respondentų mano, kad pasiruošimas profesijai vyksta pagrindinėje

mokykloje, 15,8 % (8 % - moterys; 7,8 % - vyrai) - darželyje, 21,5 % (12,4 % - moterys; 9,1 % - vyrai) respondentų mano, kad kai pradeda dirbti, 14,2 % (6,4 % - moterys; 7,8 % - vyrai) galvoja, kad pasiruošimas vyksta įgijus specialybę ir pradinėse klasėse (15,8 %) (8 % - moterys; 7,8 % - vyrai), o 18,4 % (9,2 % - moterys; 9,2 % - vyrai) respondentų išreiškė savo asmeninę nuomonę, kurią daugiausiai sudarė šie teiginiai: *viso savo gyvenimo metu ir įgijus profesiją gali pasikeisti požiūris, kad nori siekti visiškai kitos profesijos; tai priklauso nuo paties žmogaus, kaip supranta, ką gyvenime iš tikrųjų nori veikti;*

Pagal gautus duomenis, galima skirstyti pasirinkimus pagal lytį: 24,4 % moterų mano, kad žmogus savo profesijai pradeda ruoštis vidurinėje mokykloje, o mažiausiai moterų – 6,4 % pasirinko variantą *Įgijus specialybę*. 21,5 % vyrų galvoja, kad profesijai pradedama ruoštis vidurinėje mokykloje, o mažiausiai vyrų – 7,6 % kaip ir moterys pasirinko variantą *Įgijus specialybę* bei *Darželyje; Pradinėse klasėse*.

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, kad dauguma žmonių profesijai pradeda ruoštis vidurinėje mokykloje, tam tikriausiai turi didelės įtakos mokytojai bei draugai.

Apklausoje užduoto klausimo, apie tai, kada respondentai pasirinko savo profesiją, esmė – sužinoti, kada žmogus pradeda ruoštis savo profesijai.

5 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kada jie pasirinko profesiją (N=300)

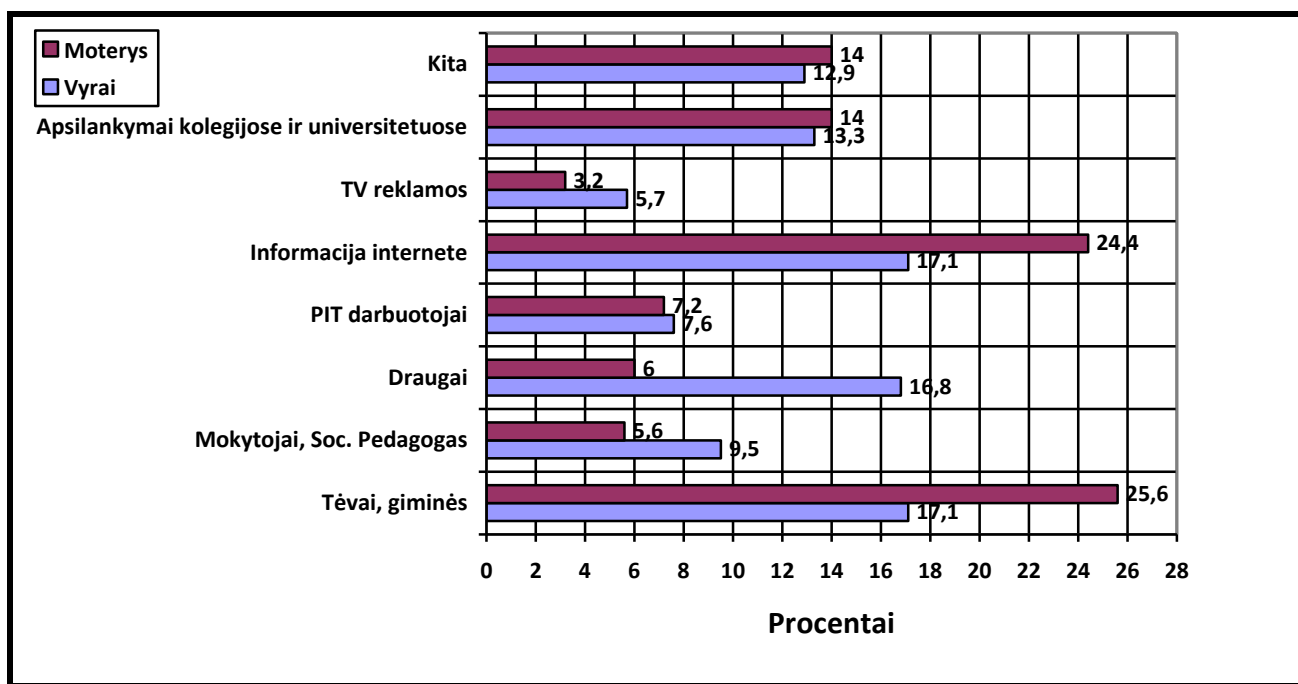
63,2 procentai respondentų savo profesiją pasirinko baigę vidurinę mokyklą (32,8 % - moterys; 30,4 % - vyrai). Kaip ir prieš tai aptartame klausime, tokiam sprendimui didžiausią įtaką turėjo vidurinė mokykla ir etapas, kai reikia nuspręsti savo tolimesnius veiksmus. 32,5 procentai - teikiant paraiškas studijoms (11,6 % - moterys; 20,9 % - vyrai). Tikriausiai apsisprendimą lėmė iki paskutinės minutės nežinojimas bei abejonės ką pasirinkti. 28,5 procentai teigia profesiją pasirinkę vidurinėje mokykloje (15,2 % - moterys; 13,3 % - vyrai), o 27,7 procentai – pagrindinėje mokykloje (14,4 % - moterys; 13,3 % - vyrai). Šiame klausime buvo palikta vieta respondentų asmeninei nuomonei išreikšti, kurią pasirinko 24,8 procentai apklaustųjų (13,2 % - moterys; 11,6 % - vyrai). Jie teigia kad profesiją pasirinko: *tada, kai neįstojo į norimą specialybę; kai pradėjo dirbti; kad dar nepasirinko ir vis dar galvoja apie profesijos pakeitimą*. Mažiausia dalis apklaustųjų, t.y., 22,3 procentai teigia, kad savo profesiją pasirinko dar vaikystėje (12,8 % - moterys; 9,5 % - vyrai).

Skirstant pagal lytį: daugiausiai moterų (32,8 %) teigia, jog jos savo profesiją pasirinko baigusios vidurinę mokyklą, o mažiausiai – 11,6 % moterų teigia, kad savo profesiją pasirinko teikiant paraiškas studijoms. Tikriausiai tai lėmė neapsisprendimas ir sprendimo atidėjimas iki paskutinės dienos, taip pat tam įtakos galėjo turėti ir žinių apie stojimą į aukštąsias mokyklas stygius. Didžiausia dalis vyrų teigia, jog jie profesiją pasirinko baigę vidurinę mokyklą, o mažiausiai – dar vaikystėje.

Pagal 5 – amė paveiksle pateiktus duomenis, galima daryti išvadą, jog didžiausias procentas tiek vyrų tiek moterų dėl savo profesijos apsisprendė baigę vidurinę mokyklą arba mokindamiesi vidurinėje mokykloje. Pagal tai galima spręsti, kad vidurinėje mokykloje yra tinkamiausias laikas galutinai apsispręsti dėl savo būsimos profesijos.

Palyginus 4 – ojo ir 5 – ojo paveikslų duomenis, akivaizdžiai matyti panašumai: apie tai, kada žmogus pradeda ruoštis savo profesijai ir kada patys respondentai pasirinko savo profesiją, dominuojantys atsakymai yra – vidurinėje mokykloje arba ją baigus.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinta, kas padėjo respondentams apsispręsti dėl profesijos pasirinkimo. Dažniausiai žmonės, ypač jauni, neturi savo tvirtos nuomonės pasirinkdami profesiją, todėl klausia patarimo aplinkinių ar artimų žmonių. D. Augienė (2009) pastebi, jog pirmosios pastangos padėti žmonėms renkant profesiją buvo aptiktos dar Antikos filosofų traktatuose ir XV-XVIII a. mąstytojų darbuose. Mūsų apklausoje dalyvavusių respondentų nuomonė apie pagalbą pasirenkant profesiją atsispindi 6 paveiksle.

6 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kas jiems padėjo renkantis profesiją (N=300)

Išanalizavus atsakymo į šį klausimą duomenis paaiškėjo, kad vis dėl to didžiausią įtaką renkantis profesiją turėjo tėvai ir giminės (42,7 %) (beje, šį atsakymą pažymėjo moterys – 25,6 % moterų ir 17,1 % vyrai). Taip atsitinka, nes tėvai dažniausiai savo neišpildytus lūkesčius mėgina perduoti savo vaikams, taip pat daugeliui šeimų yra svarbu šeimos verslo ar profesijos tęstinumas, kas ir turi didžiausią įtaką. Pateiktame paveiksle matome, jog 41,5 procentai (24,4 % - moterys; 17,1 % - vyrai) respondentų pasirinko savo profesiją veikiant informacijos internete įtakai. Kai kuriems respondentams apsispręsti dėl profesijos padėjo apsilankymai kolegijose ir universitetuose (atvirų durų dienos, studijų mugės) (27,3 %) (14 % - moterys; 13,3 % - vyrai). Tarp pasirinkusiųjų variantą „*kita*“ buvo išskirti šie daugiausiai pasikartojantys atsakymai: *pats/pati; mano požiūris į žmones ir vertybes; rašiau bet ką, nes nesitikėjau niekur įstoti; darbo praktika; niekas nepadėjo; rinkausi profesiją, kuri labiausiai atspindi mano pomėgius*. 22,8 procentai (6 % - moterys; 16,8 % - vyrai) respondentų teigia, kad tai jiems padėjo padaryti draugai. 15,6 procentai (5,5 % - moterys; 10,1 % - vyrai) apklaustųjų atsakė, kad jiems padėjo mokytojai, socialiniai pedagogai. 15,1 procentas (5,6 % - moterys; 9,5 % - vyrai) pasirinko profesinių informavimo taškų darbuotojų pagalbą.

Apibendrinant paveikslo duomenis, matome, kad labiausiai, renkantis profesiją, tiek moterims tiek vyrams, įtakos turėjo tėvai ir giminės, kaip minėta anksčiau, tai priklauso nuo šeimos verslo tęstinumo ar net prestižo. Mažiausiai profesijos pasirinkimą respondentams įtakojo TV reklamos.

Kaip teigia V. Jakavičius ir A. Juška (1996), mokslo žinių reikalingumo negalima suprasti tik taikomąja (išsimokslinsiu – prabangiau gyvensiu), bet ir platesne prasme: išprususio žmogaus vidinis pasaulis nepalyginamai turtingesnis, o jo gyvenimas įdomesnis ir prasmingesnis už to, kuris domisi vien savo darbu, siaura specialybe. Todėl sprendimas dėl profesijos pasirinkimo turi tinkamai susikristalizuoti ir subręsti. 14 lentelėje pateikiami profesijos pasirinkimo motyvai ir juos atitinkantys respondentų pasirinkimai.

14 lentelė

Respondentų nuomonė apie tai, kokie motyvai įtakojo jų profesijos pasirinkimą (N=300)

Motyvai		Labai įtakojo (%)		Mažai įtakojo (%)		Neįtakojo (%)	
		Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Ateities motyvas	Noras įgyti tam tikrą profesiją;	14,9	67,6	1,4	16,1	-	-
	Noras išaugti išsilavinusiu žmogumi.	12,1	60,3	13,2	14,4	-	-
Prestižo motyvas	Siekiami užimti garbingą vietą klasėje, mokykloje,	7,7	23	13,5	54	1,8	-
	Siekiami užimti garbingą vietą šeimoje.	2,4	14	10,6	37,5	2,5	33
	Galvojama apie aukštus postus ir vietą visuomenėje.	6,3	25,3	6,3	43,1	3,8	15,2
Pažintiniai interesai kaip mokymosi motyvas	Siekiami įgyti mokslo žinių,	8,1	76,8	5,8	9,3	-	-
	Siekiami patirti naujų įspūdžių.	9,1	57,2	5,2	23,3	-	5,2
Pareigos motyvas	Valingos pastangos, mokausi, nes reikia.	7,2	20	8,6	31,4	1,4	31,4
	Sąmoningas mokinio pareigos suvokimas.	5,3	31,6	9,2	39,5	1,3	13,1
Mėgstamo ir gerbiamo žmogaus įtakos motyvas	Būti panašiu į tėvus	4,2	5,5	7,1	31	4,2	48
	Būti panašiu į mokytojus	4	5,3	6,7	18,7	6,7	58,6
	Būti panašiu į mėgstamą sportininką, aktorį ir t. t.	5,3	2,7	6,7	21,3	5,3	58,7
Prievertos motyvas	Mokyti verčia tėvai	2,7	-	5,5	21,9	6,9	63
	Mokyti verčia mokytojai, dėstytojai	2,7	5,3	6,7	21,3	8	56

Analizuojant atsakymo į šį klausimą rezultatus pagal motyvus gauti tokie rezultatai:

Ateities motyvai: Noras įgyti tam tikrą profesiją labai įtakojo 14,9 % vyrų ir 67,6 % moterų, mažai įtakojo – 1,4 % vyrų ir 16,1 % moterų, atsakymą *neįtakojo* nepasirinko nei vienas respondentas. Noras išaugti išsilavinusiu žmogumi labai įtakojo 12,1 % vyrų ir 60,3 % moterų, mažai įtakojo – 13,2 % vyrų ir 14,4 % moterų, atsakymą *neįtakojo* nepasirinko nei vienas apklausoje dalyvavęs

respondentas. Pagal šiuos duomenis akivaizdžiai matyti, jog apie ateitį labiau ir daugiau mąsto moterys nei vyrai. Labiausiai iš ateities motyvo išsiskiria moterų noras įgyti tam tikrą profesiją. Taip yra tikriausiai dėl šiuolaikinių nusistovėjusių standartų bei stereotipų, juk žmogus be išsilavinimo, be profesijos yra niekam nereikalingas, o ir darbą susirasti daug sunkiau.

Prestižo motyvai: siekimas užimti garbingą vietą klasėje ir mokykloje labai įtakuoja 7,7 % vyrų ir 23 % moterų, mažai įtakuoja – 13,5 % vyrų ir 54 % moterų, neįtakuoja – 1,8 % vyrų. Siekimas užimti garbingą vietą šeimoje labai įtakuoja 2,4 % vyrų ir 14 % moterų, o mažai įtakuoja – 10,6 % vyrų ir 37,5 % moterų, neįtakuoja – 2,5 % vyrų ir 33 % moterų. Galvojimas apie aukštą postą ir vietą visuomenėje labai įtakuoja 6,3 % vyrų ir 25,3 % moterų, mažai įtakuoja – 6,3 % vyrų ir 43,1 % moterų, neįtakuoja – 3,8 % vyrų ir 15,2 % moterų.

Žodis *prestižas* yra plačiai paplitęs jaunimo tarpe. Tai reiškia, kad daugeliui jaunų žmonių nėra svarbus dvasinis pasirinkimas, tokie žmonės gyvena ir siekia tokių tikslų, kurie suteiktų jiems garbės ir prestižo jausmą. Kaip matome pagal respondentų atsakymus, net 25,3 % moterų pažymėjo, jog jas, pasirenkant profesiją, labiausiai motyvavo galvojimas apie aukštus postus ir vietą visuomenėje. Galima daryti prielaidą, kad tokios moterys renkasi profesiją tik dėl to, kad joms svarbu pasididžiuoti prieš aplinkinius.

Pažintiniai interesai kaip mokymosi motyvai: Siekimas įgyti mokslo žinių labai įtakuoja 8,1 % vyrų ir 76,8 % moterų, mažai įtakuoja – 5,8 % vyrų ir 9,3 % moterų, atsakymą *neįtakuoja* nepasirinko nei vienas apklausoje dalyvavęs respondentas. Siekimas patirti naujų įspūdžių labai įtakuoja 9,1 % vyrų, 57,2 % moterų, mažai įtakuoja 5,2 % vyrų ir 23,3 % moterų, neįtakuoja – 5,2 % moterų. Iš atsakymų pasiskirstymo matyti, kad pažintiniai interesai žymiai svarbesni moterims.

Pareigos motyvai: Valingos pastangos, mokymasis nes reikia labai įtakuoja 7,2 % vyrų ir 20 % moterų, mažai įtakuoja – 8,6 % vyrų ir 31,4 % moterų, neįtakuoja – 1,4 % vyrų, 31,4 % moterų. Sąmoningas mokinio pareigos suvokimas labai įtakuoja 5,3 % vyrų ir 31,6 % moterų, mažai įtakuoja – 9,2 % vyrų ir 39,5 % moterų, neįtakuoja – 1,3 % vyrų bei 13,1 % moterų. Ne kiekvienas mokinys ir studentas mokymąsi suvokia kaip pareigą, tačiau yra ir nemažai tokių, kurie mokosi tik dėl to, kad reikia. Net 31,6 % moterų savo profesiją pasirinko vedamos pareigos motyvu, kuri įvardina kaip sąmoningą mokinio pareigos suvokimą.

Mėgstamo ir gerbiamo žmogaus įtakos motyvai: būti panašiu į tėvus labai įtakuoja 4,2 % vyrų ir 5,5 % moterų, mažai įtakuoja – 7,1 % vyrų bei 31 % moterų, neįtakuoja – 4,2 % vyrų ir 48 % moterų. Būti panašiu į mokytojus labai įtakuoja 4 % vyrų ir 5,3 % moterų, mažai įtakuoja – 6,7 % vyrų, 18,7 % moterų, neįtakuoja – 6,7 % vyrų ir 58,6 moterų. Būti panašiu į mėgstamą sportininką, aktorį ir t.t., labai įtakuoja 5,3 % vyrų ir 2,7 % moterų, mažai įtakuoja – 6,7 % vyrų ir 21,3 % moterų, neįtakuoja –

5,3 % vyrų ir 58,7 % moterų. Aptariant šiuos duomenis matome, kad mažiausia įtaka renkantis profesiją yra tapimas ir (ar) buvimas panašiu į mokytojus. Tai, tikriausiai, įtakojo nelabai malonūs prisiminimai apie mokytojus, užsilikę studentų mintyse nuo mokyklos laikų.

Prievartos motyvai: Mokytis verčiantys tėvai labai įtakojo 2,7 % vyrų, mažai įtakojo – 5,5 % vyrų ir 21,9 % moterų, neįtakojo – 6,9 % vyrų ir 63 % moterų. Mokytis verčiantys mokytojai, dėstytojai labai įtakojo 2,7 % vyrų ir 5,3 % moterų, mažai įtakojo – 6,7 % vyrų ir 21,3 % moterų, neįtakojo 8 % vyrų ir 56 % moterų. Prievartos motyvas išsiskiria iš visų kitų tuo, jog šis motyvas turėjo mažiausiai įtakos respondentams pasirenkant profesiją. O tai reiškia, kad didžioji dalis žmonių yra laisvi savo pasirinkimuose.

Taigi, apibendrinant motyvacijos rezultatus (naudojantis V. Jakavičiaus ir A. Juškos (1996) klasifikacija) pirmavo ir *Labiausiai įtakojo* pažintinis interesas kaip mokymosi motyvas – siekimas įgyti mokslo žinių. Šį motyvą daugiausiai pasirinko respondentės moterys (76,8 %). Profesijos pasirinkimą *Mažai įtakojo* - prestižo motyvas – siekimas užimti garbingą vietą klasėje, mokykloje. Tokį motyvą daugiausiai išreiškė vyrai – 54 %. Profesijos pasirinkimui mažiausiai įtakos turėjo prievartos motyvas. Tokią nuomonę daugiausiai išreiškė moterys (net 63 %), vyrai tiek iš tėvų, tiek iš mokytojų pusės patyrė didesnę prievartą. Pagal gautus duomenis, galima išskirti ir motyvų svarbą pagal respondentų studijuojamas specialybes: prestižo motyvas svarbiausias yra studentams, kurie studijuoja teisę ir finansus, o studentai, kurie buvo verčiami mokytis (prievartos motyvas) - studijuoja taikomąsias užsienio kalbas ir žemės ūkio technologijas.

G. Butkienė ir A. Kepalaitė (1996) išskiria šiuos profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius: pavyzdys, geroji patirtis, laukiama sėkmė, pastiprinimas, laisvai pasirinkta veikla. L. Jovaiša (2001) ir J. Vaitkevičius (1981) išsamiai nagrinėja keturias didžiausias veiksnių grupes: psichiniai veiksniai, fiziniai veiksniai, socialiniai veiksniai ir edukaciniai. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kokie veiksniai įtakojo jų studijuojamos specialybės pasirinkimą atsispindi 15 – oje lentelėje.

Veiksniai, įtakoję studentų studijuojamos specialybės pasirinkimą (N=300)

Veiksniai, įtakoję profesijos pasirinkimą		Labai įtakojo (%)		Mažai įtakojo (%)		Neįtakojo (%)	
		Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Socialiniai	tėvų socialinė padėtis	8.5	15.3	25.6	9.1	17.1	24.4
	mokslo įstaigų artumas	8.7	9.4	21.4	17.9	21.7	20.9
	tėvų išsilavinimas	8.1	13.8	21.4	23.1	25.6	8
	šeimoms vertybinės nuostatos	12.8	25.2	21.4	18.1	11.8	10.7
Ekonominiai	šalies ekonominė situacija	17.1	19.9	21.4	7.7	15.4	18.5
	darbo rinkos tendencijos	18.2	23.6	17	15.3	16.7	9.2
Visuomeniniai	požiūris į išsilavinimą	25.6	31.7	21.4	19.2	0	2.1
	požiūris į darbą	21.4	26.2	16.6	22.3	8.5	5
	visuomeninių vertybių sistema	17.3	19.7	22.2	18.6	16.8	5.4
Edukaciniai	ugdymas ir jo rezultatai	21.6	20.2	12.8	17.4	8.5	19.5
Fiziniai	asmens fizinė sveikata	12.8	15.7	21.4	12.4	16.3	21.4
Psichiniai	Patirtis	34.2	24.3	12.8	16.1	9.7	2.9
	savivoka	31.1	29.3	8.5	12.4	9.6	9.1
	Interesai	36.3	35.2	12.8	8.2	4.2	3.3
	Polinkiai	38.5	36.1	17.1	1	6.8	0.5
	Intelektas	33.3	19.2	21.4	7.1	17.2	1.8
	Gebėjimai	36.2	30.5	17.1	3.6	8.7	3.9
	Charakteris	38.5	33.3	8.5	11.8	4.3	3.6
	Temperamentas	29.9	29.3	17.2	16.1	4.2	3.3
savęs vertinimas	42.8	37.9	8.5	6.7	2.2	1.9	
Dvasiniai	asmens vertybinės nuostatos	34.3	26.2	17.1	12.9	5.8	3.7
	asmens moralinės nuostatos	29.1	28.8	21.4	18.5	1	1.2

Šiuo klausimu išsiaiškinti veiksniai, įtakoję respondentų profesijos pasirinkimą. Veiksniai yra suskirstyti į grupes ir pogrupius:

Socialiniai: Tėvų socialinė patirtis laibai įtakojo 8,5 % vyrų ir 15,3 % moterų, mažai įtakojo – 25,6 % vyrų ir 9,1 % moterų, neįtakojo – 17,1 % vyrų ir 24,4 % moterų. Mokslo įstaigų artumas labai įtakojo 8,7 % vyrų ir 9,4 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 17,9 % moterų, neįtakojo – 21,7 % vyrų ir 20,9 % moterų. Tėvų išsilavinimas labai įtakojo 8,11 % vyrų ir 13,8 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 23,1 % moterų, neįtakojo – 25,6 % vyrų ir 8 % moterų. Šeimoms vertybinės nuostatos

labai įtakojo 12,8 % vyrų ir 25,2 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 18,1 moterų, neįtakojo – 11,8 % vyrų ir 10,7 % moterų. Procentaliai atsakymų variantai pasiskirsto beveik tolygiai, vadinasi, išskirti ar socialiniai veiksniai profesijos pasirinkimą respondentams įtakojo labai ar neįtakojo, yra sunku. Tačiau tėvų socialinė padėtis, mokslo įstaigų artumas, tėvų išsilavinimas ir šeimos vertybinės nuostatos turi tam tikrą įtaką renkantis profesiją.

Ekonominiai: Šalies ekonominė situacija labai įtakojo 17,1 % vyrų ir 19,9 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 7,7 % moterų, neįtakojo – 15,4 % vyrų ir 18,5 % moterų. Darbo rinkos tendencijos labai įtakojo 18,2 % vyrų ir 23,6 % moterų, mažai įtakojo – 17 % vyrų ir 15,3 % moterų, neįtakojo – 16,7 % vyrų ir 9,2 % moterų. Ekonominiai rodikliai taip pat beveik tolygiai įtakojo tiek vyrus tiek moteris, tačiau, kaip matome, yra dalis respondentų, kurie teigia, jog nei šalies ekonominė situacija, nei darbo rinkos tendencijos neįtakojo jų pasirinkimo. Gal būt tai tokie žmonės, kurie jau turėjo labai aiškias nuostatas pasirenkamos profesijos atžvilgiu ir šalies ekonominė situacija tam įtakos neturi. Tai galėtų būti meno žmonės, arba tokie žmonės, kuriems svarbus tik jų pašaukimas, o ne piniginė išraiška.

Visuomeniniai: Požiūris į išsilavinimą labai įtakojo 25,6 % vyrų ir 31,7 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 19,2 % moterų, neįtakojo – 2,1 % moterų. Požiūris į darbą labai įtakojo 21,4 % vyrų ir 26,2 % moterų, mažai įtakojo – 16,6 % vyrų ir 22,3 % moterų, neįtakojo – 8,5 % vyrų ir 5 % moterų. Visuomeninių vertybių sistema labai įtakojo 17,3 % vyrų ir 19,7 % moterų, mažai įtakojo – 22,2 % vyrų ir 18,6 % moterų, neįtakojo – 16,8 % vyrų ir 5,4 % moterų. Pagal gautus rezultatus matome, kad visuomeniniai veiksniai neįtakojo tik nedidelę dalį respondentų, o tai reiškia, kad visuomeniniai veiksniai yra bene didžiausią įtaką renknantis profesiją turintys aspektai. O svarbiausias veiksnys yra požiūris į išsilavinimą.

Edukaciniai: Ugdymas ir jo rezultatai labai įtakojo 21,6 % vyrų ir 20,2 % moterų, mažai įtakojo – 12,8 % vyrų ir 17,4 % moterų, neįtakojo – 8,5 % vyrų ir 19,5 % moterų. Respondentų atsakymai procentaliai išsidėstė gana tolygiai, tai reiškia, jog nėra ryškaus išskirtinumo renkantis profesiją.

Fiziniai: Asmens fizinė sveikata labai įtakojo 12,8 % vyrų ir 15,7 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 12,4 % moterų, neįtakojo – 16,3 % vyrų ir 21,4 % moterų. Tyrime dalyvavę studentai pagal savo pasirinktas profesijas neatstovauja kokių nors išskirtinių specialybių, reikalaujančių fizinės ištvermės ar kitokių fizinės raidos išskirtinumą, nors, kaip matome iš pateiktų rezultatų, jų fizinė sveikata visgi šiek tiek įtakojo profesijos pasirinkimą.

Psichiniai: Patirtis labai įtakojo 34,2 % vyrų ir 24,3 % moterų, mažai įtakojo – 12,8 % vyrų ir 16,1 % moterų, neįtakojo – 9,7 % vyrų ir 2,9 % moterų. Savivoka labai įtakojo 31,1 % vyrų ir 29,3 %

moterų, mažai įtakojo – 8,5 % vyrų ir 12,4 % moterų, neįtakojo – 9,6 % vyrų ir 9,1 % moterų. Interesai labai įtakojo 36,3 % vyrų ir 35,2 % moterų, mažai įtakojo – 12,8 % vyrų ir 8,2 % moterų, neįtakojo – 4,2 % vyrų ir 3,3 % moterų. Polinkiai labai įtakojo 38,5 % vyrų ir 36,1 % moterų, mažai įtakojo – 17,1 % vyrų ir 1 % moterų, neįtakojo – 6,8 % vyrų ir 0,5 % moterų. Intelektas labai įtakojo 33,3 % vyrų ir 19,2 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 7,1 % moterų, neįtakojo – 17,2 % vyrų ir 1,8 % moterų. Gebėjimai labai įtakojo 36,2 % vyrų ir 30,5 % moterų, mažai įtakojo – 17,1 % vyrų ir 3,6 % moterų, neįtakojo – 8,7 % vyrų ir 3,9 % moterų. Charakteris labai įtakojo 38,5 % vyrų ir 33,3 % moterų, mažai įtakojo – 8,5 % vyrų ir 11,8 % moterų, neįtakojo – 4,3 % vyrų ir 3,6 % moterų. Temperamentas labai įtakojo 29,9 % vyrų ir 29,3 % moterų, mažai įtakojo – 17,2 % vyrų ir 16,1 % moterų, neįtakojo – 4,2 % vyrų ir 3,3 % moterų. Savęs vertinimas labai įtakojo 42,8 % vyrų ir 37,9 % moterų, mažai įtakojo – 8,5 % vyrų ir 6,7 % moterų, neįtakojo – 2,2 % vyrų ir 1,9 % moterų. Psichiniai veiksniai bene labiausiai iš visų veiksnių turi įtakos žmogaus pasirinkimui, juk dauguma žmonių renkasi savo specialybę atsižvelgdami į polinkius, gebėjimus, charakterį, temperamentą ir interesus. Todėl nenuostabu, kad didžiausia dalis respondentų pasirinko variantą *Labai įtakojo*.

Dvasiniai: Asmens vertybinės nuostatos labai įtakojo 34,3 % vyrų ir 26,2 % moterų, mažai įtakojo – 17,1 % vyrų ir 12,9 % moterų, neįtakojo – 5,8 % vyrų ir 3,7 % moterų. Asmens moralinės nuostatos labai įtakojo 29,1 % vyrų ir 28,8 % moterų, mažai įtakojo – 21,4 % vyrų ir 18,5 % moterų, neįtakojo – 1 % vyrų ir 1,2 % moterų.

Apibendrinant, galima išskirti keletą veiksnių, labiausiai įtakojuusių respondentų studijuojamos specialybės pasirinkimą, tai yra: patirtis; savivoka; interesai; polinkiai; intelektas; gebėjimai; charakteris; temperamentas; savęs vertinimas. Visi šie elementai sudaro psichinius veiksnius. Žvelgiant į duomenis pagal studijuojamas specialybes, daugiausiai psichiniai veiksniai įtakojo muzikos pedagogikos, įvaizdžio stilistikos ir kultūros ir sporto vadybos studentus. Pagal gautus anketos duomenis matome, kad daugiausiai respondentų pažymėjo, jog jų pasirinkimą labai įtakojo polinkiai, charakteris ir interesai. Tai reiškia, kad socialiniai, ekonominiai, visuomeniniai, edukaciniai, fiziniai ir dvasiniai veiksniai turi mažiau įtakos apsisprendimams arba neturi visiškai jokios įtakos. Respondentų nuomone, jų pasirinkimui mažai įtakos turėjo tokie socialiniai veiksniai kaip tėvų išsilavinimas ir visuomeniniai veiksniai: požiūris į išsilavinimą; visuomeninių vertybių sistema. Galima daryti prielaidą, kad asmens pasirinkimui neturi didelės įtakos visuomeniniai ir socialiniai veiksniai. Tokius atsakymo variantus rinkosi studentai, kurie studijuoja finansus ir turizmo administravimo specialybes. O visiškai neturi įtakos tokie veiksniai kaip tėvų socialinė padėtis, mokslo įstaigų artumas ir asmens fizinė sveikata. Vis dėl to galima teigti, kad asmens pasirinkimui didžiausią svarbą turi psichiniai veiksniai. S. Daukilas (2001) teigia, kad profesija – tai atitinkamomis žiniomis, mokėjimais,

sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti savisaugos ir saviraiškos poreikius, t. y. poreikių visumą.

Apklausoje dalyvavusių studentų buvo klausta, kokie kriterijai buvo svarbūs renkantis profesiją. Studentų pažymėtus sėkmingą profesijos pasirinkimą nulemenčius kriterijus matome 16 lentelėje. Išskirti keturi kriterijai: visuomeninė veikla; darbinė veikla; meninė veikla ir sportinė veikla. Buvo tikėtasi, kad kriterijų svarbumas priklauso nuo pasirinktos profesijos, todėl atsakymo rezultatai išanalizuoti pagal fakultetus.

16 lentelė

Studentų nuomonė apie tai, kiek yra svarbūs šie kriterijai renkantis profesiją (N=300)

Fakultetas	imas Kriterijai	Labai svarbu (%)	Svarbu (%)	Mažai svarbu (%)	Nesvarbu (%)	Nežinau (%)	Atsakymo nepažymėjo (%)	Iš viso:
Edukologijos ir socialinio darbo	Visuomeninė veikla	14,1	12,5	3,8	0,4	1,0	0,5	32,3
	Darbinė veikla	14,3	7,9	4,9	0,1	0,2	0,5	27,9
	Meninė veikla	7,2	2,6	2,2	5,8	0,7	0,2	18,7
	Sportinė veikla	3,3	6,7	4,7	2,6	2,9	0,9	21,1
		38,9	29,7	15,6	8,9	4,8	2,1	100 %
Verslo ir technologijų	Visuomeninė veikla	10,2	11,8	3,5	3,3	0,6	0,8	30,2
	Darbinė veikla	6,5	5,4	4,3	2,4	0,5	0,2	19,3
	Meninė veikla	4,9	7,2	1,9	4,8	1,9	1,0	21,7
	Sportinė veikla	4,7	9,1	5,7	5,2	3,6	0,5	28,8
		26,3	33,5	15,4	15,7	6,6	2,5	100 %

Edukologijos ir socialinio darbo fakulteto studentų nuomonė:

Visuomeninė veikla: kad labai svarbi mano 14,1 % respondentų, svarbi – 12,5 %, mažai svarbi – 3,8 % , nesvarbi – 0,4 %, nežino – 1 %, o jokio atsakymo nepažymėjo 0,5 % apklaustųjų. Kadangi turime Edukologijos ir socialinio darbo fakulteto studentų nuomonės rezultatus, akivaizdu, kad šiame fakultete studijuojantiems studentams, svarbiausias kriterijus renkantis profesiją yra visuomeninė veikla. Visuomeninę veiklą, kaip svarbiausią kriterijų renkantis specialybę, daugiausiai pasirinko socialinio darbo bei kultūros ir sporto vadybos studentai. Tai yra dėl to, kad tikriausiai šios abi specialybės yra neatsiejamos nuo visuomeninės veiklos.

Darbinė veikla: kad labai svarbi mano 14,3 % respondentų, svarbi – 7,9 %, mažai svarbi – 4,9 %, nesvarbi – 0,1 %, nežino – 0,2 %, atsakymo nepažymėjo 0,5% respondentų. Kaip visuomeninė veikla, taip ir darbinė yra labai svarbi didžiajai daliai studentų, kurie renkasi savo profesiją. Darbinės veiklos kriterijus labiausiai imponuoja ikimokyklinio ugdymo bei taikomosios užsienio kalbos studentams.

Meninė veikla: kad labai svarbi mano 7,2 %, svarbi – 2,6 %, mažai svarbi – 2,2 %, nesvarbi – 5,8 %, nežino – 0,7 %, atsakymo nepažymėjo 0,2 %. Meninės veiklos kriterijus renkantis specialybę svarbiausias yra muzikos pedagogikos studentams.

Sportinė veikla: labai svarbi 3,3 %, svarbi – 6,7 %, mažai svarbi – 4,7 %, nesvarbi – 2,6 %, nežino – 2,9 % , atsakymo nepažymėjo – 0,9 % respondentų.

Verslo ir technologijų fakulteto studentų nuomonė:

Visuomeninė veikla: kad labai svarbi mano 10,2 % respondentų, svarbi – 11,8 %, mažai svarbi – 3,5 %, nesvarbi – 3,3 %, nežino – 0,6 %, atsakymo nepažymėjo – 0,8 %. Vertinant pagal studijuojamas specialybes, visuomeninės veiklos kriterijus labai svarbus yra studentams, kurie studijuoja turizmo administravimą ir teisę.

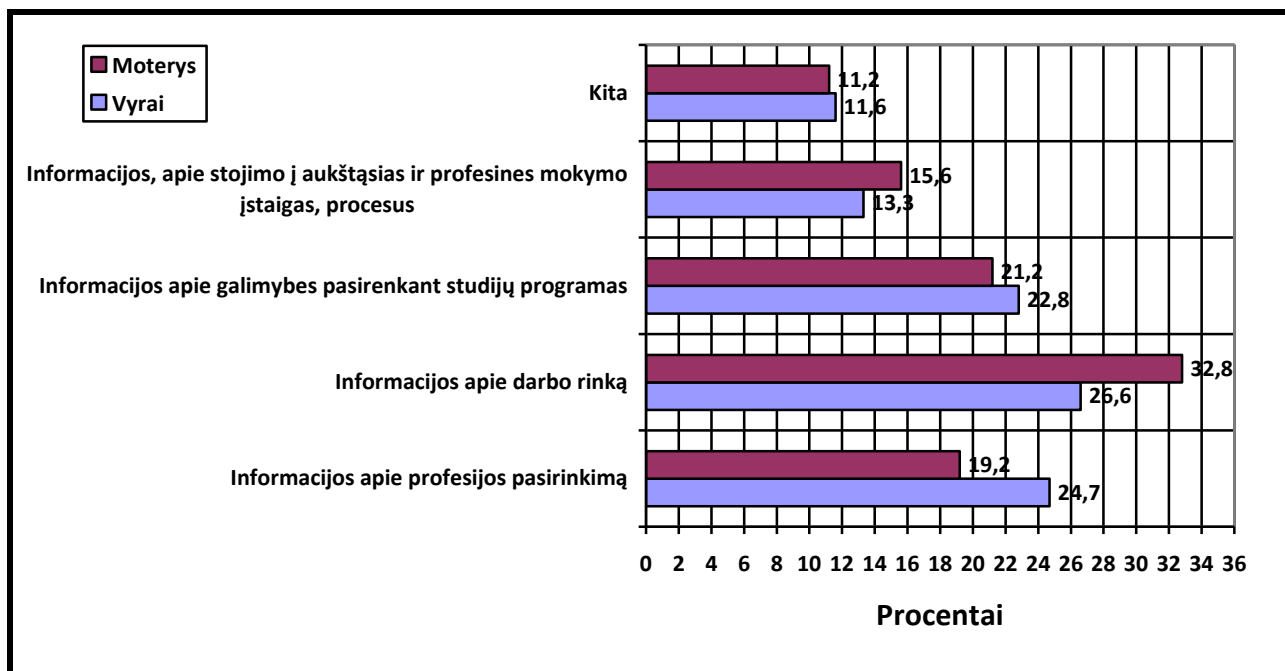
Darbinė veikla: kad labai svarbi mano 6,5 % apklausoje dalyvavusiųjų, svarbi – 5,4 %, mažai svarbi – 4,3 %, nesvarbi – 2,4 %, nežino – 0,5 %, atsakymo nepažymėjo – 0,2 %. Darbinė veikla svarbiausia yra finansus ir buhalterinę apskaitą studijuojantiems studentams.

Meninė veikla: kad labai svarbi mano 4,9 % respondentų, svarbi – 7,2 %, mažai svarbi – 1,9 %, nesvarbi – 4,8 %, nežino – 1,9 %, atsakymo nepažymėjo – 1 %.

Sportinė veikla: kad labai svarbi mano 4,7 % respondentų, svarbi – 9,1 %, mažai svarbi – 5,7 %, nesvarbi – 5,2 %, nežino – 3,6 %, atsakymo nepažymėjo – 0,5 %

Apibendrinant gautus abiejų fakultetų rezultatus, matome, kad didžiausias kriterijus renkantis profesiją yra visuomeninė veikla, o mažiausiai dėmesio skiriama meninei veiklai. Respondentai, kurie studijuoja Edukologijos ir socialinio darbo fakultete, pažymi, jog svarbiausias kriterijus yra visuomeninė veikla, o mažai svarbus kriterijus – meninė veikla. Verslo ir technologijų studentų nuomone, meninė veikla yra mažiausiai svarbus kriterijus besirenkant profesiją. Lyginant 16 lentelės duomenis pagal fakultetus, aiškiai matyti, jog respondentų nuomonė iš skirtingų fakultetų pasiskirstė panašiai. Todėl, galima teigti, jog studijų programų skirtumai neturi didelės įtakos bendram studentų pasirinkimo požiūriui.

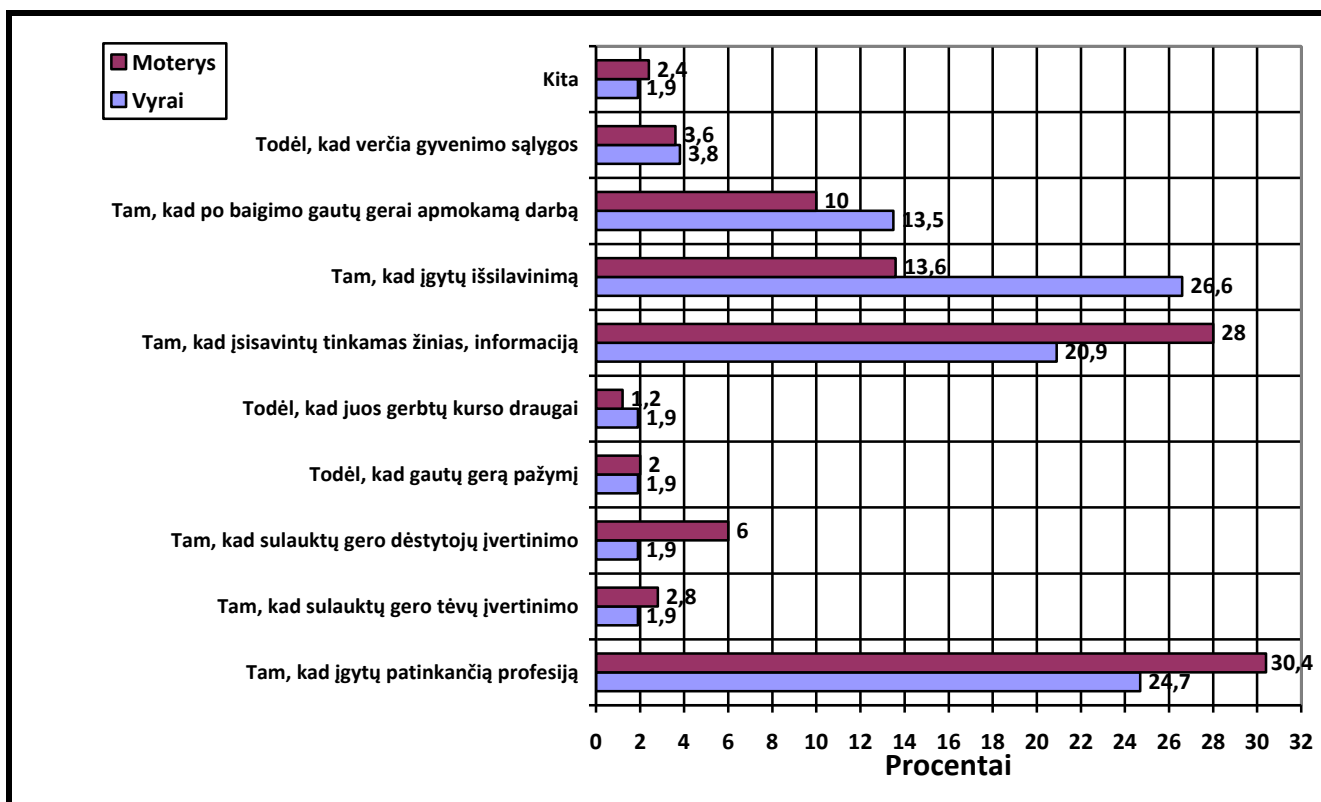
Kadangi didelė dalis respondentų teigia, kad informacijos renkantis profesijas mokykloje nepakanka, todėl išsiaiškinome, kokios informacijos labiausiai trūksta mokymo įstaigose. Gauti rezultatai apie trūkstamą informaciją pateikti 7 paveiksle.

7 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kokios informacijos jiems trūko renkantis profesiją (N=300)

Pagal 7 paveiksle pateiktus rezultatus galime teigti, kad labiausiai informacijos trūksta apie darbo rinką. Taip manančiųjų respondentų yra net 59,4 procentai (32,8 % moterys; 26,6 % vyrai). Galima manyti, jog mokymo įstaigos, ruošdamos moksleivius bei sudarydamos mokymo programas, neatsižvelgia į paklausą bei neturi pakankamos informacijos apie darbo rinką. Tik keletas respondentų yra visiškai patenkinti dėl gaunamos informacijos. Informacijos apie profesijos pasirinkimą trūkumą išreiškė 43,9 % respondentų (19,2 % moterys; 24,7 % vyrai) ir informacijos apie galimybes pasirenkant studijų programas trūkumą išreiškė taip pat 44 procentai apklaustų studentų (21,2 % moterys; 22,8 % vyrai). 28,9 % respondentų (15,6 % moterys; 13,3 % vyrai) mano, jog labiausiai informacijos trūksta apie stojimo į aukštąsias ir profesines mokymo įstaigas procesus. Atsakymo variantą „*kita*“ pasirinko 22,8 % respondentų (11,2 % moterys; 11,6 % vyrai), jie teigė, jog informacijos netrūko. Pagal gautus duomenis matome, kad 22,8 procentai teigia, jog jiems renkantis profesiją informacijos netrūko, o visi kiti respondentai teigia kad jiems informacijos nepakako. Informacijos trūkumas jaučiamas šiose sferose: stojimo į aukštąsias ir profesines įstaigas, galimybių pasirenkant studijų programas, darbo rinkos, profesijos pasirinkimo. Akivaizdžiai matome, kad trūksta visos ir pačios svarbiausios informacijos. Tokiu atveju, galbūt daug jaunų žmonių klaidingai pasirenka specialybę vien tik dėl to, kad jie neturi ir nežino kur ieškoti reikiamos informacijos. Gyvenant tokiame šiandieniniame pasaulyje, kuriame gausu technologijų ir pasirinkimų yra labai keista susidurti su tokiu informacijos trūkumu.

Norint sėkmingai įgyti pasirinktą profesiją, reikia įdėti nemažai pastangų – įgyti naujų žinių ir įgūdžių, plėsti akiratį, t. y. mokytis. Respondentų nuomonė šiuo klausimu (dėl kokių priežasčių jie stengiasi gerai mokytis) pateikta 8 paveiksle.

8 pav. Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kodėl studentai turėtų stengtis gerai mokytis (N=300)

Žvelgiant į gautus rezultatus matosi, jog tiriamųjų nuomonė, kodėl jie turėtų stengtis gerai mokytis yra tokia: net 55,1 procento (30,4 % moterys; 24,7 % vyrai) tiriamųjų teigia, kad jie stengiasi gerai mokytis nes nori įgyti patinkančią profesiją. Kiek mažiau – 48,9 procentai (28 % moterys; 20,9 % vyrai), stengiasi tam, kad įsisavintų tinkamas žinias, informaciją. 40,2 procentai stengiasi mokytis gerai todėl, kad įgytų išsilavinimą. Atsakymai stebina tuo, jog tik 13,6 % moterų pažymėjo šį variantą, o vyrų atsakymų gerokai daugiau, net 26,6 %. 23,5 procentai (10 % moterys; 13,5 % vyrai) tiriamųjų pastangas deda tik todėl, kad po studijų baigimo gautų gerai apmokamą darbą. Atsakymas lyties aspektu nėra labai skirtingas. Kad sulauktų gero dėstytojų įvertinimo gerai mokosi 7,9 procentų respondentų (trigubai daugiau moterų (6 %) negu vyrų (1,9 %)). Gyvenimo sąlygos geram mokymuisi didelės įtakos neturi, tai pažymėjo 7,4 procentai (3,6 % moterys; 3,8 % vyrai) studentų. Mokymasis dėl gero pažymio nėra labai reikšmingas, bet nustebino tai, kad jis svarbesnis vyrams (1,9 %) nei moterims (2 %). Mokosi tam, kad sulauktų gero tėvų įvertinimo, taip pat pažymėjo 4,7 procentai (2,8 % moterys;

1,9 % vyrai) tiriamųjų. Atsakymo variantą *kita* pasirinko 4,3 procentai (2,4 % moterys; 1,9 % vyrai) respondentų ir jie teigia, jog gerai mokytis stengiasi todėl: *kad nereikėtų mokėti už mokslą; kad geru įvertinimu baigtų studijas; dėl savęs*. Variantą *Stengiasi mokytis gerai tik dėl to, kad juos gerbtų kurso draugai* pasirinko 3,1 % respondentų (1,2 % - moterys; 1,9 % - vyrai).

Kaip matome iš gautų rezultatų, daugiausiai studentų nori ir stengiasi gerai mokytis dėl savo atities, tam kad įgytų patinkančią profesiją, įsisavintų tinkamas žinias, informaciją ir padėtų pagrindus savo vėlesniam gyvenimui.

Šiuo klausimu išsiaiškinta, kaip pasikeitė respondentų požiūris į profesiją lyginant studijų pradžią ir dabartį. K. Pukelio (2003) teigimu, mokiniai dažnai nesugeba racionaliai analizuoti savo galimybių ir profesijos ypatumų, įvertinti savo norų ir pasirinkti tinkamą profesiją. Rinkdamiesi profesiją, mokiniai dažnai neatsižvelgia į savo psichines ir fizines galias, jas pervertina arba visai nekreipia dėmesio.

17 lentelė

Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, kaip pasikeitė jų požiūris į pasirinktą profesiją, palyginus studijų pradžią ir dabartį (N=300)

Studentų nuomonė, kaip pasikeitė jų požiūris į pasirinktą profesiją	Vyrai (%)				Moterys (%)			
	Kursas				kursas			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Apie savo pasirinktą profesiją galvoju taip pat, kaip ir prieš ją pasirenkant	3,8	9,5	13,3	17,1	4,8	9,2	13,2	21,6
Dabar galvoju, kad mano pasirinkimas nelabai vykęs, geriau būtų buvę rinktis kitą profesiją, nes...	7,6	5,7	5,7	1,9	6,4	5,6	4	2,8
Iš pradžių pasirinkta profesija nelabai patiko, bet dabar esu visai patenkinta (as)	1,9	3,8	3,8	10,7	1,6	4,4	3,6	8
Kita	7,6	3,8	1,9	1,9	8	2,4	2,4	2
Iš viso:	100 %				100 %			

Analizuojant tiriamųjų požiūrį į profesiją studijų pradžioje ir dabar matome aiškų skirtumą. Net 92,5 procentai (48,8 % moterys; 43,7 % vyrai) respondentų apie savo pasirinktą profesiją galvoja

taip pat, kaip ir prieš ją pasirenkant. 39,7 procentai (18,8 moterys; 20,9 % vyrai) respondentų galvoja, kad pasirinkimas nelabai vykęs, geriau būtų pasirinkę kitą profesiją. Šį pasirinkimą jie aiškina taip: *kad savo profesijoje nemato savęs kaip specialisto; studijuojama specialybė neturi perspektyvų; prieš pasirenkant specialybę turėjo mažai žinių apie ją; studijuojamas dalykas neatitinka mano poreikius; jaučiuosi ne savo vietoje, pats darbas atrodo nuobodus; supratau, kad ši profesija tikrai svarbi, bet visuomenės nevertinama*. 37,8 procentai (17,6 % moterys; 20,2 % vyrai) respondentų teigia, kad iš pradžių pasirinkta profesija nelabai patiko, bet dabar esu visai patenkinta (as). Atsakymą *kita* pasirinko 30 procentų (14,8 % moterys; 15,2 % vyrai) apklaustųjų. Jie turi tokias nuomones: profesija esu patenkinta (as), ji padėjo man rasti savo vietą; pradėtas studijas teko nutraukti, nes supratau, kad ši profesija ne man; geriau būčiau įstojęs (usi) į privačią mokyklą įgyti man patinkančią profesiją.

Skirstant respondentus pagal tai, kuriame kurse jie studijuoja, galime analizuoti jų nuomonę apie tai, kaip pasikeitė požiūris į pasirinktą profesiją nuo pirmo iki ketvirto kurso: apie savo pasirinktą profesiją galvoja taip pat, kaip ir prieš ją pasirenkant – taip daugiausiai mano IV kurso vyrai (17,1 %) ir IV kurso moterys (21,6 %); dabar galvoju, kad mano pasirinkimas nelabai vykęs, geriau būtų buvę rinktis kitą profesiją, nes... – taip daugiausiai pasirinko I kurso vyrai (7,6 %) ir I kurso moterys (6,4 %); iš pradžių pasirinkta profesija nelabai patiko, bet dabar esu visai patenkinta (as) – taip mano IV kurso vyrai (10,7 %) ir IV kurso moterys (8 %); variantą *kita* pasirinko daugiausiai I kurso vyrai (7,6 %) ir I kurso moterys (8 %).

Apibendrinant gautus duomenis, matyti, kad didžioji dalis respondentų yra patenkinti savo pasirinkta profesija ir tikriausiai negalvoja jos keisti. Kaip matome, yra studentų, kurie yra nepatenkinti savo specialybe ir galvoja ją keisti, galbūt tai ir yra informacijos trūkumo renkantis specialybę pasekmės. Studentai, neturėdami pakankamai informacijos, pasirinko specialybę galbūt tik dėl to, kad daugelis jų draugų rinkosi tokią specialybę, o galbūt tikėdamiesi, kad gerą pavadinimą turinti specialybė bus palanki studijoms. Kita dalis studentų, kurie yra nepatenkinti savo specialybe ir nori ją keisti galbūt rinkdamiesi galvojo, kad tai bus jiems tinkama ir gera specialybė, bet pradėję mokintis nusivylė studijų programa ir suteikiama informacija. Labiausiai dėl savo pasirinkimo abejoja I kurso vyrai ir moterys, daugelis jų teigia, kad nemato savęs kaip specialistų šioje specialybėje.

Kitu klausimu išsiaiškinome, ar studentams nekyla noras keisti savo profesinį pasirinkimą. Respondentų atsakymai į šį klausimą atsispindi 18 lentelėje.

Apklausoje dalyvavusių studentų nuomonė apie tai, ar nekyla noras pakeisti savo profesinį pasirinkimą (N=300)

Studentų nuomonė, apie tai, ar nekyla noras pakeisti savo profesinį pasirinkimą.	Vyrai (%)				Moterys (%)			
	Kursas				kursas			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Ne, esu patenkinta (as) savo pasirinkta profesija	7,6	11,4	9,5	11,4	9,2	9,6	11,2	11,6
Kartais pagalvoju, bet nėra galimybių tai padaryti	5,7	3,8	1,9	1,9	6	3,2	3,2	2
Kartais pagalvoju, bet nenoriu nuvilti tėvų	1,9	1,9	1,9	1,9	3,2	2,4	1,6	1,2
Labai dažnai apie tai pagalvoju, visko gali būti, kad pakeisiu	3,8	1,9	1,9	1,9	3,6	2,8	2	2
Baigsiu studijas, bet paskui norėčiau įgyti dar kitą specialybę	1,9	3,8	3,8	7,6	3,2	4	4,8	6,8
Kita	1,9	1,9	3,8	5	1,2	1,6	1,6	2
Iš viso:	100 %				100 %			

Rezultatai rodo, ar tiriamieji galvoja keisti savo profesinį pasirinkimą. Net 81,5 procentai (41,6 % moterys; 39,9 % vyrai) apklaustųjų teigia, kad yra patenkinti savo pasirinkta profesija ir jos keisti neketina. 35,9 procentai (18,8 % moterys; 17,1 % vyrai) tiriamųjų mano, kad baigę studijas dar bandys įgyti ir kitą specialybę. 27,7 procentai (14,4 % moterys; 13,3 % vyrai) studentų kartais pagalvoja, bet tam padaryti neturi galimybių. 19,9 procentai (10,4 % moterys; 9,5 % vyrai) apie tai labai dažnai galvoja, visko gali būti, kad pakeis savo profesinį pasirengimą. Ir tik 16 procentų (8,4 % moterys; 7,6 % vyrai) apklaustųjų kartais apie tai pagalvoja, bet nenori nuvilti savo tėvų. Atsakymo variantą *kita* pažymėjo 19 % respondentų (6,4 % - moterys; 12,6 % - vyrai). Jie teigia, kad tai daryti jau per vėlu.

Respondentų nuomonę galima išskirti pagal jų studijuojamus kursus: ne, esu patenkinta (as) savo pasirinkta profesija – tokį variantą pasirinko daugiausiai II ir IV kurso vyrai (po 11,4 %) ir IV kurso moterys (11,6 %); kartais pagalvoju, bet nėra galimybių tai padaryti – taip mano daugiausiai I kurso vyrai (5,7 %) ir I kurso moterys (6 %); kartais pagalvoju, bet nenoriu nuvilti tėvų – taip mano I kurso moterys (3,2 %), na o vyrų nuomonė pasiskirstė vienodai per visus kursus (po 1,9 %); labai

dažnai apie tai pagalvoju, visko gali būti, kad pakeisiu – tokią nuomonę daugiausiai išreiškė I kurso vyrai (3,8 %) ir I kurso moterys (3,6 %); baigsiu studijas, bet paskui norėčiau įgyti dar kitą specialybę – taip teigia IV kurso vyrai (7,6 %) ir IV kurso moterys (6,8 %); variantą *kita* daugiausiai pasirinko IV kurso vyrai (5 %) ir IV kurso moterys (2 %). Apibendrinant šiuos duomenis, galima teigti, kad jeigu ir galvojama apie profesijos keitimą, tai dažniausiai tokia nuomonė yra pirmojo kurso studentų, kurie studijuoja ikimokyklinį ugdymą, turizmo administravimą ir žemės ūkio technologijų studijų programas.

Aiškiai išryškėja pareigos motyvas – nenoras nuvilti savo tėvų. Tai yra tokie studentai, kurie mokosi ne dėl to, jog jie nori, jog jiems patinka, bet dėl to, kad to nori kažkas kitas iš jų artimos aplinkos ir dėl to, jog nenori nuvilti aplinkinių. Tie studentai, kurie teigia, jog baigę studijas dar bandys įgyti kitą specialybę, tikriausiai stengsis toliau tęsti studijas tam, kad įgytų kvalifikacinį laipsnį, o galbūt dėl to, kad juos tai daryti skatina ateities motyvai – noras įgyti dar kitą profesiją arba noras išaugti išsilavinusiu žmogumi. Sunku nusakyti, kodėl kai kurie studentai nori keisti specialybę bet tam neturi galimybių. Tikriausiai tai susiję su materialiais dalykais (pinigų trūkumas) arba laiko stoka. Taigi, iš 10 paveiksle pateiktų duomenų aiškiai matoma, jog didžioji dalis respondentų yra tvirtai apsisprendę ir keisti profesijos tikrai neketina, jie yra patenkinti esama situacija.

IŠVADOS

1. Išanalizavus pedagoginę ir psichologinę literatūrą galime daryti išvadą, jog karjeros ir profesijos planavimas yra kaip du atskiri procesai, kurie prasideda dar vaikystėje. Šiandieniniame pasaulyje karjeros samprata yra besalygiškai siejama su finansiniu stabilumu ir vieta visuomenėje. Profesijos pasirinkimo motyvai taip pat yra neatsiejami nuo šiuolaikinio gyvenimo tempo. Pagrindiniai profesijos rinkimosi motyvai yra savirealizacija, vieta visuomenėje bei finansinė padėtis.

2. Karjera – tai kiekvienos asmenybės tobulėjimas pasirinktoje veikloje ir tos veiklos teigiamas įvertinimas visuomenėje. Karjera dažniausiai suvokiama kaip sėkminga veikla ir pasisekimai gyvenime. Ją būtina planuoti, ir vienas pirmųjų karjeros planavimo žingsnių – ugdymas karjerai. Ne kiekvienoje šeimoje tėvai turi laiko ir informacijos vaiko rengimui karjerai, tokiu atveju patartina kreiptis pagalbos į specialistus, kurie suteikia kvalifikuotas profesijos konsultavimo, karjeros planavimo / projektavimo paslaugas. Planuojant vaiko karjerą, didžiausia tėvų pagalba vaikui ugdymo karjeros klausimais – tai skatinti vaiką svajoti ir siekti, kad svajonė būtų įgyvendinta.

3. Atlikus tyrimą išsiaiškinta, kokie veiksniai labiausiai įtakoja profesijos pasirinkimą. Apibendrinant tyrimo duomenis galima išskirti keletą veiksnių, kurie labiausiai įtakojo respondentų studijuojamos specialybės pasirinkimą, tai yra: savivoka, gebėjimai, patirtis, intelektas, polinkiai, temperamentas, savęs vertinimas, charakteris. Šie elementai sudaro psichinius veiksnius. Taip pat dauguma respondentų pažymėjo, kad jų pasirinkimą labai įtakojo polinkiai, charakteris bei interesai. O socialiniai, ekonominiai, visuomeniniai, edukaciniai ir fiziniai bei dvasiniai veiksniai turi mažiau įtakos apsisprendimams. Pagal lytį labiausiai profesijos pasirinkimą vyrams įtakojo psichiniai veiksniai – savęs vertinimas, o mažiausiai – visuomeniniai veiksniai – požiūris į išsilavinimą. Moterims pasirinkimą labiausiai įtakojo taip pat kaip ir vyrams psichiniai veiksniai – savęs vertinimas, o mažiausiai įtakojo psichiniai veiksniai – polinkiai. Tai reiškia, jog nesvarbu kokia žmogaus lytis, bet pasirinkimą labiausiai nulemia tas pats veiksnys – savęs vertinimas.

4. Empirinio tyrimo duomenys atskleidžia studentų nuomonę apie profesijos pasirinkimo motyvų kaitą. Didžioji dalis studentų savo studijuojamą profesiją buvo pasirinkę motyvuotai, kadangi jos keisti nenori ir neketina. Tai reiškia, jog prieš pasirenkant profesiją, šie studentai turėjo pakankamai informacijos apie savo pasirenkamą profesiją bei tvirtai susiformavusią profesijos pasirinkimo motyvaciją.

5. Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad kolegijos studentai profesijos pasirinkimą grindžia tvirtais motyvais, sieja jį su noru rasti gyvenimo tikslą ir atskleisti savo gebėjimus bei neplanuoja keisti

savo pasirinktos profesijos, pasitvirtino. Jeigu kas ir planuoja keisti savo pasirinktą profesiją tai tik dėl to, kad įgytų aukštesnę kvalifikacinę kategoriją ar dar vieną specialybę.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinant kolegijos studentų profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą rekomenduojama:

1. Esant informacijos pasiekiamumo trūkumui, reikėtų švietimo įstaigoms didinti informacijos apie specialybes, darbo rinką, stojimą į aukštąsias mokyklas prieinamumą. Kadangi dauguma studijuoti besiruošiančių paauglių ir jaunuolių nežino, kur tiksliai ieškoti informacijos, gal būt specialistams reikėtų sukurti susistemintas programas, rengti informacinius renginius, kurių metu būtų pateikiama išsami informacija rūpimais klausimais, organizuoti specialistų konsultacijas.

2. Kadangi motyvacija yra bene svarbiausia renkantis profesiją, o vidurinė mokykla - tinkamiausias laikas, kai jaunimas apsisprendžia dėl profesijos, rekomenduočiau pagrindinių bei vidurinių mokyklų vadovams, klasių auklėtojams ir PIT-ų konsultantams organizuoti specialius susirinkimus ir renginius, kuriuose būtų padedama mokiniams susidėlioti savo prioritetus bei motyvus, o galbūt ir motyvuoti mokinius tolimesniems mokslams.

3. Tyrimas atskleidė, kad tik maža dalis mokinių naudojosi PIT-ų konsultantų paslaugomis. Tikėtina, kad mokiniai neturi pakankamai žinių apie PIT-ų reikšmingumą pasirenkant profesiją. Taip pat, gali būti kad PIT-ų konsultantų paslaugos nėra prieinamos visų mokyklų mokiniams. Todėl profesinio informavimo taškų organizatoriams reikėtų didinti profesinio informavimo taškų skaičių ne tik vidurinėse bet ir pagrindinėse šalies mokyklose.

4. Visų pirma, rekomenduočiau jaunimui suprasti savo norus, teisingai įvertinti savo psichines, protines ir fizines jėgas, atsakingai apsispręsti, kokioje profesijoje jaunuolis mato save kaip specialistą. Jaunimui, kuris ruošiasi studijuoti ir rinktis specialybę, rekomenduočiau ieškoti kuo daugiau informacijos šaltinių, kuriuose būtų galima surasti reikalingiausias žinias apie norimą studijuoti specialybę. Taip pat rekomenduotina patiems rodyti iniciatyvą, domėtis ir nebijoti klausti informacijos pas mokytojus, PIT-ų specialistus, karjeros konsultantus bei tėvus ir vyresnius draugus.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B. ir kt. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2003). *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Vadovėlis. Utena: Indra.
3. Adamonienė R., Sakalas A., Šilingienė V. (2004). *Personalo valdymas*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
4. Augienė D. (2009). *Karjera: Nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Bartnikienė Z., Paurienė L. (1989). *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas: Šviesa.
6. Bilkis L., Paulauskas J., Vitkauskas V. (2006). *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
7. Bitinas B., Rajeckas V., Vaitkevičius J., Bajoriūnas Z. (1981). *Pedagogika*. Vilnius: Vaga.
8. Borkevič J. (2013). *Studijų pasirinkimą lemia profesinės karjeros galimybės ir specialybės poreikis darbo rinkoje*. [Žiūrėta 2013-11-25]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/pranesimai-spaudai/studij-pasirinkim-lemia-profesins-karjeros-galimybs-ir-specialybs-poreikis-darbo-rinkoje/>>
9. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
10. Černius V. J. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
11. Čibirienė A. (2006). *Moksleivių psirengimo karjerai sąlygojančių veiksnių tyrimas*. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
12. Drummond R.J., Ryan, C.W. (1995). *Career counseling: A developmental approach*. Columbia, OH: Charles E. Merrill.
13. Ferry N. M. (2006). *Factors Influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania*. Research in Brief.
14. Fuks E. (2013). *Darbo birža paskelbė, kokios profesijos šiemet bus paklausiausios*. [Žiūrėta 2013-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/darbo-birza-paskelbe-kokios-profesijos-siemet-bus-paklausiausios.d?id=60778859#ixzz2tltP94IK>>
15. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). *Pedagginė psichologija*. Vilnius.: Alma litera.
16. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

17. Germeijs V., Verschueren K. (2006). *High school students' career decision-making process: Development and validation of the study choice task inventory*. Journal of Career Assessment. Vol. 223-241.
18. Gottfredson L.S. (1981). *Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations (Monograph)*. Journal of Counseling Psychology. Vol. 28.
19. Greenhaus J. H., Callanan G. A. (2006). *Encyclopedia of career development*. (Eds.) 1, 2 volume. Sage Publications.
20. Grinienė E., Lindišienė D., Maračinskienė E., Vaitkevičius, J. V. (1990). *Mokymosi įtaka vaiko ir paauglio organizmui*. Kaunas: Šviesa.
21. Gučas A. (1937). Pašaukimas ir darbas. *Psichotechnikos bruožai tėvams, mokytojams ir įmonininkams*. Kaunas: Šviesa.
22. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
23. Gudelis S. (1983). *Mokinių profesinio orientavimo psichologiniai klausimai*. Vilnius.
24. Holland J. (1973). *Making vocational choices: A theory of Careers*. Prentice Hall. New York.
25. Holland J. (1992). *Making Vocational Choices. A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Odessa, FL.
26. Yuena M., Gysbers N. C. , Chanc R. M.C. , Laud P. S.Y., Sheae P. M. K. (2010). *Talent development, work habits, and career exploration of Chinese middle-school adolescents: development of the Career and Talent Development Self-Efficacy Scale*. High Ability Studies
27. Jakavičius V. (1998). *Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
28. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.
29. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
30. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
31. Jovaiša L. (1998). *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Kaunas: Šviesa.
32. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Agora.
33. Jurevičiūtė K. (2004). *Akademino jaunimo profesinis pašaukimas: realusis ir idealusis modelis*. Acta paedagogica Vilnensia. [Žiūrėta 2013-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/acta_pae/13/staripsniai/asr7.pdf> ISSN 1392-5016.
34. Juška A., Jakavičius V. (1996), *Mokyklos pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
35. Katkonienė A. (2011). *Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje*. Vilnius: Agora.

36. Kazakevičiūtė E. (2013). *Socialiniai mokslai – lengvas kelias į Darbo biržą*. [Žiūrėta 2013-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Mokslas-ir-svietimas/socialiniai-mokslai-lengvas-kelias-i-darbo-birza/158640>>
37. Kregždė S. (1988) *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai: monografija*. Vilnius.
38. Kučinskienė, R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
39. Laumeckaitė E., Petkevičiūtė N. (2004). *Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 8. P. 72-83.
40. Laužackas R. (1996). *Profesinis rengimas ir jo valdymo dimensijos Lietuvoje*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU.
41. Laužackas R. (1999). *Sistemo-teorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos*. Kaunas. VDU.
42. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinimasis žodynas*. Kaunas: VDU.
43. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarybos direktoriaus įsakymas Nr. V(4)-26. Projektas: „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (Nr. ESF-24-065). Žiūrėta [2013-10-28]. Prieiga per internetą: <http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesines_karjeros_planavimo_gebejimu_ugdymo_programa.pdf>
44. *Lotynų – Lietuvių kalbos žodynas* (1996). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
45. Maslow A. (1971). *The farther reaches of human nature*. New York: The Viking Press.
46. Maslow A. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
47. Palujanskienė A. (2006). *Darbo ir karjeros psichologija*. Kaunas: Akademija.
48. Palujanskienė A. (2008). *Darbo ir karjeros psichologija*. Kaunas: Judex leidykla.
49. *Paramos vaikams centras*. (2011). Nuo 12 iki 18 metų. [Žiūrėta 2013-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.pozityvitevyste.lt/lt/vaiko-raidos-etapai/60-nuo-12-iki-18-metu>>
50. Petrauskaitė R. (1996). *Psichopedagogika profesijos pasirinkimui*. Vilnius: Žodynas.
51. Pociūtė B. (1998). Profesinio pasirinkimo teoriniai aspektai.// Profesinės karjeros vadovas. Solertija.
52. Pociūtė B. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. Vilnius: VU.
53. Povilūnas A. (2009). *Lietuvos 12 klasių moksleivių apklausos rezultatai*. [Žiūrėta 2013-11-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.kvc.cr.vu.lt/site/sites/default/files/Abiturientu>>
54. *Profesinės karjeros vadovas* (1998). [sudarytojas: Baltrėnienė Z., Volbekienė V.] Vilnius: Solertija.

55. *Psichologija studentui* (2002). Kaunas: Technologija.
56. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
57. Pukelis K. (2003). *Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai procesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Kaunas: VDU.
58. Reingardienė J., Zdanevičius A. (2003). *Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Kaunas: VDU.
59. Rimkienė R., Grūnovienė D., Vaičiulevičienė A. (2010). *Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo studijų programų studentų profesijos pasirinkimą lemiantys veiksniai*. Kaunas: Kauno kolegija.
60. San Diego R. J. S. (2010). *Investigating Effects of Anxiety and Perfectionism as Predictors of Adolescent Career Indecision*. The International Journal of Research and Review.
61. Sesertė I. (2010). *Jaunimas renkasi studijas užsienyje*. [Žiūrėta 2013-11-20]. Prieiga per internetą: < http://www.mususeima.lt/lt/naujienos/jaunimas_renkasi_studijas_uzsienyje>
62. Stanišauskienė V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai*. Kaunas: Technologijos.
63. Stanišauskienė V., Večkienė N. (1999). *Karjeros samprata: mokslinio požiūrio kaita ir jos refleksijos Lietuvoje problema*. Socialiniai mokslai. Kaunas: Technologijos. Nr. 2 (19). P. 23-30.
64. Super, D. E. (1990). *A life-span, life-space approach to career development*. In D. Brown, L. Brooks, & Associates (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
65. Šavareikienė D. (2008). *Motyvacija vadybos procese*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
66. Šernas V. (1995). *Profesinė pedagogika*. Vilnius: „Baltic ECO“ leidybos centras.
67. Šernas V. (1998). *Profesinės veiklos didaktika*. Vilnius: Presvika.
68. *Tarptautinis žodžių žodynas* (2001). Vilnius. P. 601-718.
69. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (1985). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
70. Urbonienė A., Leliūgienė I. (2004). Profesinio pasirinkimo motyvacijos raiška renkantis socioeducacinio darbo profesijas: tarpkultūrinis palyginimas. *Acta paedagogica Vilnensia*. Vilnius: Vilniaus Universitetas. Nr. 13. P. 63-703.
71. Ustinavičiūtė L. (2011). *Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje*. Vilnius. Nr. 10. P. 169-180.
72. Vaitkevičius J. (1981). *Mokyklos ir aplinkos įtaka mokiniams*. Kaunas: Šviesa.

73. Valeckienė D. (2010). *Profesijos pasirinkimą lemiančių veiksnių teorinė analizė*. Klaipėda.
74. Veidas (savaitraštis). (2012). [Kokios profesijos žada didžiausius ir mažiausius atlyginimus](http://www.veidas.lt/kokios-profesijos-zada-didziausius-ir-maziausius-atlyginimus). [Žiūrėta 2013-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/kokios-profesijos-zada-didziausius-ir-maziausius-atlyginimus>>
75. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2006). IX tomas. Vilnius.
76. Želvys R. (1995). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
77. Žukauskienė R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius. Margi raštai.
78. Žukauskienė R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso?* Metodinės rekomendacijos. Vilnius: G. Kuskio firma.
79. Žukauskienė R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

ANKETA KOLEGIJOS STUDENTAMS

Gerbiami studentai, esu Šiaulių universiteto Karjeros edukologijos magistrantūros studijų II kurso studentas. Magistro darbe atlieku tyrimą, kurio tikslas – išanalizuoti Marijampolės kolegijos studentų nuomonę apie profesijos rinkimosi motyvus ir jų kaitą.

Man yra svarbūs visi Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus, nes tik taip galima susidaryti bendrą ir tikslų vaizdą apie šiandieninių kolegijos studentų profesijos rinkimąsi. Apklausa yra anoniminė, Jūsų atsakymų konfidencialumas garantuojamas, visi atsakymai bus naudojami tik statistiniams apibendrinimams. Pildydami anketą, X ženklų pažymėkite jums tinkantį atsakymo variantą arba įrašykite savo atsakymą.

Ačiū, kad dalyvaujate šiame tyrime

1. Kas Jūsų nuomone, yra profesija? (įrašykite savo nuomonę).....

.....

2. Kaip manote, kurie iš paminėtų teiginių labiausiai tinka karjeros sampratos apibūdinimui?

- Lipimas karjeros laiptais; Asmens laisvė siekti užsibrėžto tikslo;
 Galimybės savirealizacijai; Individualaus požiūrio į sėkmę tenkinimas;
 Siekis uždirbti kuo daugiau pinigų; Pašaukimas;
 Gebėjimas prisitaikyti darbo rinkoje;
 Kita (įrašykite)

3. Kada, Jūsų nuomone, žmogus pradeda ruoštis savo profesijai?

- Darželyje; Pradinėse klasėse; Pagrindinėje mokykloje;
 Vidurinėje mokykloje; Baigę vidurinę mokyklą; Įgiję specialybę;
 Kai pradeda dirbti;
 Kita (įrašykite).....

4. Kada jūs pasirinkote profesiją?

- Vaikystėje Pagrindinėje mokykloje Vidurinėje mokykloje
 Baigus vidurinę mokyklą Teikiant paraiškas studijoms
 (Kita įrašykite)

5. Kas Jums padėjo renkant profesiją?

- Tėvai, giminės; Mokytojai, soc. pedagogas; Draugai;
 PIT darbuotojai; Informacija internete; TV reklamos;
 Apsilankymai kolegijose ir universitetuose (atvirų durų dienos, studijų mugės);
 Kita (įrašykite)

6. Kokie motyvai įtakoja jūsų profesijos pasirinkimą?

Motyvai		Labai įtakojo	Mažai įtakojo	Neįtakojo
Ateities motyvas	Noras įgyti tam tikrą profesiją;			
	Noras išaugti išsilavinusiu žmogumi.			
Prestižo motyvas	Siekiami užimti garbingą vietą klasėje, mokykloje,			
	Siekiami užimti garbingą vietą šeimoje.			
	Galvojama apie aukštesnius postus ir vietą visuomenėje.			
Pažintiniai interesai kaip mokymosi	Siekiami įgyti mokslo žinių,			
	Siekiami patirti naujų įspūdžių.			

motyvas				
Pareigos motyvas	Valingos pastangos, mokausi, nes reikia.			
	Sąmoningas mokinio pareigos suvokimas.			
Mėgstamo ir gerbiamo žmogaus įtakos motyvas	Būti panašiu į tėvus			
	Būti panašiu į mokytojus			
	Būti panašiu į mėgstamą sportininką, aktorį ir t. t.			
Prievartos motyvas	Mokytis verčia tėvai			
	Mokytis verčia mokytojai, dėstytojai			

7. Kokie veiksniai ir kaip įtakojo jūsų studijuojamos specialybės pasirinkimą?

Veiksniai, įtakoję profesijos pasirinkimą		Labai įtakojo	Mažai įtakojo	Neįtakojo
Socialiniai	tėvų socialinė padėtis			
	mokslo įstaigų artumas			
	tėvų išsilavinimas			
	šeimoms vertybinės nuostatos			
Ekonominiai	šalies ekonominė situacija			
	darbo rinkos tendencijos			
Visuomeniniai	požiūris į išsilavinimą			
	požiūris į darbą			
	visuomeninių vertybių sistema			
Edukaciniai	ugdymas ir jo rezultatai			
Fiziniai	asmens fizinė sveikata			
Psichiniai	Patirtis			
	savivoka			
	Interesai			
	Polinkiai			
	Intelektas			
	Gėbėjimai			
	Charakteris			
	Temperamentas			
Dvasiniai	asmens vertybinės nuostatos			
	asmens moralinės nuostatos			

8. Kiek svarbūs, jūsų nuomone, yra šie kriterijai renkantis profesiją?

Kriterijai	Labai svarbu	Svarbu	Mažai svarbu	Nesvarbu	Nežinau
Visuomeninė veikla					
Darbinė veikla					
Meninė veikla					
Sportinė veikla					

9. Kokios informacijos jums trūko mokykloje renkantis profesiją?

- Informacijos apie profesijos pasirinkimą;
- Informacijos apie darbo rinką;
- Informacijos apie galimybes pasirenkant studijų programas;
- Informacijos apie stojimo į aukštąsias ir profesines mokymo įstaigas procesus;

(Kita įrašykite)

10. Kaip jūs manote, kodėl studentai turėtų stengtis gerai mokytis?

- Tam, kad įgytų patinkančią profesiją;
- Tam, kad sulauktų gero tėvų vertinimo;
- Tam, kad sulauktų gero dėstytojų įvertinimo;
- Todėl, kad gautų gerą pažymį;
- Todėl, kad juos gerbtų kurso draugai;
- Tam, kad įsisavintų tinkamas žinias, informaciją;
- Tam, kad įgytų išsilavinimą;
- Tam, kad po studijų baigimo gautų gerai apmokamą darbą;
- Todėl, kad verčia gyvenimo sąlygos;
- Kita (įrašykite)

11. Kaip pasikeitė jūsų požiūris į profesiją: palyginkite studijų pradžią ir dabartį:

- Apie savo pasirinktą profesiją galvoju taip pat, kaip ir prieš ją pasirenkant;
- Dabar galvoju, kad mano pasirinkimas nelabai vykęs, geriau būtų buvę rinktis kitą profesiją, nes (paaiškinkite)
- Iš pradžių pasirinkta profesija nelabai patiko, bet dabar esu visai patenkinta(as);
- Kita (įrašyti)

12. Ar nekyla noras keisti savo profesinį pasirinkimą?

- Ne, esu patenkinta(as) savo pasirinkta profesija;
- Kartais pagalvoju, bet nėra galimybių tai padaryti;
- Kartais pagalvoju, bet nenoriu nuvilti tėvų;
- Labai dažnai apie tai galvoju, visko gali būti, kad pakeisiu;
- Baigsiu studijas, bet paskui norėčiau įgyti dar kitą specialybę;
- Kita (įrašyti)

Duomenys apie Jus:

Jūsų lytis: Vyras Moteris

Jūsų amžius: 18 – 19 metų 20 – 22 metai Kita (įrašyti).....

Kuriame kurse šiuo metu studijuojate? (įrašykite).....

Fakultetas, kuriame studijuojate:

- Edukologijos ir socialinio darbo
- Verslo ir technologijų

Jūsų studijuojama specialybė (įrašykite).....

Vietovė kurioje gyvenate: Miestas Kaimas

Jūsų pažangumas (praeito pusmečio vidurkis):

- 1-4
- 5-6
- 7-8
- 9-10

Ačiū už atsakymus